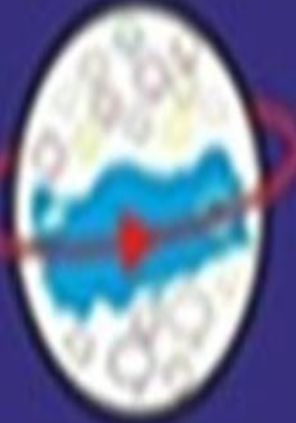

International
Anatolian
Social Sciences
Journal

Uluslararası
Anadolu
Sosyal Bilimler
Dergisi

Arzu Omurtağ Taş Photo

2018 (1)

KÜNYE

Editör: Dr. Yusuf ARSLAN

Editör Yrd.: Filiz ÇELİK

Tanıtım Sorumlusu: Engin YILDIZ

Teknik Destek: Gökhan ÖZDEMİR

AKADEMİK DANIŞMA VE HAKEM KURULU

Prof. Dr. Özkan YILDIZ

Prof. Dr. İlknur ÖNER

Prof. Dr. Rüstem ERKAN

Prof. Dr. Armand VOLKAS (California Institute)

Prof. Dr. Tom CHESSMEN (Swansea University)

Doç. Dr. Murat Cem DEMİR

Doç. Dr. Seçkin AYDIN

Doç. Dr. Naciye YILDIZ

Doç. Dr. Şükrü ASLAN

Doç. Dr. Mustafa AKSOY

Dr. Tracey Maegusuku-Hewett (Swansea University)

Dr. Salwa El-Awa (Swansea University)

Dr. Kathryn Jones (Swansea University)

Dr. Jeff FARİS (University of South Wales)

Dr. Jeni WİLLİAMS (University of Wales)

Dr. Kyle ERİCKSON (University of Wales)

Dr. Mehmet YILDIRIM

Dr. Ebru ORAL

Dr. Gülreyhan ŞUTANRIKULU

Dr. Yusuf ARSLAN

Dr. Halil İbrahim AYDIN

Dr. Filiz ÇELİK

Dr. Abdullah Mesut AĞAR

Dr. Ahmet İLYAS

Dr. Fatih YAZICI

Yurtdışı Temsilcisi: Dr. Kyle ERİCKSON (University of Wales)

Dr. Filiz ÇELİK (İngiltere)

Kapak Foto: Arzu Omurtağ Taş

Dergiye yazıların yollanacağı e-mail adresi: anadulusosyalbilimler@gmail.com

İÇİNDEKİLER

Yusuf ARSLAN, Terör Nedeniyle Farklı Şehirlere Yollanan Öğrencilerin Yaşadıkları Sorunlar ve Ders Başarıları Üzerine Bir Araştırma	4-20
Yusuf YAMAN, İbn Haldun'un Tavırlar Nazariyesi Bağlamında Tunus Olaylarının Değerlendirilmesi	21-34
Ahmet ALKAYIŞ, Dil Felsefesi Bağlamında Wittgenstein'in Tractatus Logico-Philosophicus İle Felsefi Soruşturmalar Döneminin Karşılaştırılması	35-46
Filiz ÇELİK & Tom CHEESMAN, Sığınmacı ve Mültecilerin Galler'e Yerleşme Sürecinde Dil İle İlgili Yaşadıkları Zorlukların İncelenmesi.....	48-66

Terör Nedeniyle Farklı Şehirlere Yollanan Öğrencilerin Yaşadıkları Sorunlar ve Ders Başarıları Üzerine Bir Araştırma

Yusuf ARSLAN¹

Özet

Bu araştırmada terör travmasının eğitim öğretimi ve öğrenci başarısını nasıl etkilediği kanıtlara dayanarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmanın kanıtları yaşanan terör sonrası okulları kapanan, öğretmenleri şehirden ayrılan ve telafi eğitimi alabilmeleri için yollandıkları farklı illerde görüşme yapılan Şırnaklı ortaöğretim öğrencilerinden elde edilmiştir. Terör mağduru olan kişi bir öğrenciyse ve telafi eğitimi almak için bir başka şehre gitmeye mecbursa ne tür sorunlar yaşar ve ders başarısı ne yönde etkilenir? araştırmada bilhassa bu soruların yanıtları aranmıştır. Araştırmada, nitel ve nicel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Veriler, anket ve odak grup görüşmesi teknikleri ile elde edilmiştir. 56 öğrenci anket sorularını yanıtlamış, 15 öğrenci ile odak grup görüşmesi yapılmıştır. Bulgular belirli sayıda öğrenci üzerinde farklı şehirde eğitim görmenin belirgin bir etki yaratmadığını ancak geneli üzerinde akademik başarıyı kesin şekilde düşürdüğünü ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Terör, terör mağduru öğrenciler, Şırnak, Güneydoğu Anadolu, terör ve eğitim.

A Research on Course Success and Problems of Students Who Are Sent to Different Cities Due To Terrorism

Abstract:

In this research, it was tried to put forward the evidence based on the evidence of how terror affected education and student achievement. The evidence in the study was obtained from Şırnaklı education, which went to study in different cities. If the terrorist victim is a student and if another state has to go to get compensation training, what kind of problems does it face and how will the course success be affected? especially the answers of these questions were searched. In this research, qualitative and quantitative research methods were used together. Data were collected through questionnaires and focus group techniques. Questionnaires was conducted with 56 students via focus group interviews with 15 students. Findings show that a certain number of students did not have a significant effect on the education in different cities, but that they reduced the academic success on the generic basis. It has been seen and

¹ Dr. Öğrt. Üyesi, Batman Üniversitesi Psikoloji Bölümü.

understood that the main cause of this failure is lack of knowledge and experience on how to deal with students victim of terrorism.

Keywords: Terror, victim of terror students, Şırnak, South-Eastern Anatolia, Terrorism and training.

Giriş

Yayla (1990:335) siyaset bilimci Wilkinson'a atfen terör kelimesinin Latince kökenli olduğunu, korkutma veya korkutmaya yol açma anlamına geldiğini belirtir. Mallison ve Mallison (1975) ise terörü kamusal ve politik bir başarı sağlamak için şiddetin sistematik şekilde korku ve tehdit unsuru olarak kullanılması olarak tanımlar. Amerikalı hukukçu Thornton (1964) terörü, politik gündemin dikkatini çekmeyi amaçlayan sembolik hadiseler şiddet hareketleri olarak ifade eder. Terör olaylarının yaşandığı her yerde insanlar mağdur olmaktadır. Ölenler, yaralananlar, zorunlu göçler, mülteciler hep terörün kurbanları olmuşlardır. Teröre maruz kalan mağdurların biyolojik, psikolojik ve sosyal sağlığı önemli ölçüde bozulmakta, dünya genelinde morbitide ve mortalite artmakta ve konu uluslararası bir halk sağlığı sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır (Bebiş ve Özdemir, 2013: 57).

Terör olayları, yerinden edilme ve toplumsal göç gibi olaylarda önemli bir etken olmaktadır. Aksoy'un (2004:3) Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaptığı araştırmada 1983 yılından önce %7 olan terörden kaynaklanan göç olayı 1983-1990 yılları arasında %64.5'e; 1991'de %83.8'e; 1992 'de %81.4'e; 1993'de %83.4'e çıktığı görülmüştür. Terör, ekonomi, sağlık, sosyal yaşam, güvenlik gibi alanları olumsuz etkilediği gibi eğitim alanını da olumsuz etkilemektedir. Okullar yakılmakta, öğretmenler öldürülmekte ya da görevlerini bırakmaya zorlanmaktadır. Tüm bunlar, okul çağındaki öğrencilere ve onların eğitim hayatına olumsuz yansımakta, sadece ruh dünyalarını değil eğitim-öğretimlerini de olumsuz etkilemektedir. Mallison ve Mallison (1975) bazı ruhsal hastalıkların arkasında terör olaylarının yol açtığı yıkıcı etkilerin bulunduğunu belirtirler. Yapılan araştırmalar, terör olaylarının çocuklar üzerinde travmatik etkileri olduğunu, onların fiziksel, psikolojik ve ahlaki gelişimleri üzerinde kalıcı hasarlar bıraktığını göstermektedir (Erden ve Gürdil, 2009:1). Nitekim tarafımızdan yapılan bir araştırmada teröre maruz kalan öğrencilerin %69.4'ünde aşırı duygusallaşma, %74.2'sinde yoğun endişe/kaygı, %58'inde depresyon, %63'ünde dikkat bozukluğu, %56.5'inde özsayıgı sorunu, %63'ünde uyku problemi sorunu bulunduğu anlaşılmıştır (Arslan:2016). Bu araştırmanın yapıldığı saha üzerindeki çocuklarda da bu tip etkileri açıkça görmek mümkündür.

Terörle mücadele, sadece askeri tedbirlerle çözülecek bir mesele değildir. Askeri tedbirler terörle mücadelenin zorunlu bir parçasıdır, fakat teröre karşı sosyal, idari, kültürel, ekonomik ve bilhassa eğitsel tedbirler almakta gereklidir. Yapılan araştırmalarda, eğitimden kopmuş ya da iyi bir eğitim almamış bireylerin önce kendine sonra topluma ve giderek toplumsal düzene karşı bir soruna dönüştüğü görülmektedir (Soyvural, 1997:91). "Bu bağlamda öncelikli strateji ise, insanların terör örgütlerinin tuzağına düşmelerini önlemek, insanları teröre iten nedenleri ortadan kaldırmaktır" (Bal:2006). Toplumsal kalkınma, toplumsal refah, mutlu ve kaliteli yaşam, eşitlik, adalet, medeni insan olma, toplumsal ilerleme ve terörle mücadele nitelikli bir eğitim olmadan başarılmaz. Einstein'ın belirttiği gibi "bir ülkenin geleceği o ülke insanın göreceği eğitime bağlıdır".

Terör, eskiden beri ülkemizi tehdit eden bir olgudur. Son 40 yılda bilhassa Pkk terörüyle tehdit daha da büyümüştür. Terörün kırsal bölgelerden şehir merkezlerine doğru yönelmesi can ve mal kayıplarını arttırmış, daha fazla insan üzerinde etkileri yıkıcı olmaya başlamıştır. Şehir içinde kum torbalarından barikatlar yapmak, evlerden evlere tüneller kazmak, bina, ev, sokak, caddelere mayın döşemek, kazılan hendekler onların söylemiyle şehir savaşları gerçekte şehir terörü olan bu hadiseler ülkemizi son dönemlerde meşgul eden önemli bir sorundur. Bu tip olaylar Diyarbakır, Mardin, Hakkari gibi illerin yanı sıra Şırnak'ta da görülmüştür. Şırnak'ta, terör örgütü mensuplarının barikatlar yapıp hendek kazması ve sonrasında çıkan çatışmalar nedeniyle eğitim-öğretim faaliyeti yapılamaz olmuştur. Okullar kapanmış, bütün okul idarecileri, öğretmenler ve okul çalışanları ücretli izine çıkartılmıştır. Öğrenciler telafi eğitimi için Milli Eğitim Bakanlığı'nca yakın çevre illerdeki YİBO'lara (yatılı ilköğretim bölge okulu) yollanmışlardır. MEB kararıyla, bu illerden biri olan Batman'a, Şırnak ilinden terör mağduru olmuş 8. sınıf öğrencileri transfer edilmiştir. Bu araştırmada, söz konusu bu öğrencilerin yerleştirildikleri yeni okullarda sorun yaşayıp yaşamadıklarını ve ders başarılarının yeni okullarında düşüp düşmediği, eğer düşmüş ise ne tür faktörlerin bunda etkisi olduğu araştırılmıştır. Bu araştırmada tespit edilen sorunlar ve sorunlara getirilmiş çözüm önerilerinin terör bölgelerinden farklı illere telafi eğitimine yollanan öğrencilere, bunun yanı sıra onlara ev sahipliği yapan öğretmen ve idarecilere yararı dokunabilir. Ayrıca, terör mağduru olan öğrenciler üzerine yapılmış alan araştırmaları literatürüne küçük bir katkı sağlanmış olacaktır.

Yöntem

Bu araştırma, 2015 yılında terör olaylarının yaşandığı Şırnak'ın Cizre ve İdil ilçesinden Batman'a yerleştirilmiş, TEOG'a (Temel Eğitimden Orta Öğretime Geçiş Sınavı) hazırlanan 8. sınıf öğrencileri ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada nicel ve nitel araştırma yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Nicel araştırma tekniği olarak anket, nitel araştırma tekniği olarak odak grup görüşmesi tekniğine başvurulmuştur. Tesadüfî örnekleme göre seçilen 15 öğrenci ile odak grup görüşmesi, 60 öğrenciyle de anket yapılmıştır. Öğrencilere dağıtılan anketlerden 4 'ü çeşitli nedenlerle geri gelmemiş, 56 anket toplanmıştır. Odak grup görüşmesi öğrencilerin izinleri ve onayları alınarak kamera ile gerçekleştirilmiştir. Ankete katılan öğrencilerin cinsiyetine ilişkin bilgiler şöyledir.

Tablo 1: Cinsiyete İlişkin Bilgiler

Cinsiyet	f	%
Kız	41	73.2
Erkek	15	26.8
Toplam	56	100

Tablo 1'e göre öğrencilerin %73.2'si kız, %26.8'i erkektir. Kız öğrencilerin erkek öğrencilerden neredeyse üç kat daha fazla olduğu görülmektedir.

Örneklemedeki öğrencilerin doğum yerlerine ilişkin veriler aşağıdaki gibidir:

Tablo 2: Doğum Yerlerine İlişkin Bilgiler

Doğum Yeri	f	%
Cizre	15	26.8
İdil	41	73.2
Toplam	56	100

Tablo 2'ye göre öğrencilerin %26.8'i Cizre, %73.2'si İdil doğumludur.

Bulgular

Bu bölümde araştırmanın bulgularına yer verilmiştir.

1) Terör Nedeniyle Farklı İllerdeki Okullara Yollanan Öğrencilerin Yatılı İlköğretim Bölge Okuluna Yerleştirilmeleri Nedeniyle Ders Başarılarının Etkilenip Etkilenmediğine İlişkin Bulgular

Tablo 3: Yatılı İlköğretim Bölge Okulunda Kalmak ile Ders Başarısı Arasındaki İlişki Tablosu

Yatılı İlköğretim Bölge Okulunda kalıyor olmak ders başarılarınızı nasıl etkiledi?	f	%
Çok olumsuz etkiledi	19	33.9
Olumsuz etkiledi	14	25
Fark eden bir şey olmadı	5	8.9
Çok olumlu etkiledi	7	12.5
Olumlu etkiledi	11	19.7
Toplam	56	100

Tablo 3'e göre, terör mağduru öğrencilerin %58.9'u yatılı bölge okulu ve şartlarının ders başarısını olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Öğrencilerin yarıdan fazlasının, eski eğitim-öğretim ortamını, geldikleri yatılı ilköğretim bölge okulunda bulamadıkları anlaşılmaktadır. Odak grup görüşmesinde öğrenciler “*odalarının temiz olmadığını*”, “*yemeklerin kötü olduğunu*”, “*sıcak suyun haftada bir verildiğini*”, “*tuvaletlerde sabun, tuvalet kağıdının bulunmadığını*”, “*10 kişilik banyo bölümlerinde 500 kişinin banyo yaptığını*”, “*tuvaletlerin hijyenik kullanılmadığını*”, “*kantinin geç açılıp erken kapandığını*”, “*sosyal aktivitelerin hiç yapılmadığını*”, “*hafta sonları dışarı çıkmalarının yasak olduğunu*”, “*500 kişilik yurttan sadece 1 tv.'nin olduğunu*”, “*yurttaki kitaplığın sürekli kapalı olduğunu*” ifade ederek okul şartlarını beğenmediklerini ifade etmişlerdir. Öğrenciler “*ilk defa ailelerinden ayrıldıklarını, yurt hayatını daha önce hiç yaşamadıklarını, halen bunun zorluklarını aşamadıklarını*” ifade etmişlerdir. Terör nedeniyle eğitim seyirleri kesintiye uğrayan, güvensizlik ortamı içerisinde eğitim gören bu çocukların yarısının biraz fazlasının, yatılı ilköğretim bölge okulunda okul başarılarının risk altında olduğu görülmekte ve anlaşılmaktadır. Bunun ana sebebi yatılı ilköğretim bölge okulundaki çevre ve şartların sanıldığı gibi iyi olmamasıdır. Diğer taraftan, her biri ergenlik çağına giren bu öğrenciler için bu sürece ailelerinden uzakta girmeleri ayrı bir sorun yaratmaktadır. Ergenlik, hem erkekler hem de kızlar için önemli değişimlerin vücutta gerçekleştiği bir dönemdir. Sağlıkçılar, ergenlik dönemi gençlerinin bu değişimler konusunda ailelerin ilgi ve desteğine muhtaç olduklarını ifade ederler(web1). Kız çocuklarının

ilk regl dönemi yatılı bölge okulu ortamında ayrı bir sorundur. Sağlıkçılar, rehber öğretmenleri tarafından bu dönemle ilgili herhangi bir bilgilendirme yapılmadığı gibi yurt öğretmenleri de ekseri erkek olduğu için bu konuda kızlara hiçbir yardımları dokunmamaktadır. Bu çocuklar arasında ped parası bulmada zorlananlar olduğunu söyleyen birine abarttığını söylemek gerçek dışı olur çünkü yatılı bölge okuluna gelir düzeyi iyi olanlar değil, terörde evlerini kaybedenler, aileleri parçalananlar, aile ekonomisi dağılmışlar, dar gelirli, yoksullar ve köy çocukları yerleşmiştir.

Psikologların yaptıkları araştırmalarda, "henüz bir kimlik oluşturma mücadelesinde olan ergenlerin, iç savaş, terör yaşantısı nedeniyle hazır olmadıkları bir yetişkin rolü üstlenmeye zorlandıklarında psiko-sosyal travmalar yaşadıklarını ortaya koymaktadır (Erden ve Gürdil, 2009:4). Odak grup görüşmesindeki öğrencilerin, yatılı okul şartlarını "hapishane"ye benzetmeleri bir travma içinde olduklarını göstermektedir. Farklı araştırmalarda göstermiştir ki, YİBO'lar içinden bazılarında ciddi problemler mevcuttur (Akyol: 2002; Özkaya:2008; İnal ve Sadık:2009; Yılmaz:2012). YİBO'larda kapsamlı iyileştirmeler yapılmadığından çok çeşitli sorunlar geçmişte olduğu gibi günümüzde de problem alanı olarak durmaktadır (Yılmaz:2012). "Aile desteğinin sürekli sağlanamaması, ana-baba ilgisinden yoksunluk, sevgi ve şefkat eksikliği, hijyen, beslenme sorunları, yetersizlik duygusu, gelecek kaygısı, hastalık oranının yüksek olması, suç oranının yüksek olması, okula karşı tepkinin belirgin olması, edilgen (pasif) davranışlar, okuldan kaçma oranlarının yüksek olması, ailelerinin bulunduğu yerde okula gitme isteklerinin belirgin olması, yaşı büyük öğrencilerin, küçük öğrenciler üzerinde baskı kurmaları, aynı köyden gelen öğrencilerin çeteleşmeleri ve bu gruplar arasında zaman zaman çatışmalar olması YİBO'larda rastlanan en belirgin sorunlardır" (Eraslan: 2009). Bu şartların var olduğu hangi ortam olursa olsun sağlıklı birey, sağlıklı eğitim öğretim ve sağlıklı bir öğrenmenin gerçekleşmesi güçtür. İyi bir eğitim ancak öğrencilerin kendilerini mutlu hissettikleri okul ortamlarında gerçekleşebilir. Terör nedeniyle zaten maddi-manevi mağduriyet yaşayan, mağduriyetleri halen sürmeye devam eden bu çocukların fiziksel/mekansal/sosyal şartları tam manasıyla yeterli olmayan YİBO'lara yerleştirilmesi pedagojik bakımdan doğruluğu kanıtlanamayacak bir karar olmuştur. Tuvaletlerde sabun, tuvalet kağıdı olmaması, sıcak suyun sadece haftanın bir günü verilmesi, yemeklerin kötü hazırlanması, kırılan camların takılmaması, var olan kütüphanenin kapalı tutulması, imkansızlıktan değil, bakış açısından kaynaklanmaktadır. Çünkü, YİBO'ların kendi bütçeleri bulunmakta, eksiklikler bu bütçelerinden rahatlıkla karşılanabilmektedir. İhtiyaçlar karşılandıkça öğrencilerin doyum

düzeyleri artar, okullarını benimsemeleri kolaylaşabilir, derslerine daha fazla çalışabilirlerdi. Maalesef temel ihtiyaçlar dışındaki duygusal, psikolojik, sosyal ve çevresel ihtiyaçlar karşılanamadığı için öğrencilerin ders başarısı olumsuz etkilenmiş ve notların düşmesine yol açmıştır.

Bir diğer sorun, yurtlardaki kişilerarası ilişkilerde görülen problemlerdir. Terör mağduru öğrenciler ile yatılı bölge okulunda kalan “yerli” öğrenciler arasında zaman zaman kavga ve sataşmalar meydana gelmektedir. Kimi “yerli öğrenciler”, okullarına gelen “misafir öğrencilere” pekte hoşgörülü davranmamakta, zaman zaman onları dışlamaktadırlar. Şırnak’tan gelen öğrencilerde sıkı bir hemşericilik duygusuyla hareket etmekte grup dışı ilişkilere açık davranmamaktadır. Öğrencilerin odak grup görüşmesinde anlattıklarına göre, yerli öğrencilerin televizyonu kendi istedikleri gibi kullandıklarını, tv. kumandasını kendilerine vermediklerini, yemek ve banyoda sıraya girmeyerek önceliği kendilerine bir hak olarak görmeleri, bir arada buldukları toplu etkinliklerde onlarla alay edenlerin olduğu, dışlayıcı davranışlara maruz kaldıkları bu nedenle zaman zaman kavgalar yaşandığı anlaşılmıştır. Misafir öğrenciler arasından yurt düzenini bozan ve yerli öğrencileri rahatsız edenlerin olduğunu da belirtmek gerekir. Misafir öğrencilerin yerleşik okul normlarını bazen bilmediğinden bazen de hiçe sayarak yaşanan tartışmalarda sorumluluğu olmaktadır. Bunun temelinde, terör mağduru öğrenciler ile diğer öğrenciler için bir kaynaştırma programının düzenlenmemiş olması ana etken olmuştur. Gerek özel öğretimde gerek okul öncesinde kaynaştırma programlarının sosyal uyumu ve başarı düzeyini arttırdığı bilindiği halde (Metin:1992), terör mağduru öğrenciler için bir kaynaştırma programı uygulanmamış, bu da kişilerarası ilişkilerde sorunlara yol açmış ve zaman içinde bu sorunları arttırmıştır. Odak grup görüşmesinde öğrenciler, nöbetçi öğretmenlerin, "yerli öğrencilerin" sataşmalarına genellikle seyirci kaldıklarını, müdahale ettikleri kimi durumlarda ise inisiyatiflerini “yerli öğrenciler” için kullandıklarını ifade etmişlerdir. Oysa eğitim-öğretimin baş aktörü olan öğretmenlerin, öğrenciler arasında ayırım yapmaması, hepsine aynı sevgi, saygı, hoşgörü ve adaleti göstermesi gerekirken maalesef belirli vakalarda bunun pek fazla gerçekleşmediği anlaşılmaktadır. Öğrencilerin şikayetlerini ilettikleri okul idarecilerinin de maalesef etkin çözümler üretmemesi, durumu iyice içinden çıkılmaz bir hale sürüklemiştir. Uzmanlar, sağlıksız şartlar altında ve süregiden travmatik yaşantılar içindeki çocuklardan psiko-sosyal açıdan sağlıklı birer insan olmaları, normal öğrenciler gibi uyumlu ve derslerinde başarı göstermelerinin beklenemeyeceğini ifade etmektedirler” (Erden ve Gürdil, 2009:2). Nitekim

bu araştırma bulguları da, terör mağduru öğrencilerde uyum sorunları ve buna bağlı olarak ders başarılarının olumsuz etkilendiğini göstermektedir.

2) Terör Nedeniyle Farklı İllerdeki Okullara Yollanan Şırnaklı Öğrencilerin Öğretmen Değişikliği Nedeniyle Ders Başarılarının Etkilenip Etkilenmediğine İlişkin Bulgular

Tablo 4: Öğretmen Değişikliği ile Ders Başarısı Arasındaki İlişkiye Dair Tablo

Öğretmen değişikliği ders başarınızı nasıl etkiledi?	f	%
Çok olumsuz etkiledi	16	28.6
Olumsuz etkiledi	18	32.1
Fark eden bir şey olmadı	13	23.2
Çok olumlu etkiledi	3	5.4
Olumlu etkiledi	6	10.7
Toplam	56	100

Tablo 4'e göre, Şırnaklı öğrencilerin %60.7'sinin öğretmen değişikliği nedeniyle, ders başarısının olumsuz etkilendiği anlaşılmaktadır. Kuşkusuz, her öğrencinin öğretmenini benimsemesi, onunla iyi ilişkiler geliştirme seviyesi aynı süre ve düzeyde değildir. Bazı öğrenciler için yeni bir öğretmene, onun ders anlatma şekline alışmak zor değilken, bazılarında çok daha zor ve uzun sürebildiği bilinmektedir. Öğretmene alışma süreci uzadıkça, öğrencinin okul ve arkadaşlarına uyumu zorlaşmakta, ders başarısı bundan etkilenmekte, derslerde kötü sonuçlara yol açmaktadır. Nitekim eğitim bilimciler de zorunlu olmadıkça öğretmen değişikliğini tasvip etmemekte, pedagojik sorunlara yol açacağını ifade etmektedirler. Fakat, Şırnaklı öğrencilerin öğretmen değişikliği normal bir adres değişikliği ya da ev taşımaya bağlı olarak gerçekleşen sıradan bir durum değildir. Bir zamanlar oyun oynadıkları evleri, caddeleri, sokakları, parkları savaş alanına dönmüş, aileleri dağılmış, okulları yakılmış, öğretmenleri görevi bırakmak zorunda kalmış bir ortamdan zorunlu olarak bir başka yere okumaya yollanmış olmalarından kaynaklı niteliksel olarak farklı bir durumdur. Bu bakımdan post travmatik etkileri olan bir eğitim-göç ilişkisinden söz edilebilir (Arslan:2016). Eğitim-göç ilişkisi söz konusu olunca, eski ve yeni öğretmenler, öğrenci açısından kritik bir önem taşımaktadır. Öğrencilerde, üzüntü, yas, kabullenememe gibi sorunlara yol açabilmektedir. Bradach ve Jourdan (1995), öğretmen kaybı söz konusu

olduğunda öğrencilerin üzüntü ve yas sürecine girdiklerini, yeni öğretmene uyumun birçok öğrenciyi zorlayan bir dönem olduğunu, bunun akademik puan kaybına yol açtığını ifade eder. Her öğretmenin öğrenciye yaklaşımı, öğretme tarzı, öğrenci ile kurduğu yakınlık, pedagojiden anladığı birbirinden farklıdır. Çünkü her öğretmenin kişiliği, pedagojiden anladığı birbirinden farklıdır. Başka bir okula giden bir öğrencinin yeni öğretmenini tanıması, onun ders anlatımına alışması, farklı öğretme yöntem ve tekniklerini benimsemesi zaman alabilir. Terör mağduru öğrenciler içinse bu süreç daha zorlayıcı bir hal alabilir. Çünkü öğretmenlerin çok azı, teröre doğrudan maruz kalan öğrencilerin maddi, manevi kayıplarına ve onların yaşadığı post travmatik sorunların farkında olabilirler. Genellikle terör travması yaşayan öğrenciler konusunda almış oldukları pedagojik bir eğitimde yoktur. Türkiye gibi, uzun yıllardır terör sorunu ile uğraşan bir ülkede, eğitim fakültelerinde konu ile ilgili derslerin olmaması büyük eksiklik olarak geçmişten beri sürmektedir. Öncesinde terör mağduru öğrencilere nasıl yaklaşılacağı ile ilgili bir bilgi verilmeyen öğretmenler, bu tip öğrencilerle karşılaştıklarında nasıl davranacakları konusunda genellikle profesyonellikten uzak bir öğretmenlik icra ederler. Dersi anlatırken, sınav yaparken, sınıf yönetirken genellikle terör mağduru öğrenciler ile terör mağduru olmayan öğrenciler arasında fark gözetmeden öğretimi sürdürürler. Odak grup görüşmesi sonuçları da bu veriyi desteklemektedir. Odak grup görüşmesi sonuçlarına göre öğrenciler *“işlenen konuların kendilerinden ileride olduğunu”, “ders anlatış biçimlerine alışmadıklarını”, “öğretmenlerin soğuk ve ilgisiz davrandıklarını”* ifade eden öğrenciler, öğretmenlerin terör mağduru öğrenciler ile terör mağduru olmayan öğrenciler arasında fark gözetmedikleri gerçeğini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin, ileri üniteleri anlatırken, "misafir öğrencileri" pek fazla düşünmemeleri, "misafir öğrencilerin" hazır bulunuşluluklarını göz ardı etmesi, "misafir öğrencilere" yeterli sıcaklık ve yakınlığın gösterilmemesi zaten sorun yaşayan terör mağduru öğrencilerin, okula/derslere/öğretmenlere alışmasını zorlaştırmakta, onların okul/ders/öğretmene karşı olumsuz tutum ve inanışlara girmelerine yol açabilmektedir.

Bu durum aynı zamanda eğitim-öğretim faaliyetlerinde hiçte arzu edilmeyen, eski ve yeni öğretmenleri gereğinden fazla kıyaslamak gibi olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Nitekim odak grup görüşmesinde, *“yeni öğretmenlerimize alışamadık”, “eski öğretmenlerimiz daha bilgililerdi”, “eski öğretmenlerimizi özleyiyoruz”, “eski öğretmenlerimiz bizimle daha ilgililerdi, bize daha sıcak davranıyorlardı”* şeklindeki ifadeleri bir "öğretmen yaklaşımı sorunu" olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun temel sebebi, yeni öğretmenlerin terör mağduru öğrencilere karşı nasıl bir dil ile yaklaşacaklarına dair bilgi eksiklerinin

olmasından kaynaklanmaktadır. Yukarıda da vurgulandığı gibi, eğitim fakültelerinde yetişen öğretmen adaylarına terör mağduru öğrencilere nasıl bir dil ile yaklaşacakları hakkında özel hiçbir eğitim verilmemektedir. Tecrübesiz öğretmenler kendi kişisel yetenekleri ile, terör mağduru olan ve olmayan öğrencilerin bir arada bulunduğu karma sınıflarda, kendi günlük, yıllık planlarını yetiştirme telaşından mağdur öğrenciler ile yeterince ilgilenememektedir. Bu ilgisizlik sonucu, terör mağduru öğrencilerin sıklıkla yeni öğretmenlerini eskileri ile kıyas etmelerine, belki gerçek belki değil, onların epistemolojik yeterliliklerini sorgulamakta, öğretmen rolleri karşısında kuşkuya kapılmalarına, onları ilgisiz ve fazla ciddi bulmaları gibi olumsuz sonuçlara yol açtığı anlaşılmaktadır.

Öğretmenlerin, terörün etkilerini yaşamaya devam eden mağdur öğrencilere sadece bilgisi ile değil, tutum ve davranışlarıyla da samimi ve sıcak olmalı, onların ilgi ve sevgisini kazanmaya çabalamalıdır. "Çünkü öğretmenler, sınıfta model olma rolü üstlenerek öğrenciler üzerinde doğrudan etkiye sahiptir ve eğitim sürecinde öğretmenlerin davranışları, söylediklerinden daha çok önem taşımaktadır (Yener: 2011). Sosyal öğrenmenin yollarından biri olarak kabul edilen "model alma", güven ortamının oluşmadığı eğitim ikliminde sağlıklı gerçekleşmeyecektir" (Köse ve Demir, 2014:9). Bundan dolayı, eğitim-öğretimde baş aktör olan öğretmenlerin, terörden mağdur olmuş öğrencilerin bulunduğu karma sınıflarda mağdur öğrencilerine karşı her zaman tutum ve davranışlarında bilinçli ve sorumlu hareket etmesi, empatik düşünebilmesi, terör travması ile ilgili kaynakları araştırması ve mümkünse uzmanlardan görüş alması başarılı bir öğretimin ön şartlarından biridir. Bu sayede, terör mağduru öğrencilerin okul/ders/öğretmene karşı olumlu psikolojik ve bilişsel uyarımları sağlanabilir, akademik kayıpları en aza indirilebilir. Nitekim, eğitim bilimciler de, öğrencilerin ders başarılarının iyi olması için en başta öğretmenlerin çocuklarla etkileşimlerinin düzgün, bilinçli ve sorumlu olması gerektiğini belirtmektedirler (Jones ve Jones: 2004).

3) Terör Nedeniyle Farklı İllerdeki Okullara Yollanan Şırnaklı Öğrencilerin Sosyal Çevre Değişikliği Nedeniyle Ders Başarılarının Etkilenip Etkilenmediğine İlişkin Bulgular

Tablo 5: Sosyal Çevre Değişikliği İle Ders Başarısı İlişkinine Dair Tablo

Sosyal Çevre değişikliği ders başarılarınızı nasıl etkiledi?	f	%
Çok olumsuz etkiledi	18	32.1

Olumsuz etkiledi	13	23.2
Fark eden bir şey olmadı	11	19.6
Çok olumlu etkiledi	4	7.2
Olumlu etkiledi	10	17.9
Toplam	56	100

Verilere göre öğrencilerin %55.3'ü sosyal çevre değişikliğinin ders başarısını düşürdüğünü ifade etmiştir. İnsanın toplumsal yapı ile arasındaki ilişkiye sosyal çevre denilir. Tüm insanların sosyal bir çevresi ve bu çevre ile kurulan bir ilişkisi vardır. Her insan, doğduktan sonra bir sosyal çevre içinde yaşamını sürdürür. İçinde doğup, büyüdüğü sosyal çevreden ayrılmak hiçbir insan için kolay bir durum değildir. Sosyal çevre değişikliği mutlaka insan hayatında önemli değişikliklere, bazen de şoklara sebep olabilir. Sosyal çevre değişikliğinin yöntem, biçim ve sebebi bireyin bundan etkilenme düzeyini belirleyen en önemli faktördür. Örneğin, terör nedeniyle sosyal çevresinden ayrılan biri ile, iş bulmak için sosyal çevresinden ayrılan birinin bundan etkilenme düzeyi farklıdır. Birincisinde bir dış müdahale sonucu zorunlu bir değişiklik varken, ikincisinde bir dış müdahale yoktur ve gönüllü bir tercih söz konusudur. Bu nedenle birinci tip sosyal çevre değişiklikleri daha yıpratıcı ve sarsıcı olmaktadır. Bir başka ifadeyle, sosyal çevreye dışarıdan yapılan kaba müdahaleler, aidiyetlerini sosyal çevre ile oluşturmuş her bireyde travmatik sonuçlara yol açmaktadır. Terör nedeniyle okul değiştiren öğrencilerin durumu da birinci tip çevre değişikliğini örneklemektedir. Psikiyatrlar, bu tip zorunlu sosyal çevre değişikliğinin akut, kronik ya da latent özellikte sağlık bozulmalarına yol açtığını söylemektedirler (Güler ve Çobanoğlu:1994). Durkeim'de, sosyal çevrenin insan hayatında hassas bir yerde durduğunu, zor ile değişmesi ya da bozulması durumunda anomiyeye yol açarak intiharlara sebep olduğunu ileri sürmüştür. Bu hususta, yaşanan şokun aşılabilmesinde rehberlik servislerinin desteği gerekmektedir ancak birçok YİBO'da Psikolojik Danışma ve Rehberlik servisi bulunmamakta (Eraslan:2009) olanlarında uzman kadro eksiklikleri bulunmaktadır. Rehberlik servisinin olmaması nedeniyle öğrenciler ihtiyaç duydukları psikolojik desteği alamamakta ve kendilerini çaresizlik içinde hissetmektedirler. Yaşadıkları terör ve göç şoku ile tek başlarına profesyonelce olmayan biçimlerde mücadele etmeye çalışmaktadırlar. Ancak bunu başardıklarını söylemek zordur. Düşen ders başarıları bunu göstermektedir. Nitekim, çevre değişikliği yaşayan bir çok öğrencinin, uzman desteği almadan şoku atlatamadığı, uyum

sorunları ve akademik puan kayıplarının yaşandığını gösteren araştırmalar vardır (Sevim, 2001:267). Bu araştırmanın bulguları da bu gerçeği teyit etmektedir.

Öğrenciler, odak grup görüşmesinde, “ilk kez ailelerinden ayrıldıklarını”, “buraya alışamadıklarını”, “ailelerini çok özlediklerini”, “burada kendilerini yabancı gördüklerini”, “okullarını, öğretmenlerini, arkadaşlarını özlediklerini”, “uyku düzenlerinin bozulduğunu”, “bazı geceler kabus gördüklerini”, “çok fazla duygusal düşünmeye başladıklarını” ve bu nedenle “yurtta sık sık ağladıklarını” ifade etmişlerdir. Öğrencinin, alıştığı sosyal çevreyi unutamaması, oradan uzaklaştıkça mutsuz olması, onun sosyal, psikolojik bir varlık olması ile ilgilidir. 8. sınıf öğrencisi olan bu çocuklar, geldikleri yeni yerde, nasıl davranmaları gerektiğine dair fikir sahibi değildir. Yeni çevre ve okul binasını, yeni okulun norm ve işleyişini, iklimini, yeni sınıfları, yeni idarecileri, yeni öğretmenleri, yeni arkadaşları tanımak, kendini onlara doğru şekilde tanıtmak ve onları olduğu gibi benimseyebilmek bir anda gerçekleşebilecek istekler değildir. Yetişkinler dahi böyle zamanlarda zorlanmaktayken, ilköğretim çağındaki çocukların sosyal rehabilitasyon hizmetleri olmadan bunu başarmasını istemek gerçekçi değildir. Sosyal rehabilitasyon hizmetlerinin yanında kuşkusuz öğrencilerin yeni çevrelerine alışmaları zaman ve en önemlisi sevgi, anlayış, hoşgörü, ilgi ve sürekli destek ile aşılabilecek bir engeldir. Ancak, araştırmanın yapıldığı süreçte, terör mağduru öğrencilerin yarısından fazlasının henüz yeni çevrelerine alışamadıkları, onlara sosyal rehabilitasyon desteğinin yeterince sunulmadığı, bir başka ifadeyle sosyal çevre uyumu ile okul başarısı arasında var olan doğrudan ilişkinin göz ardı edilmesi sonucu ders başarısı düşen öğrenciler olduğu bulgulardan görülmüş ve anlaşılmıştır.

4) Terör Nedeniyle Farklı İllerdeki Okullara Yollanan Şırnaklı Öğrencilerin Aileden Uzaklaşmalarının Ders Başarısını Etkileyip Etkilemediğine İlişkin Bulgular

Tablo 6: Aile Yoksunluğu ile Ders Başarısı Arasındaki İlişkiye Dair Tablo

Ailenizden uzakta olmak ders başarınızı nasıl etkiledi?	f	%
Çok olumsuz etkiledi	20	35.7
Olumsuz etkiledi	19	33.9
Fark eden bir şey olmadı	7	12.5
Çok olumlu etkiledi	3	5.4

Olumlu etkiledi	7	12.5
Toplam	56	100

Tablo 6'ya göre öğrencilerin %69.6'u, ailesinden ayrıldığı için ders başarısının düştüğünü ifade etmiştir. Aile, toplumun en küçük yapıtaşı ve en küçük sosyal birimidir. Ailenin sağlıklı oluşu, üyelerinin bir arada bulunması her bireyin temel arzuları ve beklentileri arasındadır. Aile üyelerinin çeşitli nedenlerle ayrılması her bireyde yas ve hüznü yol açar. Ailenin öğrenci başarısında rolü olduğuna hiç kuşku yoktur. Yapılan araştırmalar, öğrenci başarısında ailenin önemli bir rolü olduğunu göstermektedir (Büyükkaragöz:1990; Yavuzer:1982). Örneğin boşanmış aile çocuklarının, boşanmamış aile çocuklarına göre düşük akademik başarı gösterdikleri bilinmektedir. Yine anne babası ölen öğrencilerin, anne babası hayatta olan öğrencilere göre ders başarılarının düşük olduğu belirtilmektedir (Öztürk: 2006). Toplumun en küçük sosyal birimi olan aile, çocuklara, sevgi, ilgi, şefkat ve güven vermektedir. Aile yuvasından dış dünyaya ilk kez çıkan ilköğretim öğrencilerinin bu durumu kolay aşamadıkları bilinmektedir (Yılmaz:2012). Nitekim, odak grup görüşmesinde, öğrenciler “*ailemizden ayrılmayı kabullenemedik*”, “*ailemizi çok özliyoruz*” “*ders çalışırken onları düşünmekten ders çalışmıyoruz*”, “*kendimizi yalnız hissediyoruz*”, “*ailemiz olmadan mutsuzuz*”, “*ailemiz aklımıza gelince ağlıyoruz*” şeklinde yaşantılarını ifade ederek, aileden uzak olmaktan kaynaklı çok zor günler yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu ifadelerde göstermektedir ki, terör mağduru öğrenciler için aile özlemi çok önemli bir sorundur ve geldikleri okulda aile özlemini hafifletecek, gerekli ilgi, sevgi, sıcaklık, saygı, anlayış, değer, hoşgörü gösterilmemektedir.

Dolayısıyla, aile sıcaklığından ayrılmaları ve bunun yarattığı boşluğun doldurulmaması nedeniyle birçok öğrencinin ders başarısı düşmüştür. Aile ve aile bireyleri, her insan hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Bu çocukların hepsi, ilk defa aile sıcaklığından çıkarak dış dünyada bu kadar uzağa gitmiş, yalnız başlarına kalmışlardır. Bu yüzden anne, baba ve kardeşlerinden uzakta olmak ve bu duygunun yarattığı dolmayan boşluk onlar için en çok zorlandıkları konudur. Terör mağduru öğrencilerin, ilk defa ailelerinden uzakta geçirdikleri bu eğitim dönemine birçoğunun alışması zaman alacağı ve pek de kolay olmayacağı muhakkaktır. Aileden uzak bir yaşama dayanmakta zorlanan birkaç öğrenci, henüz ilk ayında okulu bırakarak ailesinin bulunduğu şehre dönmüştür. Bu sayının artması kuvvetle muhtemeldir. 8. sınıf öğrencisi olan bu çocukların, ergenlik olarak adlandırılan döneme de girmiş olmaları nedeniyle aileye duyulan ihtiyacın şiddeti artmıştır. Çünkü, içinde buldukları, normalden

daha hassas, duygusal ve kırılgan oldukları ergenlik dönemidir. Bu dönemde, cinsel, fiziksel, düşünsel değişimlerden çok kolay etkilenebilmekte, ani korku ve endişeye kapılabilmektedirler. Örneğin, kız öğrencilerin ilk regl dönemlerinde yoğun biçimde korktukları bilinmektedir. Annelerinin hiç bir yardımı olmadan bunu aşan çok az kız öğrenci vardır. Annenin yol göstericiliği rahatlatıcı olmakta, güven vermektedir. Erkek öğrencilerin de cinsel, fiziksel, düşünsel olarak değiştikleri bu dönemde, babalarına ihtiyaçları olmaktadır. Fakat, terör mağduru öğrenciler, yerleşmiş oldukları YİBO şartlarında bunlardan çok uzaktadır. YİBO'larda “öğrencilerin, öğretmenleriyle ergenlik sorunlarını rahatlıkla konuşmadıklarını” gösteren çalışmalar ile (Yılmaz:2012) bu veriler birbirini desteklemektedir. Onlara, ihtiyaç duydukları aile sıcaklığını yaşatabilecek, ilgili, sevgi dolu, yaklaşımlar sergilemek ve rehabilitasyonları için uzman rehberlik desteği psikolojik ve pedagojik bir ihtiyaç alanı olarak görünmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma sonuçlarına göre terör mağduru öğrencilerin telafi eğitimleri almaları için başka illere gönderilmeleri doğru bir karar olmuştur. Bu sayede öğrenciler hem terör ortamından uzakta, güvenilir bir ortama kavuşmuşlar hem de akranları gibi eğitim öğretimlerini sürdürerek, eğitimden geri kalmamışlardır. Dönem ortasında, aniden binlerce öğrencinin farklı illere yollanması, onların beslenme, barınma, eğitim, sağlık ihtiyaçlarının karşılanması kolay bir iş değildir. Haliyle her şeyin yolunda gittiğini, problemsiz bir eğitim transferi yapıldığını söylemek zordur. Örneğin, terör mağduru öğrencilerin YİBO'lara yerleştirilmeleri onların ders başarılarını olumsuz etkilemiştir. Bunun sebebi YİBO'ların fiziki, sosyal, kültürel şartlarının sorunlu olması, psikolojik destek hizmetlerinin yokluğu, kalabalık öğrenci nüfusu, kaynaştırma programlarının yapılmaması, yerli öğrenci-misafir öğrenci ayrımının yapılması, kaliteli gıdaya, hijyene dikkat edilmemesi...vb. nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Terör mağduru öğrencilere profesyonel yaklaşım gösterecek, onlarla işbirliği yapacak, aynı duygusal dili yakalayacak donanıma sahip öğretmenlerin yokluğu önemli bir diğer sorun olmuştur. Öğretmenler, terörden mağdur olmuş öğrencilere bir uzman gibi değil, kendi kişisel çaba ve yetenekleri ölçüsünde azimle cevap olmaya çalışmaktadırlar. Kendileri de bu konuda donanımları olmadığını, el yordamıyla, deneme yanılma ile onları anlamaya, sorunlarını aşmada yardımcı olmaya ve işbirliğine çabaladıklarını ifade etmektedirler. Bu durumdan öğretmenleri sorumlu tutmak haksızlık olur. Çünkü bunun sebebi öğretmenler değil, öğretmen

yetiştirme sistemindeki eksikliklerdir. Öğretmen yetiştirme sisteminde, terör mağduru öğrencilere ideal bir yaklaşımın nasıl olması gerektiği hakkında eğitim verilmemekte, uygulama, saha çalışması yaptırılmamaktadır. Psikoloji, PDR gibi branşlarda da bu yönlü spesifik derslerin eksikliği söz konusudur. Halbuki terör Türkiye'nin bir gerçeğidir. Türkiye neredeyse yarım asırdır terör sorunu ile mücadele etmektedir. Yüz binlerce öğrenci terörden doğrudan etkilenmektedir. Son hendek terörü, bunu bir kez daha göstermiştir. Öğretmen yetiştiren kurumların, öğretmen adaylarını terörden mağdur olan öğrencilerle karşılaştıklarında donanımlı olabilmeleri için teorik ve pratik uygulamalara yönlendirmeleri son olaylarla beraber bir zorunluluk halini almıştır.

Terör mağduru öğrenciler, hassas, kırılğan ve ilgi bekleyen bir öğrenci topluluğudur. Bu öğrenciler, terörün etkilerine doğrudan maruz kaldıklarından, öğretmenlerinde bu mağduriyete odaklanmış özel öğretim planı yapmaları gerekmektedir. Odak noktasını buradan almayan bir eğitimin başarı şansı düşüktür. Bu noktada öğretmenlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Öğretmenlerin, sınıflarına gelen terör mağduru öğrencileri yakından takip etmeleri, sorunları ile ilgilenmeleri, derse katılmaları yönünde teşvik etmeleri, konuları onların seviyelerini de göz önüne alarak anlatmaları, öğrenciler arasında yerli-misafir öğrenci gibi ayrımcılık anlamına gelen yanlış anlamaları önlemeye çalışmaları büyük önem arz etmektedir. Öğretmenler özverili oldukça, mağdur öğrencilerin bu zor süreci atlattıklarına yardımcı olabilirler. Sadece öğretmenler değil, onları dinleyecek, anlayacak, okul idaresi, rehberlik servisleri, belletmenlerin destekleri de önemlidir. Ailelerinden uzakta olan bu çocuklara, aile sıcaklığını verecek olan öğretmen ve idareciler olacaktır. Okul ve yurttan, terör mağduru bu öğrencilere, kendi çocukları gibi davranacak idareci ve öğretmenler olmadıkça, aile özlemlerini dindirecek faaliyetlerle onları meşgul etmedikçe, hem okulu bırakan öğrenciler olacak hem de bu durum onların ders başarısını olumsuz etkilemeye devam edecektir.

Sinema, tiyatro, müzik faaliyetleri, bilgi yarışmaları, spor müsabakaları, el becerilerini geliştirecekleri atölyeler, piknik gibi organizasyonlar,...vb. etkinliklerle onların yeni sosyal çevreyi kabullenmeleri ve uyumları sağlanabilir.

Aileleriyle her gün telefonda belirli periyotlarla da yüz yüze görüşmelerinin imkanları yaratıldığında bunun ders başarısına katkıları olacaktır.

Terör mağduru öğrencilere bilhassa sosyal ve psikolojik destek verilmesi şarttır. Teröre doğrudan maruz kalmış veya şahit olmuş yetişkin mağdurların bile uzun yıllar sonra olumsuz etkilerini yaşadıkları ve baş etmekte zorlandıkları terör sonrası travmayı küçük çocukların kendi başlarına aşmalarını beklemek hayalciliktir. Onlarda oluşan travmaların çözüme kavuşması için profesyonel yardım almak kaçınılmazdır.

Bu gerçekleri düşünerek, dezavantajlı bu öğrencileri kucaklayacak bir yaklaşım sergilemek sadece Milli Eğitim Bakanlığı'nın, eğitimcilerin değil, toplumumuzun da milli bir görevi olmalıdır.

Kaynakça

- Arslan, Y. (2016). Terör Mağduru İlköğretim Öğrencilerinin Post-Travma Tepkileri Üzerine Bir Araştırma /Şırnaklı Öğrenciler Örneği. Uluslararası Hakemli Psikiyatri ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi. C.7. Ss. 101-116.
- Aksoy, M. (2004). Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde Terörün Neden ve Sonuçları. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 1(1). Ss.1-9.
- Akyol, Köksal, A. (2002). Yatılı İlköğretim Bölge Okullarında Okuyan Çocukların Benlik Kavramlarının İncelenmesi. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(23). Ss. 1-6.
- Bebiş, H. & Özdemir, S. (2013). Savaş, Terör ve Hemşirelik. Florance Naghtingale Hemşirelik Dergisi. 21(1). Ss. 57-68.
- Büyükkaragöz, S. (1990). Okula Uyumsuzluk ve Başarısızlıkta Ailenin Rolü. Eğitim ve Bilim, 14(78). Ss. 29-33.
- Bradach, K. M. C. ve Jordan, J. R. (1995). Long-Term Effects of a Family History of Traumatic Death on Adolescent Individuation. Death Studies, 19(4). Ss. 315- 336.
- Eraslan, L. (2009). Yalnızlığın Okulları YİBO'lar. <http://www.ulukislayibo.biz>. (Erişim:28.03. 2016).
- Erden, G. & Gürdil, G. (2009). Savaş Yaşantılarının Ardından Çocuk ve Ergenlerde Görülen Travma Tepkileri ve Psikososyal Yardım Önerileri. Türk Psikoloji Yazıları. 12 (24). Ss. 1-13.
- Güler, Ç. ve Çobanoğlu, Z. (1994). Sosyal Çevre. TC. Sağlık Bakanlığı Yayınları. No:27. Ankara.
- İnal, U. ve Sadık, F. (2011). Adana İl Sınırları İçerisindeki Yatılı İlköğretim Bölge Okullarında

- Bulunan Öğretmen ve Öğrencilerin Okul Yaşam Kalitesi Algılarının İncelenmesi.
Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 20 (2). Ss.243-258.
- Jones, V. ve Jones, L. (2004). Comprehensive Classroom Management: Creating Communities of Support and Solving Problems. Pearson Education. Boston/ABD.
- Köse, M. ve Demir, E. (2014). Öğretmenlerin Rol Modelliği Hakkında Öğrenci Görüşleri. Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi. 4 (1). Ss. 8-18.
- Mallison, S.V. & Mallison, (1975) The Concept of Public Purpose Terror in International Law. Journal of Palestine Studies, Vol. 4 No. 2, Winter, 1975; (pp. 36-51).
- Metin, N. (1992). Okul Öncesi Dönemde Özürlü Çocuklar İçin Kaynaştırma Programları. Özel Eğitim Dergisi. 1(2). Ss. 34 -36.
- Öztürk, S. (2006). Anne-Babası Boşanmış 9-13 Yaşlarındaki Çocuklar İle Aynı Yaş Grubundaki Anne-Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeyleri İlişkisi. DEÜ. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Özkaya, H. (2008). Yatılı İlköğretim Bölge Okulları ve İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Öğretmen Görüşleri Açısından Karşılaştırılması. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi.10 (1). Ss. 12-35.
- Sevim, Y. (2001). Terör Nedeniyle Elazığ'a Göç Eden Ailelerin Çocuklarının Eğitim Durumu. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 11(2). Ss.259-268.
- Soyvural, M. (1997). Terörizmin Anatomisi. Ankara: Lazer Ofset Matbaası.
- Thornton, P. T. (1964). Terror As A Weapon Of Political Agitation (From Internal War - Problems And Approaches, By Harry Eckstein. ABD: Free Press.
- Yavuzer, H (1982). Çocuk ve Suç. İstanbul: Altın Kitaplar Dizisi.
- Yayla, A. (1990). Terör ve Terörizm Kavramlarına Genel Bir Bakış. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi.
- Yener, F. (2011). Sorunlu Öğrenci Davranışlarının Çözümünde Yönetici ve Öğretmenlerin Rol Model Davranışlarının Önemi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yılmaz, A. (2012). Yatılı İlköğretim Bölge Okulları Sorunlarının Öğrenci Algılarına Göre Değerlendirilmesi. University of Gaziantep Journal of Social Sciences. 11(3).
- Web1:<http://www.saglikekibi.com/can/kadin-dogum-hastaliklari/kizlar-da-ilk-adet-gorme-ve-ergenlik-belirtleri.html>(erişim:23.03.2016).

İbn Haldun'un Tavırlar Nazariyesi Bağlamında Tunus Olaylarının Değerlendirilmesi

Yusuf Yaman²

Özet

Dünya'da ve özelde de İslam camiasında meydana gelen sosyal olayların batı kaynaklı düşünürlerin teorileri zaviyesinden anlamlandırılma çabası eksik kalmaktadır. Nihayetinde tüm toplumlara uygulanabilecek tartışmasız bir tek teorinin olmadığı yakın zamanda tüm aktörler tarafından kabul edilen bir fenomen olmuştur. Tunus'ta meydana gelen ve kısa zamanda tüm Orta Doğu'yu etkisi altına alan Arap Baharı olarak adlandırılan süreçte beklenen baharın gelmediğine şahit olmaktayız. Bu makalede Arap baharı sürecinin başladığı yer olan Tunus'ta ortaya çıkan bu reformun saiklerini anlamak için yine bu topraklarda çıkmış ve zamanının ötesine ulaşmış olan İbn Haldun(1332-1406)'un "Tavırlar Nazariyesi" ile sosyal değişmeye ilişkin bir bağ kurma denemesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İbn Haldun, Tunus, Yasemin Devrimi, Tavırlar Nazariyesi

Evaluation of Tunisian Events in the Context of Ibn Khaldun's Theories of Attitudes

Abstract

The social phenomena that take place in the world and especially in the Islamic mosque are lacking in the effort to make sense of the theories of western thinkers. Eventually, there is no theory to argue that can be applied to all societies, and it has become a phenomenon accepted by all actors in the near future. We are witnessing that the expected spring does not come in the process that is called Arab Spring, which takes place in Tunisia and shortly affects the whole Middle East. In order to understand the motives of this reform that took place in Tunisia where the Arab Spring process started, Ibn Khaldun (1332-1406), who came out of this land and reached beyond his time, will try to establish a connection with social change through his "Theories of Attitudes".

Keywords: Ibn Khaldun, Tunisia, Jasmine Revolution, Theories of Attitudes

Giriş

İbn Haldun(1332-1406), devletin oluşumu asabiye bağının kurulmasına dayandırmakla birlikte yıkılışını da asabiye'nin çözülmesi ve asabiye kaynaklı birlikteliğin bozulmasına dayandırmaktadır. Asabiye'nin toplumsal oluş ve yok oluştaki etkisine çok büyük önem vermektedir. Bu nedenle tarihi olayların kaydedilmesini sağlayan tarihçilerin Umrana ve asabiye dair bilgilerinin olmasıyla doğru bir tarihçilik yapacağı üzerine durmaktadır. İbn Haldun, tarihi "yolu kutsal, faydası çok, gayesi şerefli bir ilim" olarak tanımlar(Haldun, 1988: 29). Çünkü onunla ümmetlerin ahlaklarında, Enbiyanın siretlerinde, meliklerin siyasetlerinde

² Marmara Üniversitesi. Doktora öğrencisi. yyamanankara@gmail.com

ortaya çıkan hallere vakıf olunur. Tarih bilgisinin önemliliğini belirterek tarih yazıcılığında yapılan eksikliklerin giderilmesi yoluna gitmiştir. Doğru bir tarih bilgisi doğru bir analiz yapma imkânı doğuracaktır, haliyle doğru bir analizle bir sonraki nesil için yol gösterici olacaktır. Tarih benzer olayların benzer sonuçları doğurduğuna dair birçok tecrübeye sahiptir. “Tarih tekerrürden ibarettir”.

Doğrusal (linear) bir tarih görüşüne dayanan modernizme göre, “İbn Haldun tamamıyla terakki (ilerleme) aleyhtarıdır. Herşey hareket ettiği noktada nihayet bulur ve yeniden başlar.” Doğrusal bir tarih görüşüne sahip olmaması onun “modern” değil İslami geleneksel bir çizgide olduğunu gösterir. Muhammed İkbâl, İbn Haldun’un Mukaddimesinin bütün ruhunun Kur’an-ı Kerim’den aldığı ilhama dayandığını belirtir. “İlerleme, Avrupalıların yakın zamanlarda geliştirdikleri bir anlayıştır ve modern olmak “ilerlemeci” olmaktır.” İslam âlimleri için ise tarih çevrimsel bir şekilde gelişir. “Tarih bu yüzden tekerrür etme eğilimindedir. Ancak tarih aynı aktörler, olaylar şeklinde tekrarlanmaz. Olaya sebebiyet veren boyutlar yine de aynıdır: Mekân ve insan tabiatı. Merkezde “Mükemmel insan” olarak Resulullah yer alır. Bütün zaman kesitlerinde yaşayan insanlar için ana cazibe kaynağı asr-ı saadettir. Müslüman hangi mekânda ve zamanda olursa olsun fitrat eksenine bağlı olarak “niteliği” temsil eder. Yükseliş, düşüş Allah’ın iradesi içinde insanların fitrata olan yakınlık ve uzaklığına göre değişir.” İbn Haldun’un dairesel tarih anlayışı çağının bedbin yapısından veya kaderci olmasından değil, İslam’ın dinamik evren anlayışından dolayıdır (Albayrak, 2000: 72).

Bu makalede İbn Haldun’un kaçınılmaz son dediği asabiyyetin, yönetimin ve nihayetinde ekonominin de bozulmasıyla çöküşe maruz kalan Habib Burgiba selefi Bin Ali döneminin yıkılışını tavrılar nazariyesi bağlamında incelenecektir.

1. İbn Haldun’un Umran Bilgisi ve Organizmacı Devlet Anlayışı

1.1. Umran

Umran çok farklı anlamları ihtiva etmektedir: Sosyoloji, medeniyet, ilmi içtima, cemiyet ilmi gibianlamlara gelmektedir. Umranın ne olduğunu İbn Haldun şöyle açıklar: Tarihçilerin enyaygın hatası umrandaki ahvalin tabiatı hakkındaki bilgisizlikleridir (Haldun, 1988:329). Çünkü her hadisenin zatında veya ona arız olan ahvalde sadece ona ait olan bir tabiatı vardır. Eğer bir olay hakkındaki bir haberi işiten tarihçi onun öyle olmasını gerektiren sebepleri ve bunların tabiatlarını bilirse bu bilgi ona haberlerin doğrusunu yanlışından ayırt etme imkânını verir. Bu ise rivayetlerin sıhhatini araştırma konusunda en tesirli yoldur (Haldun, 1988: 329- 330). İbn Haldun'a göre tarihçi, müfessir ve nakilcilerin düştüğü hataların temel sebebi sadece nakillere itimat etmeleri. Bunları benzer olaylara kıyaslamamalarıdır (Haldun, 1988: 291-292). İbn Haldun “Beşeri Umranın kendine has meseleleri vardır. Bu meseleler, beşeri umrana birbirini takip ederek lahık olan avarızdan (sebeup-sonuç) ibarettir (Haldun, 1988:86) olduğunu ifade eder. “İbn Haldun’un hedefi, “masal”cılarının masallarını yakmaktır.” O, “çağın anlamak için eğilir tarihe. Çünkü her tarih eseri, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak yazarın hayat tecrübesine bağlıdır.” (Albayrak, 2000: 72).

İbn Haldun, tarih ilminin şeffaf anlaşılır ve hurafelerden uzak bir anlama kavuşmasını “umran ilmi”nin öğrenilmesiyle olacağını belirtir. Bu ilim, âlemin umranından ibaret olan insan toplumunu ve ona tabiatı gereği arız olan halleri, bu hallerin zorunlu sonuçlarından ibaret olan tarihi ve tarihin hakikatini konu edinmektedir (Haldun, 1988:286, 328, 331).

Umran ilminin amacı, insanları taklitten kurtarıp daha önce olmuş bitmiş olanla daha sonra olacak olanın anlaşılması konusunda bir bakış açısı kazandırmaktır(Haldun, 1988,s: 285-286). İbn Haldun'a göre her şey ve oluş bir amaca yöneliktir (Haldun, 1988: 545) insan varlık şartları açısından toplumsallığa. Toplumsallık asabiyete. Asabiyet de mülke matuf olarak var olur. Gayesini tahakkuk ettiren varlık sebebini yitirir ve yok olur. Onun yerini benzer amaçlara yönelmiş olan yeni varlıklar alır. Baki olan sadece Allah 'tır. İbn Haldun'da görülebilen toplum metafiziği bu oluş-yok oluşun sabit ve genel geçer kurallarını. Kendi ifadesiyle "sünnetullah fi halkıhl" veya "adetullah" ı tesbit etme gayretinin adıdır. (Diyanet Vakfı Ansiklopedisi,1999:544).

Umran ilminde bir tarihçi olarak toplumsal değişimin sürekli ama yavaş olduğunu belirtmekle birlikte bir önceki toplum ve bir sonraki toplumun da olduğu gibi mevcut toplumlarında değişime maruz kalacaklarını belirtir. Bu değişim modern çağlardaki gibi tek bir hat üzerinde doğrusal ve ilerlemeci bir yöne haiz değildir. Aksine bir döngüden bahseder. Bu döngüyü birey toplum ve devlet bazında kavramsallaştırır. Nasıl ki insan doğar, büyür, gelişir, yaşlanır ve nihayetinde de ölürse devletler de aynı şekilde bu süreci yaşarlar. Devlet için farklı olan bir şey varsa o da kabuk değiştirme yoluyla ömrünü uzatmasıdır. Bu kabuk değiştirme de yönetici değiştirmek olarak belirtir.

İbn Haldun kendi dönemindeki toplumsal yapıyı çözümlenmiş ve böylece en alt kademe olan nesep ile bir araya gelen kabileden sebep asabiyeti ile oluşan devleti inceleme konusu edinmiştir. Bu incelemeleri ampirik veriler ışığında yapmış ve olgusal sonuçlarla yeni bir bilimin öncülüğünü yapmıştır. Şimdi bu toplumsal yapıya kısaca göz atmak gerekmektedir.

1.2.Bedevi toplum:

Bedevi toplumlarını oluşturan bireyler birbirlerine çok bağlıdırlar. İbn Haldun bu durumu "asabiyet" kavramı ile açıklıyor. Ona göre asabiyet geliştikçe bireylerin birbirine olan bağlılıkları da artar. Bu bağlılık göçebe toplumların yaşam tarzlarından kaynaklanmaktadır. Bağımsız yaşayan göçebe bir kabile, dıştan tehlikelere karşı kendisini korumak ve doğal ihtiyaçlarını karşılamak için kuvvetli bir dayanışma içerisinde olmalıdır. Böyle bir kabile kendi mensuplarına, dışa karşı uyanık olmayı, kendi aralarında ise dayanışma içinde olmayı telkin eder. Bu şartlar içerisinde göçebe insanı, dışa karşı haşin ve mücadeleci, içe karşı ise merhametli ve yardımsever insandır. Göçebe toplum ihtiyacı kadar üretir. Konut barınmayı, gıda yaşamayı, giyecek örtünmeyi sağlayacak kadardır. İhtiyaç maddelerinde çeşitlilik ve lüks yoktur. Göçebe insan rahatlığa ve bolluğa alışmadığı için kanaatkârdır. Kabilenin çıkarını kendi çıkarlarından üstün tutar, egoist değildir, diğerlerini düşünür ve yüreklidir.

1.3.Hadari Toplum:

İbn Haldun her göçebe toplumun zamanla gelişme göstererek toprağa yerleşeceğini, bunun nedeninin ise göçebe toplumların güç ve servet kazandıkça yerleşik bir hayat sürme isteklerinin artması olduğunu ileri sürmüştür. Böylece göçebe toplumlar yavaş yavaş kasaba ve şehirlere yerleşirler. Bunun sonucu olarak devlet aşaması ortaya çıkar. Devlet aşamasında otorite, insanları dış tehlikelere karşı koruduğundan, insanlar askerlikten ve güvensizlik ortamının doğurduğu yaşam tarzından vazgeçerek, sanat, edebiyat, mimarlık gibi kültürel konularla ilgilenmeye başlarlar. Böylece yerleşik hayatta insanlar kendi zevk ve rahatlarını düşünerek egoist olurlar ve cesaretlerini kaybederler. Ayrıca otoritenin her alanda kendini hissettirmesi insanların bağımsızlık duygularını da yok eder.

Önce bedevi hayat vardı, bunun üzerine hadari hayat oluştu. İbn Haldun, bedevilik – hadarilik ayrımında ictimai bir ayrım yapar. Bu iki farklı toplumsal formdan bedeviliğin ahlak olarak daha üstün olduğunu, hadaralığın rahatına düşkünlüğü gibi sebeplerle kolayca kaçtığını ve bencilleştiğini belirtir. Hadari toplumlarda lüks, konfor, bolluk, aşırı üretim ve tüketim, işbölümü yaygındır. Bu şekilde olan şehirler hadaridir, böyle olan göçebeler de hadaridir(Haldun, 1988: 105).

İbn Haldun, gerek bedevi olsun gerekse de hadari toplum olsun bunların oluşumunda etkili olan gücün asabiyet olduğunu belirtir. Asabiyetin de bedevilikte birlik ruhunu temsil eden illet nesep asabiyeti, hadari de ise sebep asabiyetidir.

Nesep asabiyetinde sosyal dayanışma ve birlik ruhunu empoze eden kardeşlik aynı soydan gelmekle sağlanıyor, bu aynı nesepten gelen kişilerin iyi günde ve kötü günde bir arada tutulmalarını sağlayan gizil güç niteliğindedir. Bu kardeşlik bağı zamanla yerini farklı bir güce bırakmaktadır. Toplumsal birlikteliği ifade eden bu yeni güç sebep asabiyetidir.

Bu asabiyet ortak bir menfaat, sosyal adaleti sağlayan idarecinin yanında olmak şeklinde anlamlandırılan mezhep asabiyeti, ırk asabiyeti ve din asabiyeti şeklinde olabilmektedir.

Fındıkoğlu (1946:802) bu asabiyet şeklini şu şekilde açıklamaktadır: "Muhtelif vesile ve suretlerde kandaş çevreye girmiş uzuvların arz ettiği asabiyet"tir. Bu asabiyet şekli göçebe kabilenin yerleşik hayata geçmesiyle oluşur. Yerleşik hayata geçildikten sonra, biyolojik kan bağından doğan nesep asabiyeti ortadan kalkmağa başlar.

Onun yerini ideolojiden kaynaklanan asabiyet alır. Yerleşik hayatta bireyleri soy birliği üzerinde tutmak ve yönlendirmek mümkün olmaz. Zira böyle bir toplumda nesepler karışmış durumdadır. Bunun için yerleşik toplumda bu fonksiyonu "din" görür. Bireyler din siyasetinde birbirlerini severler, sayarlar ve böylece toplumsal düzen sağlanmış olur(Azarkan, 2014:42).

İbn Haldun, toplumların devlet haline gelebilmelerini asabiyetle mümkün görmektedir. Hiç bir toplum asabiyetini oluşturmadan devlet kuramaz, hatta yaşamını bile sürdüremez. Asabiyeti oluşmayan toplumlar en ufak bir zorlama karşısında dağılmaya mahkûmdurlar. Asabiyet devlet kurulduktan sonra da önemini yitirmez.

Devletin sürekliliği de asabiyete bağlıdır. Asabietsiz hiçbir devlet kurulmaz. Devletin kurulabilmesi için maddi ve manevi güç gerekir. Bu ise asabiyetin kendisidir(Azarkan, 2014: 52).

1.4.Devlet

Toplumsal varlık alanında bazı karakter ve ahlak özellikleri kazanan insan, zorunlu olarak diğer insanlarla beraber yaşarken yakın akrabalık ilişkilerinin getirdiği bir bağlılık duygusu ile yakın akrabalarını uzak akrabalarından. Onları da aralarında akrabalık bağı olmayan diğer insanlardan ayırır. Bunun neticesinde toplumda birbirleriyle özel dayanışma içinde bulunan gruplar ve güç odakları ortaya çıkar. Bunlar arasında gücü en fazla olan, toplumsal gerçeklik ve varlık alanında gidişi tayin edecek başkanlığı elde eder (Haldun, 1988,s: 489) .

İbn Haldun'a göre devletin hakikati, aslı ve içeriği, "insanlar için zaruri bir sosyal kurum" oluşudur. Devletin temel unsuru ise "güç", "kuvvet" ve "otorite" de ifadesini bulan "egemenliktir." Bu unsur, insanın doğasında var olan "gadap" ve "hayvaniyet" (animality)in birer yansıma biçimidir. Buna göre, insanın insanı yönetmesinin ve onun üzerine egemenlik kurmasının psikolojik nedeni gadap(gazap), savunma ve galip gelme gibi insan doğasındaki hayvani duygulardır. İbn Haldun, devlet kuran gücün "asabiyet" olduğunu, ancak her asabiyetin bir devlet kuramayacağını, gerçek anlamda devletin (mülk-i tam, mülk-i hakiki) yalnızca, halkı egemenliği altına alan, vergi toplayan, elçiler gönderen, sınırları koruyan ve gücünün üstünde bir güç bulunmayan asabiyete mahsus olduğunu söylemiştir(Azarkan, 2014: 85).

İbn Haldun yasaların üç tür altında toplanabileceğini belirlemiş, bundan hareketle yönetim biçimlerini de üçe ayırmıştır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

Mülk-i Tabii: Doğal yönetim, Bu yönetim biçimi zor, güç, baskı ve kişisel arzulara dayanan keyfi bir yönetimdir(Haldun, 1988:541). İbn Haldun'un sözünü ettiği bu yönetim biçimi, günümüzde diktatörlük olarak adlandırdığımız otokratik ve anayasal olmayan yöntemlerdir.

Mülk-i Siyasi: Siyasal Yönetim, Maddi yararların elde edilmesi ve zararların giderilmesi doğrultusunda aklın buyruklarınca gerçekleştirilen bir yönetim biçimidir. Laik (secular) bir yönetimdir. İbn Haldun'a göre bu tür yönetim eğer dine saygılı olursa iyi, dine saygılı olmazsa kötü bir yönetim halini alır(Haldun, 1988:541-542). Bu yönetim biçimi günümüzün anayasal yapıya sahip demokrasileriyle özdeştir.

Hilafet: İnsanların maddi ve manevi çıkarlarının yönetilmesidir. Hilafet, dinin korunması ve dünyanın dini kurallara göre yönetilmesi için şariat sahibi olan peygamberlere vekâlet etmektir(Haldun, 1988: 542-543). Bu üç yönetim şekline hangisi ile yönetilirse yönetilsin toplumsal refah ve adaleti sağlamanın esas olduğunu ve bunu sağlaması halinde de meşru birer yönetim olacaklarını belirtir.

Farklı yönetim şekilleri ile birlikte her devletin beş aşamadan geçtiğini belirtir.

1.5.Tarımlar Nazariyesi

Bir devletin doğuşunun kabile şeklinde ortaya çıktığını bu kabiledeki insanların nesep asabiyesine dâhil olduklarını ve aralarından biri reis olarak atamaları ile başlayan çekirdek yönetim şekline oluşmaktadır. Bu küçük çaplı kabile çevre kabileleri de içine alarak kuvvet ve gücün kardeşlik bağıyla güçlendiği bir aşamadan devlet şeklinde oluşacak bir uygarlığa yönelmektedirler. Bu uygarlıkla bedevi olan toplum hadari topluma dönüşecek bu hadari toplumda da mevcut yönetim şekli reislikten melikliğe dönüşecektir. Yerleşik ve büyük çaplı

hale gelinecek olan devlet formuna bürünen bu toplum farklı aşamalardan geçerek bozulma çözüme ve yıkılma evresine gireceği belirtilir.

Dünya üzerindeki tüm yönetimlerin benzer şekilde bir oluş yıkılış yaşamayacaklarını aksine her birinin kendine has özelliklerine göre bu süreçleri yaşayacağını belirtir. İbn Haldun bu yıkılışın esasında üç sebebinden bahseder. Asabiyetin zayıflaması, devlet yönetiminin zulmü, mali yapının bozulması neticesinde olacaktır. Aynı şekilde sürekliliğinde bu üç değişkenin bozulmaması ile olacağını ima yolu ile söylemiş olmaktadır.

Tunus bir uygarlık olarak var oluş ve bir yıkılışa uğraması ve nihayetinde 1956 yılında Fransızlardan bağımsızlığını ilan ederek yeni bir inşa sürecine girmiştir. Bu yeni diriliş ile yeni bir uygarlık kurulmaya başlanmıştır. Habib Burgiba önderliğinde bağımsız Tunus'un inşa edilmesi tüm Tunuslular için bir heyecan sebebi olmuştur. Güçlü bir birliktelik ihtiva eden sebep asabiyeti Tunuslu olmaktır burada. Bu asabiyet çerçevesinde Habib Burgiba toplumuna daha iyi şartlarda yaşama ve modern batı gibi gelişmişlik vadetmektedir. Ekonomik refah seviyesinin yükseleceğini, eğitilmiş insan sayısının artacağını ve en nihayetinde Tunus'taki zenginlikleri tüm ülke olarak sahip olmanın rahatlığını yaşayacakları şeklinde bir gelecek tasavvuru çizmiştir. Güçlü bir birliktelik, yönetimde adalet ve mali olarak herkesin alım gücünün memnuniyet verici olacağı bir toplum için Habib Burgiba vazgeçilmez ve uğruna birçok fedakârlığın yapılacağı lider/melik/reis olmuştur.

Haldun'un Tavrılar Nazariyesinin(Haldun, 1988: 567-570) Tunus Örneği olayında ortaya çıkan siyasal ve sosyal olaylarla ilişkilendirilerek Habib Burgiba ve Bin Ali dönemlerinin bertaraf edilmesinde yatan saikleri görme fırsatı yakalanacaktır.

1. Tavr al-zafer aşamasında Habib Burgiba, insanın geçmişteki metafizik ve teolojik güçlerin etkilerinden soyutlanarak pozitif düşünme dönemine girdiğini belirleyen yasaların olduğuna inanmaktadır. Bu doğrultuda, toplumsal değişimin öncelikle köhnemiş, tarihe karışmış ve gelişiminin değişimin önünü tıkayan dinsel ve geleneksel olanın toplumdan dışlanması gerekliliği üzerine topluma yön vermiştir. Toplumun desteğini alarak Fransa etkisinde olan kurumlar millileştirilmiştir. Eğitim hakkı verilmeyen Tunuslular bu hakkını elde etmiş. Burgiba için çağdaş medeniyetler seviyesine gelme arzusu toplumsal değişimde önemli bir itici güç olmuştur.
2. Tavr al- istibdad aşamasında yönetimde liyakat ilkesi yerine hükümdara bağlılık şartı ile yakın çevresini ihya etmiştir. Sivil toplum kuruluşlarına kendisine yakın kişileri yönetici koltuğuna oturtmuş kendisine rakip olacağını düşündüğü kişilere yönetimde söz hakkı vererek veya ülkeden sınır dışı ederek bertaraf etmiştir. Yönetimde tek kişi olma yolunda ilerlemiş ve nihayetinde iktidarı kendine has kılmıştır.
3. Tavr al- Farağ, 1970'lere gelindiğinde on yıllık ekonomik kalkınma programı netice vermemiş toplumda bir sürü işsiz üniversiteli gencin olduğu görülmektedir. Ancak gücü elinde tutan Habib Burgiba bu başarısızlığı görmezden gelmiş ve kendi yönetiminin gücüne güvenerek mevcut durumu düzeltme yoluna gitmemiştir. Toplumsal olarak Tunusluların ne olduğu ile

- ilgilenmemiştir. Sonuçsuz kalan girişimlerin kendisinin rahatını bozmamış ve yeni bir kalkınma programı ile uğraşmayarak rehabet dönemine girmiştir.
4. Tavr al- Kunuva'l musallama, mevcut durumun toplumsal boyutu ile ilgilenmek yerine kendi konumunun sürekliliğini sağlayacak önlemler almıştır. İslami Yöneliş Hareketini kuran Muhammed Gannuşi ve akranlarını daha hareket palazlanmadan müdahale etmiş ve önde gelen yöneticilerini hapse attırmiştir. Rakipsiz bir siyasal ortamın verdiği rahatlıkla gelişime ve değişime tüm kapılarını kapatmıştır.
 5. Tavr al- İsrâf va'ltabzir, toplumsal rahatsızlıkların büyük patlamalara neden olacağı bir yönetim aşaması olan israf ve toplumsal sorunlara karşı kaygısız bir tutum içine giren bir yönetim aşamasına gelinmiştir. Devletin çözülmeye başladığı ve bu yeni 1956'dan bu yana süregelen uygarlığın çökeceği noktaya gelinmiştir. Ancak Habib Burgiba yönetimine karşı başkaldırının olacağı veya bu uygarlığın yıkılacağı bir süreçte belki de İbn Haldun'un istisna dediği ıslahat hareketi olmuştur. Bu ıslahat hareketi 1987 de Başbakan koltuğunda olan Bin Ali'nin toplumdaki kaos havasını ve Hükümdar olan Habib Burgiba'nın yaşlılığını bahane göstererek yönetime el koymuştur. Bu el koyuş uygarlığın devamlılığı sağlayacak bir yeni kan niteliğindedir.

Bin Ali dönemi, kuruluş aşamasında tüm toplumu kapsayan ılımlı bir aşamadır. Gerek dini gerekse de ekonomik olarak insanlara umut veren bir süreç olarak başlamıştır. Ancak aynen İbn Haldun'un belirttiği kuruluş aşamasından sonraki dönemde yönetici, devleti kendine has kılan bir tutum içine girmiştir. 1989'daki seçimlerde kendine yakın oy alan (%17) En Nahda partisini kapattırıştır. Bu dönemden sonra yönetim ve devlet hükümdarın ve yakın çevresinindir. Ülkedeki zenginlikler kendisine ve yakın akrabalarına yettiği için toplumsal refahı ve ekonomiyi adaletli bir şekilde paylaşma konusuna hiçbir şekilde özen göstermemiştir. Gerek asabiyetin yani birlik beraberliğin bozulması gerek yönetimdeki adaletsizlikler ve son olarak da mali yönde insanların açlık sınırının altında olmaları Bin Ali döneminde toplumda isteneni sağlamamış sadece ülkenin yıkılışını geciktirmeye yaramıştır. Bu geciktirmelere rağmen 17 Aralık 2010 tarihinde Muhammed Buazizi'nin kendini yakmasıyla bağımsızlık sonrası kurulan modern çağdaş Tunus tüm değerleri ile birlikte "Yasemin Devrimi" ile mevcut yönetim yıkılmıştır.

İbn Haldun, yaşadığı devrin siyasal istikrarsızlığının etkisi altında kalarak yaşadığı devirde doğan, büyüyen ve gelişen devletlerin bir süre sonra varlıklarını kaybettiklerini ve yerlerine yenilerinin kurulduklarını gözlemleyerek, bu gözleminden insan organizması ile devlet arasında bir benzerliğin var olduğunu ortaya koymuştur. İbn Haldun'un insan organizması ile devlet arasında bu benzerlik kendisini, insan organizmasında olduğu gibi devlette de hiçbir gücün yıkılmayı önleyemeyeceği sonucuna götürmüştür. Her toplumun olduğu gibi, toplum hayatının siyasal biçimini ifade eden devlet de canlı varlıkların bağlı buldukları bir kanuna tabidir. Yani devlet de canlı varlıklar gibi doğar, gelişir, büyür, yaşlanır ve nihayet varlığını kaybeder(Azarkan, 2014: 85).

Organizmacı bakış açısına 19. yy'a gelindiğinde birçok düşünürün etkilendiği görülmekte bunlardan bir kaç:

20. yüzyılın önemli Alman tarih felsefecisi Oswald Spengler (1880-1936) çağının toplumsal, kültürel ve siyasal koşullarından etkilenmiş bir düşündürüdür. Her kültürün sınırlı bir yaşama sahip olması gerçeğinden yola çıkan Spengler'e göre bir kültür, doğar, büyür ve bir zaman sonra yok olur. Döngüselci bir tarih felsefesini savunan Spengler, tarihi doğrusal bir çizgi şeklinde "eski, orta ve yeni" olarak dönemlere ayıran ilerlemeci tarih anlayışlarını eleştirir (Spengler, 2017: 93-107).

Arnold Joseph Toynbee, medeniyetlerin doğup gelişip çöktüğünü belirten bir diğer Tarihçidir. Bu çöküşün insan benzeri bir organizma ile açıklaması da, Yaşayan uygarlıklardan bizimki dışında hepsinin çoktan çökmüş ve çözülme sürecinde olduğunu gözlemlemek yeterlidir demektedir. Bizim olarak belirttiği batı medeniyetinin de çöküşe doğru gideceğini ancak bunun zaman alacağını belirtir. Ve şöyle der: "Dünyada doğruluğuna kanaat getirilen bir söz vardır: Var olanın ölmesi, büyüyenin yaşlanması Tanrı'nın bir kanunudur." (Alatlı, 2014:1743-1744).

İbn Haldun'un devletin doğal yıkılış nedenini "Organizmacı Devlet Kuramı" ile açıklamaya çalışmıştır. Gerçekten O, insan organizması ile devlet arasında bir benzerliğin var olduğunu ileri sürerek, bu benzerlikten hareketle insan organizmasının bağlı olduğu doğal kanuna devletin de bağlı olduğunu kabul etmiştir. Nasıl ki insanlar doğar, büyür ve sonuçta ölürse devlet de aynı şekilde doğar, gelişir ve yıkılır. İbn Haldun insanların doğal ömürlerinin 120 yıl olduğunu, bu sürenin yaklaşık olarak devlet için de aynı olduğunu ileri sürmüştür. Yani devletlerin azami ömrü de, insanların azami ömrü olan 120 yıldır. Ona göre hiçbir güç bu doğal ömrün sona ermesini engelleyemez (Azarkan, 2014: 15).

İbn Haldun devletin yıkılmasında etkili olan üç faktörden bahseder:

1. Asabiyetin Zayıflaması,
2. Devlet Yönetiminin Zulumu,
3. Mali Yapının Bozulması (Haldun, 1988: 505).

Bu üç faktörün bozulması ile devlet yıkılmaya yüz tutmaktadır. Devletin kuruluşundan yıkılışına kadar devletin yönetici merkezli incelemesini 5 kademede incelediğini yukarıda ayrıntılı bir şekilde belirtmişti.

Bu yıkılışa biri iç kargaşa diğeri de dış saldırılar olmak üzere iki boyut vardır. Dış faktör olarak her ne kadar şehir uygarlığı bir başka devletin saldırısı sonucu yıkıldığı görülse de esasında bu devletin yıkılmasında yukarıda sayılan üç faktörün bozulması etkili olmuştur. Zayıf bir asabiyet, devletin yönetilenlere zulüm etmesi ve nihayetinde geçimini sağlayamayacak şekilde yönetilenlerin mali yönden zayıflaması ile devlet içerden yıkılmaya başlamakta ve bir başka devletin saldırısı karşısında direnç gösteremeyen mevcut devletin yıkılması kaçınılmaz olacaktır (Arslan, 2000:141). Tasfiye edilen veya yıkılan devlet yerine yeni bir uygarlık ikame edilir veya mevcut uygarlık devam ettirilir. Bu tarz bir idame ettirme İbn Haldun için istisnai bir durumdur. Genel olan bir durum varsa o da yıkılan uygarlığın yerine yeni bir uygarlık kurulduğudur. Yunan Uygarlığının yerine Roma, İran Sasani Uygarlığının yerine İslam uygarlığının kurulması gibi (Arsal, 2000: 142).

İbn Haldun, nasıl yaratılmış olan her insanın kendisine has bir ömrü varsa, ister bedevi ister hadari her umranda kendisine has bir ömrü vardır (Arslan, 2000:145). Devlet ömrünü uzatmak için ıslahatlar yapabilir, bozulmaları, ekonomik istikrarsızlığı ve vergi yükünün hafifletilmesi gibi iyileştirmeler yapabilir ama nihayetinde bir şekilde bu devlet çözülmeye ve

çökmeye mahkûm olacaktır. Nasıl ki yaşlılık sürecine girmiş bir insan organizmasını yeniden gençleştirmek veya yaşlılık olayını durdurmak mümkün değilse, aynı şekilde yaşlılık arazlarını göstermeye başlayan bir şehir uygarlığını da eski haline çevirmek veya yok oluşa gitmesini önlemek mümkün değildir(Arslan, 2000: 145-146).

2.Dünden Bugüne Tunus

Farklı etnik, dini ve kültürlere ev sahipliği yapmış olan Tunus, Berberiler, Kartacalılar, Fenikeliler, Romalılar, Araplar, Osmanlılar ve Fransızlar olmak üzere birçok medeniyetin etkisinde kalmış iki bin beş yüz yıllık köklü bir tarihe sahiptir.

Tunus'a İslam dini ve Arap kültürünün sirayet etmesi 702 yılında Emeviler dönemine rastlamaktadır. 1534 yılında Osmanlı imparatorluğunun Tunus'u fethetmesi Barbaros Hayrettin Paşa'nın Kuzey Afrika'ya yaptığı sefer neticesinde olmuştur. Sonrasında 1705'te ülke yönetiminde etkili olan Hüseyin Hanedanlığı Osmanlı İmparatorluğu'ndan otonomlaşmıştır(Perkins, 2004: 69-72).

Bu tarihten sonra Tunus Batı etkisine girmiş. 1881'de ise Fransa tarafından fiilen işgal edilmiş. Bu işgalle birlikte yeni bir yönetim şekli olan Fransız Protektorası oluşturulmuş ve Tunus için sömürge olma dönemi başlamıştır.

Fransız yönetim, Tunus'un yeraltı zenginliklerini kontrolü altına almış buradan çıkan madenleri kendi ülkesine götürmüştür. Maden işlerinde ise yerli halk çalıştırılmıştır. Bununla birlikte verimli topraklar yabancı göçmenlere tahsis edilmiştir, Fransız göçmen aileler için yeni mahkeme binaları, eğitim kurumları ve dini mabetler açılmıştır. Fransız yönetim 75 yıl boyunca Tunus'ta etkili olmuştur. Bu süreç içerisinde Yerli halk ikinci sınıf muamele görmüştür.

Eğitilmiş genç Tunuslular çifte standart duruma tepkiler göstermiş bu yönde örgütlenmişlerdir. 1930'lara gelindiğinde, milliyetçi ve İslamcı bir söylemle bağımsızlık mücadelesi veren Düstur hareketine batıda siyaset ve hukuk eğitimi almış Habib Burgiba da dâhil olmuştur. Burgiba, Düstur hareketine modern ve laik bir düzenin savunusu fikrini ekleyerek bu çerçevede bağımsızlık mücadelesini vermiştir. Nihayetinde II. Dünya Savaşı sonrası oluşan Amerika merkezli sömürsüzleştirme çağrılarının da etkisiyle Fransız hükümeti, Tunusluların Protektora yönetiminin sonlanması talebini olumlu karşılamış ve 20 Mart 1956'da Tunus'un bağımsızlığını resmen tanımıştır. 1957'de ise Kurucu Meclis cumhuriyetin kuruluşunu ilan etmiş ve Burgiba'yı cumhurbaşkanı olarak belirlemiştir(Perkins, 1986: 125-129).

Tunus'un modern ve çağdaş medeniyetler seviyesine getirme arzusu Habib Burgiba için en önemli itici güç olmuştur. İnsanın geçmişteki metafizik ve teolojik güçlerin etkilerinden soyutlanarak pozitif düşünme dönemine girdiğini belirleyen yasaların olduğuna inanmakta. Bu doğrultuda öncelikle köhnemiş, tarihe karışmış ve gelişmenin değişimin önünü tıkayan dinsel ve geleneksel olanın toplumdan temizlenmesi gerekliliği üzerine toplumu İnşaya yönelmiştir.

Tunus'un İslam Dini ile olan bağını ve toplum nezdindeki mahiyetini iyi bilen Burgiba toplumsal değişim yolunda İslam'ı adeta bir paravan olarak kullanmış. Her ne kadar Anayasada Tunus'un dininin İslam olduğu ve Besmele ile başlansa da katı bir laiklik uygulamasını görmekteyiz.

Dini mahkemelerin kaldırılması, Medeni Kanun'un kabul edilmesi, Kur'an Kursları ile devlet okullarının birleştirilmesi, Tunus eğitim tarihinde kayda değer bir öneme sahip olan geleneksel ve ağırlıklı dini eğitimin verildiği Zeytune Üniversitesi Milli Eğitim Bakanlığına bağlanması, eğitim dilinin Arapçadan batı modernizm takibini kolaylaştırmak adına Fransızca'ya kaydırılması(Perkins, 2014: 146), Burgiba'nın attığı laik adımlar arasında dikkat çekenlerdendir. Dini ritüellere yönelik olan laik uygulaması ise kamu kurumlarında ve okullarda başörtü takma yasağının getirilmesi olmuştur. Burgiba'nın, Modern bir toplum olan batıda başörtüsü yok ve insanların bir bez parçasına bürünmelerine gerek yoktur şeklindeki açıklamalarla üniversite de dâhil olmak üzere bu yasağı yaygınlaştırmıştır. Bununla birlikte 5 Şubat 1960'da Ramazan ayının başlamasından üç hafta önce, Burgiba geri kalmışlıkla mücadele edilmesinin önemini değinmiş ve yoğun bir çalışma stratejisi belirlemiştir. Ekonomik istatistiklerin Ramazan Ay'ında düşüşe geçtiğini gören Burgiba, işçilerin performans düşüşlerinin önüne geçmek için Ramazan orucunun terkedilmesi gerektiğini dile getirmiştir. Böylelikle, Burgiba dini geleneğin ve Müslüman kültürünün en önemli ibadetlerinden birini açıkça eleştirmiş ve bu konuda yasak getirme yetkisini de kendinde görmüştür.

Modernleşme yönünde olan toplumsal değişimin İslam dini aleyhine gittikçe sertleşmesi üzerine, İslami Yöneliş Hareketi adıyla bir oluşum kurulmuştur. Kuruculuğunu yapan Muhammed Gannuşi ve arkadaşları tarafından camilerde ve ev sohbetlerinde oluşturdukları illegal sohbet halkalarıyla örgütlenmişlerdir. Bu yeni hareket uzun süredir iktidarda olan Habib Burgiba karşısında alternatif bir siyasal söylem oluşturma ile ilgilenmemiş. Daha çok Dini ritüellere yönelik yasakların kaldırılması ve sosyal haklar ile ilgili konular üzerine yoğunlaşan bir söylem geliştirmiştir. İslami Yöneliş Hareketinin siyasal erke yönelik yıkıcı faaliyeti olmamasına rağmen Habib Burgiba'nın sert müdahalesine maruz kalmıştır. Gannuşi, İslami Yöneliş Hareketi hakkında basın önünde açıklama yaptıktan sadece beş hafta sonra 18 Temmuz 1981'de aralarında Gannuşi'nin de bulunduğu İslami harekete mensup 107 kişiyi tutuklamıştır. Örgüt üyelerinin bir kısmı elli yıl hapis cezası alırken, Gannuşi on yıl hapse mahkûm edilmiş ve yalan haberler yaymakla suçlanmıştır (Hamdi, 1998: 58).

Habib Burgiba, tek kişi iktidarı ile Tunus'u modern çağdaş medeniyetler seviyesine getirme çabasını icra etmek için baskı unsurlarını sonuna kadar kullanarak otoriter bir baskı rejimi oluşturmuştur. Demokrasinin vazgeçilmez unsurları olan gerek siyasi parti açmanın yasak olması gerekse de sivil toplum örgütlerinin devletten bağımsız kuruluşların bürokratik engellerle kısıtlanmasından dolayı alternatif bir yapı oluşmamıştır. Kurulan sivil toplum kuruluşları da sisteme entegre olmuş devletten bağımsız olamamıştır. Sisteme aykırı ve siyasal bir faaliyet içinde olmayan kuruluşlara izin vermiştir.

Zeynel Abidin Bin Ali, özgürlüklerden yoksun, geniş halk kitlelerinin yoğun bir tepki içinde olduğu baskıcı kaos ortamını ve Burgiba'nın sağlık sorunlarını gerekçe göstererek 7 Kasım 1987'de otuz bir yıldır yönetimde olan Burgiba'nın koltuğundan indirerek kendisini Cumhurbaşkanı ilan etmiştir.

Bin Ali İlk dönemlerde İslam ve sivil toplum kurumları üzerindeki kimi yasakları ve kısıtlamaları kaldırmış. Zeytune Medresesi'ne özerkliğin geri verilmesi, devlet radyo ve televizyonunda ezan okunmasına izin verilmesi ve Zeytune ile işbirliği yapılarak imamların

yetiştirilmesi gibi olumlu adımlar atmıştır. Bunlara ek olarak, ülkenin dini meselelerini görüşmek üzere Yüksek İslam Konseyi kurulmuştur(Shahin, 1998: 25). Siyasi parti açmanın önündeki engelleri kaldırmış çok partili dönemi başlatmıştır. İslami Yöneliş Hareketi siyasi bir forma bürünmüş ancak dini bir isimle parti kurma yasağından dolayı En Nahda Partisi olarak Gannuşi liderliğinde siyasi faaliyetlerine başlamıştır. Bin Ali Tunuslular için bir nimet olarak algılanmış kısmi bir özgürlük ortamı oluşturmuştur. Ancak bu durum 1989 seçimlerine kadar sürebilmiştir. Bu seçimlerde her ne kadar birinci parti çıksa da kendisine en yakın olan Nahda'nın oyların %20'ini alması Bin Ali'yi memnun etmemiştir. Düşük bir oy almasına rağmen rakip olarak gördüğü En Nahda Partisini kapattırması, Lideri Gannuşi ve binlerce üyesini tutuklatmış veya sürgüne göndermiştir.

Bin Ali dönemi Burgiba sonrası Tunus için ekonomik ve toplumsal bir refah sunmamış işsizlik her geçen gün artmış ülkenin zenginlikleri kıyı kesiminde yaşayan, hammadde ihraç eden bir azınlık tarafından idare edilmiştir. Batı yanlısı politikalar doğrultusunda hareket etmiştir. Kitle iletişim araçlarından tv, radyo ve gazete gibi basım ve yayımorganlarından aykırı seslere yasak getirilmiş ve halkın haber alma hürriyeti kısıtlanmıştır. Farklı siyasi yapılara ve demokratik hak taleplerine sert karşılık verilmiş İslami unsurlara ve dini mabetlere kısıtlamalar getirmiştir. İşkence, hapis yolsuzluk ve rüşvet yaygınlaşmıştır.

Toplumsal baskının üst seviyelere geldiği bu dönemde ara ara sosyal krizlerin çıktığı görülmektedir. Ancak bu tür protestolar ve ayaklanmalar polisin orantısız ve sert şiddeti ile bastırılmıştır. Bu damla da Muhammed Buazizi olmuştur. Üniversite mezunu olan 26 yaşındaki Buazizi, 17 Aralık 2010 tarihinde, şehir merkezinde tezgâhta meyve sebze satmaktadır. Bir bayan zabıta memurunun yasak yerde satış yapmasından dolayı para cezası vermiş ve akabinde tezgâhına ve terazisine el koymaya çalışması üzerine Buazizi karşı çıkmıştır. Tüm çabalarına rağmen hakarete maruz kalmış ve tezgâhından olmuştur. Bunun üzerine belediyeye gidip cezayı ödemiş ancak tezgâhını geri alamamıştır. Evine gelip yanıcı yakıcı ne varsa alıp belediye binasının önünde kendisini yakmıştır. Tüm müdahalelere rağmen 4 Ocak 2011'de vefat etmiştir. Daha ilk günden bu duruma tepkiler sosyal medya üzerinden(facebook, twitter vb gibi) çığ gibi büyümüş ve halk sokağa inmiştir. Geniş çaplı protestolar her geçen gün büyük katılımlarla tüm Tunus'a yayılmıştır. Bu protestolara Bin Ali yönetimi çok sert müdahalede bulunmuş birçok kişi yaralanmıştır. Gerek ABD gerekse Avrupa'yla olan iyi ilişkilerine güvenerek protestoları bastırmak için müdahalenin şiddetini artırmış. Ancak sessiz kalınması beklenen batı bu duruma karşı sessiz kalmamış Bin Ali yönetimini eleştirmiştir. Halk eylemleri karşısında daha fazla dayanamayan Bin Ali çareyi 14 Ocak 2011'de ülkeyi terk etmekte bulmuştur. Bu süreçten sonra Tunus yeni bir güne başlayacaktır. Bu yeni gün adil ve hakkaniyetli bir yönetim ile devamlılığını sağlayacaktır. 2014 Ekim seçimlere gelinene kadar farklı kesimlerin konsensüs kurmaları ve toplumsal duyarlılığa büyük oranda açık olan bir Anayasa ile süreç nihai hedefine varmış durumdadır. Bundan sonrası tarihin tekrerrür etmemesi için kurulan asabiyet ruhuna sadık kalınmasıdır.

Sonuç

İbn Haldun'un kaçınılmaz son olarak belirttiği çevrimsel tarih anlayışının tezahürünü Tunus örnek olayında ortaya çıkan değişimleri anlamada yeterli olmasa da tutarlı bir sonuç

ortaya çıkarmıştır. Haldun, asabiyyetin, yönetimin ve nihayetinde ekonominin de bozulmasıyla devlet erki değişeceğini belirtir.

Habib Burgiba ve akabinde selefi sayılan Bin Ali döneminde yönetsel olarak sosyal refah ve adalet unsurları halka yansıtılmamıştır. Yasemin Devrimi öncesi Tunus'ta, serbest seçimlerde şeffaflık ve siyasi aktörlerin eşit koşullarda bir seçim sürecine dâhil olmadıkları, halkın haber alma kaynaklarının kısıtlandığı, eğitilmiş işsizlerin her geçen gün arttığı sosyal, siyasal ve ekonomik bir mecra söz konusudur. Seyyar satıcılık yapan Buazizi'nin ve benzeri birçok Tunuslunun hakkını alamaması sosyal patlamada belirleyici rol oynamıştır.

Tavırlar nazariyesi ile İbn Haldun, devlet yöneticilerine mesaj vermektedir. Eğer iktidarın daim olsun istiyorsan seni iktidara getiren "Tavr al-zafer" aşamasına sadık kalmalısın. Aksi takdirde Tunus'un geçmiş siyasal yönetiminde ortaya çıkan olayların tekrarlanması kaçınılmaz olacaktır.

Modernizm ile gelen bağımsız Tunus'un geçmiş (1956-2011) tarihi boyunca, yönetimde toplumu baskı unsuru kullanarak modernleşme sürecine dâhil edilmek istenmesiesasında antidemokratik ve kısıtlı bir özgürlük alanı sunmuştur. Böylesine bir süreçte toplum uzun süre yönetilemediği ortaya çıkmıştır. Haldun her ne kadar toplumlar doğar gelişir ve ölür şeklinde özetlenen bir kuram oluşturduysa da uzun süre yönetimde kalmanın ipuçlarını vermeye çalışmıştır.

Bu durumu çok iyi anlayan Gannuşi 14. Yy'da İbn Haldun'un yöneticinin adil olması gerektiği ile ilgili uyarısını dikkate almıştır. "Demokratik bir seçimle adil bir yöneticinin seçilmesi"(Gannuşi, 2015:127-134) olarak önemli bir kıstas dile getirmiştir. Yönetim şekli ister güce dayalı monarşi, ister dine dayalı halife ve isterse de akla dayalı demokrasi olsun fark etmeyecektir. Esas olanın toplum için refahın adil bir şekilde dağıtılması diğer bir ifade ile adaletin sağlanmasıdır. Ancak bu şekilde devlet yıkılmayacak günümüz için söyleyecek olursak mevcut hükümetler iktidarda kalmaya devam edeceklerdir.

Kaynakça

Alatlı, Alev(2014). "Batıya Yön Veren Metinler IV Moderniteye Doğru Kaotik Modern Dünya",

Albayrak, Ahmet(2000). "Bir Medeniyet Kuramcısı Olarak İbn Haldun" Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, Sayı:9, Cilt:9, Bursa

Altun, F. (2005). "Modernleşme Kuramı: Eleştirel Bir Giriş", Küre Yayınları, İst.

Aslan, Ahmet (2000). "İbn Haldun", Vadi Yay, İst.

Azarkan, Ezeli(2014). "İbn Haldun'un Devlet Görüşü: Yönetimler Döngüsü", ISSN:1304-0278

- Bin Ali, Z. (1994). Roger Matthevs ile Mülakat. Financial Times Special Survey of Tunisia. 27 July 1994.
- Bourguiba, H. (1976a). Discours (1959–60). Vol. 7. Tunis: Secrétariat d'État l'information.
- Coşkun Ali (2016). "Sosyal Değişme ve Dini Normlar", Rağbet Yay. İst.
- Çaha, Ömer (1994). "Osmanlı'da Sivil Toplum" Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fak. Drg, Cilt:49, Sayı:3, Ankara
- Feldman, N. (2008). "The Fall and Rise of the Islamic State", NJ: Princeton University Press.
- Fındıkoğlu, Ziyaadin Fahri (1946). "İbn Haldun", Amme Hukuku Dersleri C.II. İstanbul
- Gannuşî, Muhammed R. (2015). "Laiklik ve Sivil Toplum", Mana yay. İstanbul
- Giddens, A. (2000). "Sosyoloji", Hüseyin Özel, Cemal Güzel (çev.), Ankara: Ayraç Yayınları.
- Haldun, İbn (1988). "Mukaddime", Çeviren: Süleyman Uludağ, Dergâh Yay, İstanbul
- Köktaş, Rümeyza (2016). "Tunus Politik Kültüründe Sivil Toplum: Tarihsel Bir Analiz" Ormer Perspektif Ser, Sayı 18
- Ling, D. L. (1967). "Tunisia, from Protectorate to Republic", Bloomington: Indiana University Press.
- McClay, W. M. (2002). "Two Concept of Secularism. H. Heclö ve W. M. McClay" (Ed.). Religion Return to the Public Square: Faith and Policy in America içinde. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Meriç, Cemil (1996). "Umrandan Uygarlığa" İletişim yay. İstanbul
- Micaud, C. A. (1964). "Tunisia: The Politics of Modernization", New York: F. A. Preager.
- Nasr, Seyit Hüseyin (1989). "Modern Dünyada Geleneksel İslam", İnsan yay. İst.
- Okumuş, Fatih (2015). "İslami Hareketin İktidar Deneyimi: Tunus ve mısır" Mana Yay. İst.
- Perkins, K. J. (1986). "Tunisia: crossroads of the Islamic and European Worlds", Boulder: Westview Press.
- Kenneth J. Perkins (2004). "A History of Modern Tunisia", Cambridge University Press, New York.
- Rustow D. A. (1985). "Elections and Legitimacy in the Middle East", Annals of the American Academy of Political and Social Sciences, 482:1, 122-146.

- Polat, Ferihan, (2015). "İmmanuel Wallerstein Perspektifinde Arap Baharı Tunus Örneği", Çizgi Yay, Konya
- Sayah, M. (1973). "La Troisième Épreuve: Le Néo-Destour engage un Ultime Dialogue 1950-1951. Histoire du Mouvement National Tunisien", Vol: XI, Tunis: Ministère de l'Information.
- Sayah, M. (1979). "Le Néo-Destour face à la Troisième Épreuve: 1952-1956 Indépendance. Histoire du Mouvement National Tunisien", Vol: XV, Tunis: Ministère de l'Information.
- Salem, N. (1983). "Habib Bourguiba: A Study of Islam and Legitimacy in the Arab World", Yayınlanmış Doktora Tezi. Montreal: McGill University.
- Springborg, Patricia (1998). "İbn Haldun ve Yönetimlerin Döğüsü", Doğu Batı Dergisi, Sayı:2, Ankara
- Spengler, Oswald (2017). "Tarih ve Kültür Felsefesi", Çev: Mustafa Cihan, Pegem Akademi Yay. Ankara
- Toumi, M. (1989). "La Tunisie de Bourguiba à Ben Ali" Paris: Presses Universitaires de France.
- Tanrıverdi, N. (2011). "Yaklaşan Seçim Öncesi Tunus'ta Siyasal Denklemler", Rapor, ORSAM, Ankara.
- <http://www.diyanetislamansiklopedisi.com/ibn-haldun/> (Erişim Tarihi: 25.11.2017).

Dil Felsefesi Bağlamında Wittgenstein'in Tractatus Logico-Philosophicus İle Felsefi Soruşturmalar Döneminin Karşılaştırılması

Dr. Ahmet ALKAYIŞ

Öz

Dil felsefesinin 20. yüzyılın başından başlayarak felsefenin temel çalışma alanı olduğu kabul edilmektedir. Dil felsefesi; değişik söyleme olanaklarını çözümleyen, anlamı anlamlandırmaya çalışan, anlamın nasıl oluştuğunu, dile nasıl iletildiğini araştıran, dil gerçeklik ilişkisini açıklayan, dil-iletişim ilişkisini veren, dil görüngüsünün kavranmasında belirleyici boyutları ele alan bir disiplindir. Bu alan üzerinde yapılan sistematik çalışmalar her ne kadar eski olmasına rağmen, Dil Felsefesi 20. yüzyılda ortaya çıkan yeni bir felsefe disiplindir. Çünkü felsefe tarihinde eskiçağdan beri dil ve dil problemleri dolaylı ya da doğrudan çoğu filozofu ilgilendiren önemli bir konudur. Bu makalede dil felsefesinin belli bir alanına yani dil ve anlam sorununa vurgu yapılarak Josef Johann Ludwig Wittgenstein'in (1889-1951) birinci dönem *Tractatus Logico-Philosophicus* ile ikinci dönem olarak adlandırılan *Felsefi Soruşturmalar* eserleri arasındaki temel ayrımlar nelerdir? sorusuna yanıt aranmıştır. Ayrıca iki dönem arasındaki argümanlar ve özel dil sorunu üzerindeki farklılıklar göz önüne alınarak bir karşılaştırma yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dil felsefesi, dil problemleri, Felsefi Soruşturmalar, Tractatus Logico-Philosophicus, Wittgenstein.

Comparison Of The Period Of Philosophical Investigations With Wittgenstein's Tractatus Logico-Philosophicus In The Context Of Linguistic Philosophy

Abstract

It is therefore seen that linguistic philosophy has been the main field of philosophy since the beginning of the 20th century. Linguistic philosophy; a discipline that analyzes the possibilities of different meanings, attempts to make sense of meaning, explains how meaning is formed, explores how language is transmitted, explains the relation between language reality and language-communication. Although systematic studies on this field are old, Linguistic Philosophy is a new discipline of philosophy that emerged in the 20th century. Because in the history of philosophy, most philosophers have been concerned with the issue of language and language problems directly or indirectly since ancient times due to its importance. This article focuses on studies conducted in the field of linguistic philosophy in the 20th century. With emphasis on a specific area of linguistic philosophy, namely the problem of language and meaning, what are the fundamental distinctions between the works of the first period of Josef Johann Ludwig Wittgenstein's (1889-1951) *Tractatus Logico-Philosophicus* and the second period of *Philosophical Investigations*? In addition, a comparison was made considering the differences between the two periods and the specific language problem.

Keywords: Linguistic philosophy, Language problems, Philosophical investigations, Tractatus Logico-Philosophicus, Wittgenstein

GİRİŞ

Dil, insanın varoluşundan beri merak edilen ve üzerinde durulan konulardan biridir. Dil üzerinde her ne kadar önceki çağlarda çalışmalar yapılmışsa da 19. ve 20. yüzyıla kadar derinine inip sorgulanmamıştı ve bu sorgulamalar sistemli hale getirilmemişti. Tarihsel bakışın egemen olduğu 19. yüzyılda dil; zaman içinde bir evrim, bir değişim, bir gelişme olarak ele alınmıştır. Dil kadar insana yakın, dil kadar insandan ayrılmaz bir nesne yoktur. Çünkü insan hayatının her aşamasında; yani iletişim kurarken, alış veriş yaparken, sevgi sözcüklerini kullanırken, kavga ederken, kendi kendiyile konuşurken hatta düşünürken hep dili kullanır. O halde dil; belirli bir kültüre ve topluma ait inanç ve davranış çerçevesinde ortaya çıkan, yapıp etmelerin tamamıdır. Bu bağlamda konuşma da en genel anlamıyla dile dayanır. İnsanın dille bildirişme kabiliyeti konuşmadır. İnsan bio-psişik bir özelliğe sahip olduğu için dil ve konuşma yeteneği de onun ayırt edici niteliğidir. “Belirli ve standart anlamları olan sözcüklerden ve bir iletişim yöntemi olarak kullanılan konuşma formlarından meydana gelen yapı ya da bütün”e dil denir. (Cevizci, 2000: 252)

İnsan; kavram ve dil işaretleriyle beraber bu dünyayla karşılaştırılamayan, bu dünyanın zihinsel kaynağı gereğince çok yakın olan mitos, dil, felsefe, sanat ve dinin oluşturduğu biçimler dünyası içinde bulunur. John Rogers Searle, “dil felsefesini zihin felsefesinin bir dalı olduğu; dil ile zihnin, söz edimleri ile zihnin Yönelmişliğinin (Intentionality) ilişkisini kurmayan bir dil felsefesinin eksik olacağı düşüncesindedir.” (Searle, 2000: 55) Dilin felsefi tarzda yapısına bakıldığında varlığın zihinsel bir sembolüyle beraber aynı zamanda simgeleştiren bir varlık olduğu da görülür. Dil felsefesi, “dilin gönderme, doğruluk, anlam ve zorunluluk gibi dikkat çeken belli başlı yanlarına ışık tutan felsefi betimlemeler yapma girişimidir.” (Searle, 2000: 70) Dil bu kavrayışla bağlantılı olarak, zihinsel formların bütününde ortaya çıkar ve bu kavrayışla beraber dilbilimsel bilgi düşünceler dünyasıyla bağ kurulmasına yardımcı olur. Çünkü dilbilim kuramı, konuşucu ve alıcı edinci inceler. Bu edinç sayesinde, konuşan özne şu ya da bu tümcenin dilbilgisi kurallarına uygun olup olmadığını değerlendirir; daha açık bir deyişle belirtmek gerekirse, dilbilgisel tümceleri dilbilgisel olmayan tümcelerden ayırır.

O halde dilbilimin amacı, her şeyden önce, bildirim (*fonetik*) aracı olan dili, bütün özellikleriyle tanımak ve tanıtmaktır. Dolayısıyla burada şu sorular sorulabilir; dil nedir? dil nasıl işler? bir çocuk konuşmayı nasıl öğrenir? gibi. Bu sorular çerçevesinde dilin bilimsel incelenişini ve sağladığı pratik yararlar tartışılmaz. Dil alanında önemli bir diğer konu da bütün öteki bilim dalları gibi, dilbilimin de insanın bu dünyayı ve evreni daha iyi anlamak, anlamlandırmak için duyduğu bilgi ihtiyacını gidermeye çalışmasıdır. Çünkü insan sadece fiziksel evrende değil, aynı zamanda simgesel evrende de yaşamını sürdürmektedir. Bu simgesel evren içerisinde kendini geliştiren, özgürleştiren bir yapısı vardır. Simgesel ağı oluşturan bu yapılar insan yaşamının birer dokusunu oluşturur. İnsanın düşünsel ve deneysel alanda var olan ilerlemesi bu ağı güçlendiren bir yapıya sahiptir.

Dil üzerinde yapılan incelemelerde insanın özü diyebileceğimiz şeye, yalnızca insana özgü olan ve insanın bireysel ya da toplumsal varoluşunun belirleyici yanlarından ayıramayan ayırıcı nitelikler dilde ortaya çıkar. Bu bağlamda dilin olağan kullanımı yaratıcı bir etkinliktir. Olağan dil kullanımının bu yaratıcı yanı; insan dilini, bilinen hayvan iletişim dizgelerinden ayıran temel özelliktir. Çünkü insan, eşsiz zihin özellikleri sayesinde medeniyet ve kültür yaratan, yarattıkları üzerine düşünen bir yetiye sahiptir. Dolayısıyla felsefe tarihinde insan ve insan problemleri, dolaylı ya da doğrudan hemen hemen her filozofu ilgilendiren bir konudur. Bu bağlamda Wittgenstein'ın birinci dönem çalışmalarının bir sonucu olarak felsefe, dili konu edinerek dil felsefesini ayrı bir alan olarak görmüştür. Wittgenstein'in ikinci dönem felsefi çalışmalarıyla dil ile dünya arasındaki ilişkinin ne olduğu sorusunun yanıtını arama üzerine kuruludur. Çünkü bu dönemin önemli bir diğer yönü de dilsel davranışı yöneten kuralları ortaya çıkarmaya yönelik araştırmayı, anlam sorununun bir çözümü olarak görülmesidir. Böylelikle Wittgenstein'in 20. yüzyıl felsefesi; bilime ve akla yönelik sorgulayıcı yaklaşımların, dile yönelik ilginin, özne kavramı üzerinde yürütülen tartışmaların ve zihin problemlerinin arka planını oluşturmaktadır. Bu dönemde çoğu düşünür gibi Wittgenstein'de kendi çalışmalarında belirli bir şekilde çağın kuramsal sorunlarını dillendirmiş ve bu soru/sorunlara yanıt aramıştır.

Wittgenstein'in Tractatus Logico-Philosophicus İle Felsefi Soruşturmalar Döneminin Karşılaştırılması

1.Tractatus Logico-Philosophicus (I. Dönem)

Wittgenstein'in felsefi çalışmalarını genel olarak *Tractatus* ve *Soruşturmalar* olmak üzere iki döneme ayırmak mümkündür. Wittgenstein'in ilk dönem eseri olan "*Tractatus Logico-Philosophicus*" Russell'in etkisinde kaldığı dönemlerde yazdığı bir tür mantık felsefesi denemesidir. Filozof bu dönemde felsefi sorunları mantıksal açıdan incelemekte ve dilin sınırlarını çizerken dünyanın sınırlarını da belirlemeye çalışmaktadır. *Tractatus*, yayımlandıktan sonra mantıkçı pozitivistlerin en fazla yararlandıkları eser olmuştur. Ayrıca Viyana Çevresi okulun felsefi görüşlerinin şekillenmesine de katkısı olmuştur. Jean-Gérard Rossi'ye göre, *Tractatus* dilin iyi işleyişinin imkânının koşulları üzerine bir refleksiyon gibi görünmektedir. Wittgenstein'in asıl hedefi gündelik dilin bir eleştirisini geliştirmek değildir. Çünkü gündelik dil; olduğu şekliyle iyidir, fakat özel olarak komplekstir. Wittgenstein'in bu çalışmadaki amacı gündelik dilin yerine ideal bir mantık dili getirmek değildir. Daha çok dilin mantıksal yapısını gün ışığına çıkarmaktır. O halde dil, gerçekliğin katışıksız bir yeniden sunumu değildir; gerçekliğin bir projeksiyonudur ve ondan yeniden bir yapı üretmez.

1.1. Wittgenstein'da Dil Dünya İlişkisi

Wittgenstein'in *Tractatus*'ta ele aldığı temel sorun, dilin mantıksal yapısının ne olduğudur. Filozof bu eserinde dilin sınırlarını belirlemeye çalışırken, aynı zamanda felsefenin sınırlarını da belirlemeye çalışır. Olgu ile değeri birbirinden ayıran yapının ne olduğu, aklın ve bilginin sınırlarının nereye kadar ulaşabileceği sorununu ciddi anlamda ele alan ve bu sorunu çözüme kavuşturmaya çalışan ilk filozof Immanuel Kant (1724-1804) olmuştur. Anglo-Sakson felsefenin temel uğraşlarından olan *olgu-değer* ikileminin bir

çözümünü vermeye çalışan Wittgenstein, bilinebilecek şeylerin olguya sınırlı kalacağı kanısına varmıştır. “*Olguların toplamı, neyin olduğu gibi olduğunu, aynı zamanda da bütün nelerin olduğu gibi olmadığını belirler.*”(1.12). (Wittgenstein, 2008: 15)

Böylelikle diyebiliriz ki, dünyayı oluşturan ya da dolduran olgular, değer alanını dünyanın dışına sürüklemeye zorlanırlar. Dilin sınırlarını belirleyen etkenin olgular olması ve dünyanın da bu olgulardan oluşması, değer alanının dünyada yerinin olmadığını zorunlu olarak söyler. Wittgenstein’ın felsefi temellendirmesinde belirtmeye çalıştığı temel konu işte budur. Dil ile dünya arasında kurulan bağıntı, dilin de dünya gibi olgusal olmasından değil, dilin dünyanın sınırları içinde yer almasından kaynaklanır. Olgusal olma ve dünyada yaşama arasındaki eşdeğerlikte buradan gelmektedir. Wittgenstein, “*dilimin sınırları, dünyamın sınırlarını imler.*”(5.6). (Wittgenstein, 2008: 133)

Dil, dünyanın sınırlarını belirlerken aynı zamanda olguların sınırlarını da belirlemiş olmuyor mu? Çünkü dil, dünyanın içinde var olmakla dünya tarafından sınırları çizilmiş olmaktadır. Dünyanın sınırlarını çizen temel unsur ise olgudan başkası değildir. Kısaca belirtmek gerekirse, dünya ile yaşamın aynı olduğu sonucu kolayca ortaya çıkar. Ayrıca Wittgenstein’de hakikat ve anlam sorununa baktığımızda cümlelerin hakikati oluşturan biricik unsur olduğunu belirtir. Çünkü dili oluşturan unsur cümle yani önermedir. Gerçeklik dilde açığa çıkıyorsa bu durum ancak önermeler yoluyla ortaya çıkar. Dolayısıyla tümcelerin toplamı dili meydana getirir. Bu bağlamda birinci dönem Wittgenstein felsefesindeki gerçeklik anlayışı, önermelerin anlamlı olup olmadığıyla ilgilidir. Bir önermenin doğru ya da yanlış olmasına bakılmaksızın, anlamlı ya da anlamsız oluşuna göre gerçekliğinin olup olmadığına karar verilir. Daha sonra da anlamlı olan önermenin doğruluğu savunulabilir. “*Tümce ancak gerçekliğin bir tasarımı olabilmesiyle, doğru ya da yanlış olabilir.*”(4.06). (Wittgenstein, 2008: 55) Böylelikle felsefede söylenebilir olanın ortaya konulmasıyla söylenemez olanın alanı da belirlenmiş olur.

Sonuç olarak tasarımları dilde açığa çıkan şeylere ilişkin söylemlerin konuşulması, onların olgusal gerçekliklerinin bulunduğunu gösterir. Dile gelemeyen, yani anlamsal içerik olarak boş olan sözde-önermelerin gerçekliklerinin bulunmadığını söylemek de bu anlamda doğrudur. Dile gelen ve içerik olarak olgusal olan şeylerin gerçeklikleri vardır. Dilde söylem olarak bulunsa bile, olgu alanının dışında bulunan her türlü değer yargıları, kavramsal açıdan incelendiğinde boş ya da saçmadırlar. Wittgenstein, Tractatus’un son önermesinde yukarıdaki yargıyı şöyle özetler: “*Üzerine konuşulamayan konusunda susmalı.*”(7). (Wittgenstein, 2008: 173)

1.2. Anlamın Resim Kuramı

Wittgenstein felsefesinin ilk dönemi daha çok anlamın resim kuramıyla özdeş olarak anılmaktadır. Böyle bir yargıyı ise Wittgenstein’ın “*olguların tasarımlarını kurarız*” (2.1), (Wittgenstein, 2008: 23) tümcesinden çıkarmak mümkündür. Bu resimlerin, diğer deyişle tasarımların nesnelere uygun düşmesiyle doğru, aykırı düşmesiyle de yanlış olduklarına karar verilir. Resim, nesne durumlarının olup olmamasının olanaklarını ortaya konması amacıyla gerçekliğin resmini çıkarır. Resimlerin nesnelere uygunluğu, aynı zamanda dil ve düşünceye

uygunluğunu da gösterir. Çünkü tasarımların kendisi dünyayı oluştururken, dilin de dünyayı biçimlendirdiği kanısını da unutmamak gerekir. Böylelikle diyebiliriz ki, asırlar boyunca felsefenin temelini oluşturan metafizik ve diğer felsefi görüşlerin temelinde bulunan *töz* fikrinin yerini *cümle* almıştır. Anlamın resim kuramına göre, bağıntı cümlesinde iki ismin birbiriyle olan ilişkisinin tespiti, gerçeklik ya da anlamlılık fikrini ortaya koymaktadır.

1.3. Mantık

Felsefe alanında Wittgenstein'in üzerinde durduğu önemli bir diğer konu da mantıktır. Wittgenstein'a göre mantığın temeli olgusal önermelere dayanır. Olgü önermesine p diyebiliriz ancak başkalarını olgunun dışında bırakılmasına da $\sim p$ diyebiliriz. Yani bir olgü önermesinin dile getirdiği şey, olgü olmayanın da dışlanmasını şart koşar. Bu bağlamda Wittgenstein, olumlu ve olumsuz önermelerin varlığından değil, olgusundan bahsetmektedir. Çünkü bir $\sim p$ ifadesi, aynı zamanda bir p ifadesini de varsayar. *“Olumsuz tümcenin imi, olumlusunun imiyle mi kurulmak zorundadır? Olumsuz tümce niye bir olumsuz olgü yoluyla dile getirilemesin. Ama burada da, işte, olumsuz tümce dolaylı olarak olumlusu aracılığıyla kurulmuştur. Olumlu tümce, olumsuz tümcenin varoluşunu varsaymak zorundadır.”*(5.5151). (Wittgenstein, 2008: 119)

Bu çerçevede denilebilir ki Wittgenstein'in savunduğu mantık anlayışı ontolojik temellidir; çünkü mantık, dünyanın bir yansımasıdır. Mantığın dünyayı doldurması, dünyanın sınırlarıyla dilin sınırlarının bir olması, mantığın da dünya ile eşdeğer olmasını gerektirir. Wittgenstein'e göre *“mantık aşkındır.”*(6.13). (Wittgenstein, 2008: 153) Dünyanın sınırlarının aynı zamanda mantığın da sınırları olması, onun uygulama alanının yalnızca dünya ile sınırlı olduğunu gösterir. Mantık dünyadan önce değildir, her ikisi birlikte vardır. Dolayısıyla Wittgenstein burada şu soruyu sorar: *“Bir dünya olmasaydı da bir mantık olacağına göre, nasıl oluyor da bir mantık var, bir dünya olduğuna göre.”*(5.5521). (Wittgenstein, 2008: 131) Wittgenstein, mantığın önermeleri totolojilerdir ve bu yüzden bir şey söylemezler. Önerme, bir resim olduğu sürece bir şey söyler; mantık önermeleri ise resim değildir. Kısaca ifade edilecek olursa önerme, *“yargının sözlerle dile gelişi; doğru ya da yanlış olabilen bir anlatım”*dır. (Akarsu, 1998: 141) Nesne durumlarının resmi bir şey dile getirirken, mantık nesne durumu olmadığı için hiçbir şey dile getirmez. Bu anlamda mantık sadece gösterir, yani imler.

O halde günümüzde çoğunlukla dil felsefesi başlığı altında yanıt aranan soruların önemli bir bölümü geçmişte metafizik, bilgi kuramı ve varlık bilgisi gibi temel felsefe dalları adı altında ele alınmıştır. Bu temel ilkedен de anlaşılacağı üzere, felsefe tarihinde dil ile zihin ya da dünya ile dil arasındaki ilişkinin doğasına dair ortaya bir öğreti koymamış felsefe okulu ya da filozofu yok gibidir. Dolayısıyla dil felsefesinin özel bir felsefe dalı olarak bağımsızlığını kazanması bir yana, öteki felsefe dalları için de belirleyici bir konuma yükselmesi özellikle Wittgenstein'in birinci dönem ile ikinci dönem felsefelerinde sergilenen dilsel dönemeç aşamasıyla gerçekleştirilmiştir. *“Dilin güçlü etkisi kültür varlığının her yanında kendini duyurur: Toplum, din, edebiyat tarih, bilim, eğitim gibi kültürün her yöresi en iç öğelerine dek zorunlukla dilin damgasını taşır. Yönü, amacı, kapsamı, başarısı ne olursa olsun, insanın yürüdüğü görünür-görünmez tüm yollar dilden geçer. Çepeçevre insan*

varoluşunun anakoşuludur dil. İnsan konuşan bir varlık olduğu için, her çağda güncel konu dil” olmuştur. (Uygur, 2008: 7) Dil üstüne düşünüşün tarihi, başta mantık olmak üzere bir bütün olarak felsefe tarihinden ayrılamaz.

Bu temel gerçeğin en önemli kanıtı geleneksel felsefe yapma tarzında bilgi, doğruluk, anlam ve us gibi en önemli felsefe kategorileri üzerine düşünmek ile bu kategorileri dil yoluyla ifade etmek arasında bir ayırma gidilmemiş olmasıdır. Bu bağlamda Wittgenstein’in “*Tractatus Logico-Philosophicus*” eserinde ortaya koyduğu resim kuramının doruk noktasını oluşturduğu bu görüş doğrultusunda düşünmeyi sürdürmüş filozoflar arasında Russell, Carnap, Quine ile öğrencisi Davidson vardır. Bu çerçevede düşünürlerden kimisi olgucu felsefenin geçerliliğini kesinleme kaygısıyla, Wittgenstein’in anlam için söylediklerinden çok önemli noktalarda ayrılan bir düşünce çizgisi izlemişlerdir. Çünkü bu düşünce çizgisinin en ayırt edici özelliği; olguculuğunda temel sorunu bir önermeyi anlamlı kılan önermenin ilkece doğrulanabilir olması olduğunu savlayarak anlam sorununun gerçekte bir doğruluk sorunu olduğu sonucuna varmadır. Varılan sonucun en önemli bir diğer yanı da şudur: Analitik ile sentetik önermeler bir yanda normatif değer biçici öbür yanda olmak üzere olgucu felsefenin çıkış noktalarından birini oluşturan olgu önermeleriyle değer yargısı bildiren önermeler arasındaki ayırımı sağlama alınmasıdır.

Kısaca belirtmek gerekirse, Wittgenstein’in ikinci dönemini yansıtan *Felsefi Soruşturmalar*’da ortaya koyduğu oyun kuramı adıyla da anılan kullanımcı anlam öğretisidir. Bu öğretinin savunduğu temel düşünceler, dilsel dönemeçten geçerek dil üstüne düşünmeyi sürdüren Austin, Peter Frederick Strawson (1919-2006), Gilbert Ryle (1900-1976) gibi Wittgenstein’in izinden yürüyen dil filozofların çalışmalarıyla verimli bir biçimde işlenmiştir. “-Bir şey söylemek bir şey yapmaktır, ya da bir şey söylerken bir şey yaparız, hatta bir şey söyleyerek bir şey yaparız derken kastedilen şeyi tepeden turnağa gözden geçirmenin- uygun olduğu ortaya çıktı.” (Austin, 2009: 117) Bir şey yapma edimine bir düzsöz ediminin yerine getirilmesi; yani konuşmanın bütün birimlerine yönelik inceleme diyebiliriz, yani konuşmanın adını veriyoruz.

Anlam öğretileri arasında günümüzde geçerliliği en çok tanınan bu anlayışa göre, anlam görüngüsü belli bir dil topluluğu içinde belli bir yaşam biçimi çerçevesinde toplumsal uzlaşılı yoluyla belirlenmiş birtakım kurallar uyarınca oynanan bir dil oyunu olarak temellendirilmektedir. Dolayısıyla bir şeyin anlamını öğrenmek demek o şeyin belli bir bağlamda nasıl kullanıldığını öğrenmek, yani o şeyi uygun biçimde kullanabiliyor olmak demektir. Wittgenstein ikinci dönem dil felsefesinde dil oyunu, aile benzerlikleri ve yaşam formu kavramlarını formüle ederek gramer çevresinde dil matrisini oluşturmaktadır. Daha açık bir deyişle filozof; meşhur levha döşeme taşı örneğinde olduğu gibi tuğla, kolon, kiriş gibi sözcükleri kullanmaktadır. Günlük konuşmada ve iletişimde bu sözcükler sürekli tekrar edilmektedir. “*İnşaat ustası A ile kalfası B’nin anlaşmalarına yarayacak olsun. A, yapı taşları kullanarak bir bina yapmaktadır. Yapı taşları olarak da küpler, sütunlar, plakalar ve kirişler vardır. B’nin görevi, taşları A’ya, onun ihtiyaç duyduğu sırayla vermektir. Bu amaçla, ‘küp’, ‘sütun’, ‘plaka’, ‘kiriş’ sözcüklerinden oluşan bir dilden yararlanırlar. A bunları*

yüksek sesle söyler; –B, bu seslenişi duyduğunda getirmesi gerektiğini öğrenmiş olduğu taş hangisiyse onu getirir.” (Wittgenstein, 2007: 24)

O halde Wittgenstein’in Felsefi Soruşturmalar’da gerçekleştirdiği anlam sorununu kullanım içerisinde çözmeye çalışması, dil felsefesinde önemli bir kırılmaya yol açmıştır. Filozof; anlam sorununa yaklaşım yordamında baş gösteren bu kırılmayla birlikte, dil felsefesi çalışmalarında baştan beri egemen bir konumda bulunan anlam sorununa yönelik yerleşik soruşturma kalıpları eski yerlerini ve değerini yitirmiştir. Böylelikle diyebiliriz ki, dil felsefesi için yeni bir soruşturma alanı açılmıştır. Dil felsefesi araştırmalarında 20. yüzyılda öne çıkan bir başka devrimde Chomsky’nin “*söz dizimci*” yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre, kullanımcı anlam öğretisi de dilin temel amacının bildirişim olduğunu savunan dil bilim kaynaklı görüşlerde dil görüngüsünü açıklamada yetersiz kalmaktadır. Dolayısıyla Chomsky bu eksikliği gidermek için öncelikle insan doğası gereği *söz dizimci* bir varlık olduğu gerçeğine önem vermeye başlar. Bu bağlamda Chomsky dilin insan kavrayışına ilkece açık bir özü varsa bunun söz diziminde gizli olduğunu ileri sürer.

Sonuç olarak dil, insana özgü bir yetidir; çünkü insanın ortak biyolojik doğası doğrultusunda belirlenmiştir. Dolayısıyla dil, düşünce ve kavrayışı derin bir biçimde etkiler ve insan doğasının temelini oluşturur. Bu bağlamda Chomsky’ye göre insanı dile ilişkin bir inceleme yapmaya yönlendiren nedenler vardır. Düşünür bu gerekçelerini şöyle dile getirir; “*kişisel olarak benim merakımı uyandıran, en başta, dil incelemesinden, insan zihninin içkin özelliklerine ışık tutacak bir şeyler öğrenme olasılığı*”dır. (Chomsky, 2001: 155) Bu doğrultuda Chomsky, dile matematiksel bir biçim vermek isteyen varsayımsal-tümdengelimli yöntemini kullanmasından kaynaklanmaktadır. Böylelikle diyebiliriz ki, günümüzde çağdaş dilbilim alanında yapılan çalışmalarda Chomsky’nin *üretici-dönüşümsel* dilbilgisine göndermede yapılmaktadır.

O halde dil, insan doğasına ilişkin çalışmaların bir parçasıdır. İnsan zekâsı ve insan doğasının en önemli yönünü oluşturur. Kuşkusuz, insanı öteki canlı varlıklardan ayıran en belirleyici özellik onun, dili kullanma yeteneğine sahip olmasıdır. İnsan dili sevgi ve acı gibi duygulara yanıt veren koşullandırılmış ya da içgüdüsel basit bir refleks değildir. “*İnsanı öteki canlı varlıklardan ayıran en belirleyici özellik onun, dili kullanma yeteneğine sahip bir yaratık oluşudur. İnsan dili, sevinç, acı, açlık gibi duygulara yanıt veren koşullandırılmış ya da içgüdüsel basit bir refleks değildir. Dil yalnız iletişim işlevi gören bir araç olarak da sınırlanamaz. N. Chomsky, ‘insan kendi türüne özgü bir yeteneğe, genel akla ve de dış olaylara bağlı olmayan benzersiz bir zihinsel düzenleme tipine sahiptir.’*” (Kıran, 2006: 163) Dil, yalnız iletişim işlevi gören bir araç olarak da sınırlandırılmamalıdır.

Daha açık bir ifadeyle Wittgenstein, dil ve anlam çözümlemesi *Tractatus*’ta dil ile dünyanın yapısını her iki yapı arasındaki ilişkiyi betimleyen resim kuramına dayandırır. Dolayısıyla Wittgenstein için dünyanın değişmez yapısı, özü objelerdir; değişen sadece onların, görünüm, biçim ve düzenleridir. Objelerin içinde buldukları görünüm veya belirli bir yapı doğrultusundaki bir araya gelme düzenleri obje-biraradallıklarını ya da obje hallerini oluşturur. Böylelikle diyebiliriz ki, Wittgenstein’de dilin yapı yapıtaşlarını meydana getiren

kelimelerdir. Çünkü Wittgenstein'e göre biz olguları resmederiz. Bir resmin anlamını, o resmin ne söylediğini resmedilen objeye indirgemiş olur. Resim kuramı, objeleri kelimelerle ve olguları önermelerle eşleyerek anlamlı önermelerin doğruluk değerini olası olan ile düşünülebilir olanın uyumunda arar. Dil, doğası gereği obje biraradalıklarının betimlemesidir; çünkü gönderme yapmayan betimleme hiçbir şey söylememiş olur. O halde felsefenin işi; felsefi önermeler sunmak değil, düşüncelerin ve önermelerin açık bir hale getirilmesini sağlamaktır. Bu görevi de ancak dil üzerinde yapılan çalışmalarla dilin sınırlarını belirleyerek, yani düşünülebilir olanın ve konuşulabilir olanın alanını sınırlayarak birçok önermenin ve özellikle de metafizik önermelerin anlamdan neden yoksun olduklarını gösterilerek gerçekleştirilebilir.

2. Wittgenstein'da Felsefi Soruşturmalar (II. Dönem)

Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar*'da sosyal etkinliği öne çıkaran yaşam biçimi kavramının bir parçası olarak dil oyunları kavramı bağlamında, dilin kurallarla yönlendirilen yapısını ön plana çıkarmaktadır. Filozof otuz yıl aradan (*Tractatus*'tan) sonra neden böyle bir çalışma yapma zorunluluğu hissetti? sorusunu sorarak *Felsefi Soruşturmalar*'a başlamak yerinde olacaktır. Wittgenstein, bu soruya şu açıklamayı getirmektedir:

“Burada, son 16 yıl boyunca üzerinde uğraştığım felsefi soruşturmaların tortusu olan düşünceleri yayımlıyorum. Pek çok konuya ilişkin bunlar: Karşılık, anlama, tümce, mantık gibi kavramlara, matematiğin temellerine, bilinç hallerine ve diğer şeylere. Bu düşüncelerin tümünü değiniler, kimi zaman aynı konuya ilişkin uzunca zincirler oluşturan, kimi zamansa çabucak bir alandan diğerine sıçrayan kısa paragraflar olarak yazıya geçirdim. —Başlangıçtaki niyetim bunları günün birinde, biçimine ilişkin olarak farklı zamanlarda farklı tasarımlar oluşturduğum bir kitap halinde bir araya getirmektir. Ama benim için asıl önem taşıyan şey, düşüncelerin bir konudan diğerine doğal ve kesintisiz bir sıra şeklinde ilerlemesiydi. Vardığım sonuçları böyle bir bütün halinde kaynaştırma yönündeki birçok başarısız girişimden sonra, bunu asla başaramayacağım aklıma yattı. Yazabileceğim en iyisinin her zaman için yalnızca felsefi değiniler olarak kalacağını, düşüncelerimin, ne zaman onları doğal eğilimlerine karşı olarak tek bir yöne doğru zorlayacak olsam, derhal felce uğradıklarını gördüm. —Tabii bu da tamamen soruşturmanın doğasına ilişkin bir şey. Çünkü bizi geniş bir düşünce alanını, çaprazlaşan yollar oluşturacak şekilde her yöne doğru boydan boya geçmeye zorlayan bu doğadır. —Bu kitaptaki felsefi değiniler, bu uzun ve çetrefilli yolculuklar sırasında oluşmuş bir dizi peyzaj taslağı adeta.” (Wittgenstein, 2007: 19).

Felsefi Soruşturmalar, felsefe tarihinde Wittgenstein'in ikinci dönem felsefesi olarak da bilinen görüşlerini ortaya koyduğu eseridir. Dolayısıyla 1951'de son şeklini vermeden hayata veda etmesiyle manevi mirasçıları; Gertrude Elizabeth Margaret Anscombe (1919-2001) ve Rush Rhees (1905-1989) tarafından yayımlanan eser, felsefe tarihinde belirleyici bir yere sahiptir. Çünkü filozof *Tractatus*'taki argümanlarını eleştirel bir yaklaşımla ele almaktadır. Ancak *Tractatus*'ta ortaya koyduğu düşüncelerin etkisi sadece felsefeyle sınırlı kalmamış, düşünce dünyasının başka alanlarında da bu etki görülmektedir.

Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar*'da özel dil sorununu temel oluşturan ve dilin işleyişine açıklık getiren düşüncesiyle bu soruna ilişkin bazı argümanları ortaya koymaktadır. Düşünür, özel dil sorununun açıklanmasıyla birlikte dil hakkında birtakım belirsizliklerin netliğe ulaşmasıyla anlam sorununa farklı bir bakış açısı getirmektedir. Ayrıca bu bakış açısıyla dilin doğasına ilişkin birtakım felsefi ve kuramsal yanlış anlamlara da açıklık getirmektedir. Dolayısıyla *Soruşturmalar*'da sunulan dil anlayışı, özel dilin olanaksızlığını

mantıksal olarak içermekte ve özel dilin olanaksızlığına ilişkin geliştirilen savlar, dili kullanmanın koşullarını betimlemektedir. İkinci dönemde özel bir dilin ilkece olanaklı olmadığını, ancak dilin edimsel işleyişi serimlenerek dilsel pratik ve dilin uygulamalarını ön plana çıkarmaktadır. Özel dil sorunu bağlamında dilin ve anlamın yaşam biçimiyle ilişkisinde nasıl konumlandırıldığı daha açık bir biçimde gösterebilmektedir.

Daha açık bir deyişle özel dil sorunu, bu açıdan dili kullanmanın ve anlamın koşulu olarak yaşam biçimine yani yaşayan insanların sosyal bağlarına vurgu yapar. Bu yaklaşım kişiye özgü bir anlamlandırmanın da olanaklı olamayacağını desteklemektedir. Wittgenstein özel dilde şunu ifade eder; “*başka kimsenin anlamadığı ama benim ‘anlar gördüğüm’ seslere de ‘kişiye özel dil’ denebilir.*” (Wittgenstein, 2007: 113) Bu bağlamda Wittgenstein’deki temel düşünce, konuşan kişi dışında başkası için ilkece anlaşılabilen ve paylaşılabilemeyen özel bir dil düşüncesidir. Filozof özel dilin olanaklı olmadığını kanıtlamasından çok, özel dilin olanaksızlığı düşüncesinin dil ve anlam sorunları açısından içerimlerinin gündeme getirilmesine önem vermektedir. Ayrıca Wittgenstein, “*özel dil (‘Privatsprache’)’in olmazlığını göstermekle tekbenciliğe karşı çıkar.*” (Soykan, 1995: 104) Böylelikle diyebiliriz ki; Wittgenstein, birinci kuşak analitik filozoflar üzerinde yarattığı etkiyi, ikinci kuşak analitik filozoflar üzerinde yaratamamıştır. Bu çerçevede düşünür; yanlış anlamaların ve yorumların hedefi olmuştur. Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar*’da atomal önermelerin ideal mantıksal formunu bir tarafa bırakmıştır. Mantıksal formların sahip olduğu değişik belirlenmesine yalnızca atomal olguların bilgisinin imkân sağlayacağını varsaymaktadır. Platonculuk karşıtı programının ardından giderek en sonunda, *Tractatus*’ta rol oynayan tek *form*’u geçersiz sayma noktasına ulaşmaktadır. Fakat Wittgenstein, bunu yapmakla *a priori* olarak kavranılan bir mantık uygulamasını ve evrensel olarak görülen bir dil tasarımı terk etmektedir. Bütün bunların sonucunda yeni bir analiz yöntemi ve yeni bir felsefe anlayışı ortaya çıkmaktadır.

Wittgenstein; *Felsefi Soruşturmalar*’da dilin doğasını ve yapısını inceleyen anlamlı ifadeyle, anlamsız ifadeyi ayırmanın ne olduğunu ortaya koyan anlamların dile nasıl iletildiklerini betimleyen sözcükler, nesnelere, cümlelerle olgu ya da olgu bağlamları arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Böylelikle diyebiliriz ki Wittgenstein, dil ile gerçeklik arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğunu açıklayan ve dilin pragmatik, göstergebilim, retorik gibi boyutlarını araştıran, dilin insan yaşamındaki önemini bütün yönleriyle ele alan bir dil felsefesini kurmuştur. Ancak dil felsefesinin ilk temelleri; ayrı bir felsefi çalışma alanı olarak, XIX. yüzyılın ilk yarısında Walter Hohmann (1880-1945), Johann Gottfried Herder (1749-1832) ve Alexander Von Humboldt (1796-1859) tarafından atılmıştır. Dil felsefesini “*kesin olarak kuranlar Hamann, Herder ve W. v. Humboldt olmuştur.*” (Akarsu, 1998: 54) Sonuç olarak Wittgenstein’in, dilsel dönemeç olarak nitelendirilen dil felsefesi çalışmasıyla felsefede yeni bir alan ortaya çıkmıştır. Çağdaş dil felsefesi anlam görüngüsünü bütün yönleriyle açıklayacak genel bir kuram oluşturma çabasıdır. Filozof bu kurama ulaşmak için üç önemli yaklaşımdan söz eder. Bunlar; göndergeci yaklaşım, tasarımcı-zihinselci yaklaşım ve kullanıcı dil oyunları yaklaşımı.

2.1.Göndergeci Yaklaşım

Dildeki tek tek anlam birimlerinin dünyadaki şeylere karşılık geldiğini belirten görüştür. Tümceler olgu bağlamlarını ve nesne yapılarını betimleyen dilsel tasarımlar bilinmektedir. Bu yaklaşımda *söz-şey* ve *cümle-olgu* bağlamına gönderme yapılır. Dilin temel görevi betimleme işlevidir. Dolayısıyla Russell, Carnap, Quine, ve Davidson Wittgenstein'in *Tractatus* döneminde ortaya koyduğu resim kuramı yaklaşımını savunurlar. Böylelikle diyebiliriz ki, *anlam sorunu doğruluk sorunudur*, ifadesi bu yaklaşımın temel konusudur. Çünkü insan, sahip olduğu sembolik sistem vasıtasıyla varlığını kuşatan semboller dünyasına anlam verir.

2.2.Tasarımcı-Zihinselci Yaklaşım

Anlamın insanların zihinlerindeki tasarımlardan, imgelerden ya da birtakım başka ruhbilimsel görüngülerden meydana geldiğini öne süren yaklaşımdır. “*Şeylere anlam veren sözcükler değildir; fakat sözcükler aracılığıyla şeylere anlam veren insanlardır. Wittgenstein’a göre, anlamlama etkinliği, zihinsel bir edim ya da özel içsel bir deneyim değildir; bir yaşama-biçimi, bir kültür çevresi içine örülmüş dilsel davranıştır. Dolayısıyla ‘bir dil tasarlamak, bir yaşama-biçimi tasarlamaktır.’*” (Altuğ, 2008: 168) Ancak John Locke (1632-1704) ve diğer deneyimciler anlam açıklamasını deneyim olgusunun doğasını kavrama amacıyla temellendirmektedirler. Çünkü Locke göre; sözcükler düşünceler için değil, düşüncelerin açıkça anlatılması ve iletişim için gereklidir. Çünkü Locke zihinsel önermeler ile sözel önermeler arasında yaptığı ayrımı açıklamaktadır.

Locke bir kimse ya dilin yetersiz kullanımı ya da düşüncesinin açık olmayışı nedeniyle kendisini iyi anlatamayabilir. Daha açık bir deyişle, düşüncesini açıklamanın kendisi de dili açık biçimde kullanma sorunudur. Filozof sözcüklerin yerini tuttıkları idelerden daha çabuk ortaya çıktıklarını açıklar. Locke, “*konuşmamızın çoğunun papağan konuşmasından büsbütün değişik olmadığını düşünür: benzemeyen yanı, papağanın, ‘söylediği’ şeyi yeniden düzenlemesinin kesinlikle olanaksız olmasına karşın, bizim öyle olmayışımızdır.*” (Locke, 2004: 43) Locke’un açıklamalarında anlaşıldığı gibi günlük hayatta konuşma dilinde bazen insanlar arasındaki iletişimde benzer bir durum söz konusudur. Çünkü günlük yaşamda karşılaşılan ya da iletişim ağları yoluyla alışkanlık haline getirilen, ne yapıyorsun? nasılsın? soruları gibi. Bu soruları karşı taraftaki kişi veya kişilere sorulduğunda verilen yanıtlar dar bir kasnakta olup, çoğunlukla aynı ya da birbirine benzer kalıplaşmış, çaba sarf edilemeyen hazır cevaplardır. Sonuç olarak insanlar, günlük konuşmalarında sıklıkla kısaltılmış cevapları kullanırlar.

2.3. Kullanımcı-“Dil Oyunları”-Yaklaşım:

Anlam kullanımdır, düşüncesi bağlamında şekillenen bu yaklaşımın temsilcileri Austin, Strawson, Searle, Ryle ve Wittgenstein’dir. Wittgenstein’a göre *dil oyunları* bu yaklaşımın ana konusudur. Kullanımcı dil oyunları yaklaşımına göre anlam; belli bir dil topluluğu içinde, belli bir yaşam biçimi çerçevesinde, toplumsal uzlaşa yoluyla belirlenmiş bir

takım kurallar uyarınca oynanan bir dil oyunu olarak temellendirilmektedir. Çünkü *dil oyunu*, ikinci dönem Wittgenstein felsefesinin temel konusunu oluşturmaktadır. Filozof, dil kullanma ile oyun oynama arasında eğitici bir benzerlik olduğunu vurgulamaktadır. Wittgenstein bu benzerliği; doğal dillerin nasıl birbirlerine benzemediklerini, doğal dili yöneten kuralların kesin ve katı dizgeler olmadığını göstermek için kullanır. Bu çerçevede bir *dil oyunu*, dilin basit bir biçimidir. Örneğin inşaat ustaları; kalıp, sütun, levha ve giriş gibi kendi aralarında basit bir dil geliştirmişlerdir. Filozof bu yöntemle tanımlanan ad ile adlandırılan nesne arasında kurulan bir bağlantıyı somut bir şekilde ele almaktadır. Böylelikle diyebiliriz ki dil, gündelik yaşamımızın ve pratiklerimizin içinde tıpkı bir ağ gibi örülmüştür. Wittgenstein bu örneklerle dildeki farklılıklara dikkat çekmek için kullanır. Dil uygulamaları, sonsuz ve değişik biçimde gelişir, çünkü “*bir sözcüğün karşılığı, dildeki kullanımudur.*” (Wittgenstein, 2007: 41)

Wittgenstein *Tractatus Logico-Philosophicus* dönemindeki felsefi çalışmalarında resim anlam teorisini temele alıp cümle durumlarını yansıtmaktadır. *Felsefi Soruşturmalar* döneminde ise sosyal ve dilsel eylemlerini dili temel alarak dil oyunu, yaşam formu, aile benzerlikleri, görüş birliği ile birlikte dil matrisi kavramlarını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda her dil oyununun kendi iç kuralları vardır. Bu kurallar çerçevesinde anlam kurulmaktadır. Ayrıca, bir şey ancak ait olduğu dil oyunu bağlamında yargılanmalı ve anlamlandırılmalıdır. Örneğin “*oyun dediğimiz süreçleri ele al. Bir oyun tahtası üzerinde oynanan oyunları, kâğıt oyunlarını, top oyunlarını, mücadele içeren oyunları, vs. kastediyorum. Bunların hepsinde ortak olan nedir? –‘Hepsinde ortak olan bir şeyin olması gerek, yoksa ‘oyun’ denmezdi bunlara’ deme–bunun yerine, hepsinde ortak bir şey olup olmadığına bak. –Çünkü bunlara baktığında, hepsinde ortak olan bir şey görmesen de benzerlikler, akrabalıklar göreceksin, hem de bir dizi. Söylediğim gibi: Düşünme, bak! – Örneğin tahta üzerinde oynanan oyunlara bak, türlü çeşitli akrabalıklarıyla. Şimdi de kâğıt oyunlarına geç: Burada ilk kümedekilere denk düşen pek çok şey bulacaksın ama pek çok ortak özellik kaybolacak, yenileri ortaya çıkacak. Şimdi de top oyunlarına geçersen kimi ortak şeylerin korunduğunu, ama pek çoğunun da kaybolup gittiğini görürüz. –Hepsi de ‘eğlendirici’ midir? Satrancı dokuz taşla karşılaştır. Ya da hepsinde kazanmak ve kaybetmek veya oyuncular arasındaki rekabet midir söz konusu olan?” (Wittgenstein, 2007: 51) Böylelikle diyebiliriz ki, bu benzerlikleri dile getirmek ailevi benzerliklerini ifade etmekten başka bir şey değildir. Çünkü aile üyeleri arasında da bu şekilde çeşitli benzerlikler görülmektedir. Ayrıca Rossi bu fenomenlere dayanarak dil oyunları “*kavramı, hiç kuşkusuz Wittgenstein’in anlatmak istediği şeyi aydınlatmaya imkân sağlar. Bu kavram daha önce Notes on Lectures [Okuma Notları]’ta ortaya konmuştu: ‘Herhangi bir şey, yaşamımızda bir rol oynamıyorsa, dil oyunu olarak adlandırılır’. Biraz bulanık bir tanım olsa da, dil oyunları ile etkinlikler ve insan yaşamı arasındaki bağa vurgu yapmaktadır. Dil oyunlarının araştırılması, dilin ilkel formlarının ya da ilkel [primitif] dillerin araştırılmasıdır.*” (Rossi, 2001: 43) Dolayısıyla felsefe tarihindeki birçok sorun; bir dil oyununa ait özellikleri, bir başka dil oyunu kurallarına bağlı kalınarak yargılanmasından kaynaklanmaktadır. Kısaca belirtmek gerekirse Wittgenstein, günlük dili kullanarak bu dille felsefi sorunların kaynağını anlamaya çalışmıştır.*

Sonuç

Wittgenstein *Tractatus Logico-Philosophicus*'taki felsefi çalışmalarında resim anlam teorisini temele alıp cümle durumlarını ortaya koymaktadır. Ancak *Felsefi Soruşturmalar*'da ise sosyal ve dilsel eylemlerini dili temel alarak dil oyunu, aile benzerlikleri ve yaşam formu kavramlarını formüle ederek gramer çevresinde dil matrisini oluşturmaktadır. Ayrıca filozof *Soruşturmalar*'da özel bir dilin ilkece olanaklı olmadığını, ancak dilin edimsel işleyişi serimlenerek dilsel pratik ve dilin uygulamalarını ön plana çıkarmaktadır. O halde aradan geçen bu kadar zamandan sonra filozof neden böyle bir çalışmaya gereksinim duymuştur? Wittgenstein'in *Tractatus*'ta ortaya koyduğu argümanları sorgulayarak, acaba onu ikinci dönem dil felsefesini yazmaya iten gerekçeler nelerdi? Aslında bu soru, Wittgenstein araştırmaların temel konusu olmuştur. İkinci dönem Wittgenstein çalışmalarıyla birinci dönem Wittgenstein çalışmaları arasında şöyle bir ayrım vardır; birinci dönemde Russell ve Frege'den aldığı ilham gibi dışarıdan herhangi bir etkilenmenin olmamasıdır. Birinci dönem Wittgenstein felsefesinin bilinen en temel argümanlardan biri; metafizik ifadelerin anlamsız olduğu ve ancak söylenebilen şeylerin doğal bilimlerin olduğu düşüncesidir.

Bu bağlamda Wittgenstein'deki *metafizik realizmi* onun birinci dönem felsefesinin arka planı olan *mantık* anlayışındaki Frege ve Russell'cı platonizmin bir yansıması olarak görülmektedir. Ona göre mantık gerçekliğin gizli yapısını oluşturur. Mantık dünyanın yansımasıdır. Çünkü ikinci dönem Wittgenstein felsefesi *sınırlı zihinlerin bilimi* olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak filozof böyle bir yöntemle hiçbir bilimsel sorunu çözememiştir. Wittgenstein'in ikinci dönemindeki asıl amacı, birinci dönemindeki metafizik anlayışından kendini koparmak istemesidir. Wittgenstein'in *Tractatus*'ta geliştirdiği resimsel anlam kuramında dil ile dünya arasındaki bağıntı zayıftır, yani birinci dönemde dili açıklamaya ilişkin argümanları yeterli değildir. Dolayısıyla *Felsefi Soruşturmalar*'da dilin işleyişini belirlemede, sözcüklerin anlamını ön plana çıkarmada ve dile daha kapsayıcı bir bakış açısı kazandırmaktadır. *Tractatus*'ta daha çok dilin tek biçimli kullanımı üzerinde yoğunlaşırken, *Felsefi Soruşturmalar*'da özellikle dili çevreleyen sosyal pratikler ve dilin farklı şekillerde kullanımları üzerinde durmaktadır. Çünkü dilin nasıl işlediğine ilişkin birtakım yanlış anlamalara karşı Wittgenstein, dilde kullanılan kavramlar arasındaki gramatik farklılıkları ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca dilin farklı bölgelerindeki, farklı kullanımlarına da dikkat çekerek dilde varolan karışıklığı gidermeye çalışmıştır.

Kısaca ifade edilecek olursa; ikinci dönem Wittgenstein felsefesi, birinci dönemde ortaya çıkan kafa karışıklığına dair bir mücadele olarak da görülebilir. Wittgenstein'in *Nachlass*'ında yer alan; *"felsefe dilin büyülenmesine karşı mücadeledir"* yaklaşımı felsefe zekâmızın dil aracılığıyla büyülenmesine karşı bir mücadeledir. Bu yaklaşım filozofun ikinci dönem dil felsefesinin ana temalarından birini oluşturur. Ayrıca Wittgenstein'in ikinci dönemi, bir anlamda birinci dönemine bir *"dilsel dönemeç"* olarak ifade edilir. Filozof ikinci dönemin dil felsefesinde dilin günlük kullanımı üzerinde durmaktadır. Böylelikle diyebiliriz ki, ikinci dönemde Wittgenstein halka gitmiş, toplumsal halk dilini kullanmıştır. Dilin organizma olarak yaşayan yüzüne vurgu yapmıştır. Çünkü dil, tıpkı bir şehir gibi büyüyen bir özelliğe sahiptir. Bu bağlamda bir dil imgelemek bir yaşam biçimini imgelemek demektir.

Daha açık bir deyişle, Wittgenstein'in felsefesi hem Analitik Felsefe'nin hem de kıta felsefesinin öncü filozoflarını birçok açıdan etkilemesi bakımından felsefe tarihinde önemli bir yere sahiptir. Çünkü filozofun birinci dönemdeki düşüncesini ikinci dönemde değiştirmesine rağmen, zaman zaman metafiziksel açıklamalara dayalı model oluşturma düşüncesini de dile getirmektedir.

Kaynakça

- AKARSU, Bedia, (1998), *Felsefe Terimler Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları.
- ALTUĞ, Taylan, (2008), *Dile Gelen Felsefe*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- AUSTIN, John, Langshaw, (2009), *Söylemek ve Yapmak*, (Çev. R. Levent Aysever), İstanbul: Metis Yayınları.
- CEVİZCİ, Ahmet, (2000), *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- CHOMSKY, Noam, (2001), *Dil ve Zihin*, (Çev. Ahmet Kocaman), Ankara: Ayraç Yayınevi.
- KIRAN, Zeynel & Kiran, (Eziler), Ayşe, (2006), *Dilbilime Giriş*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- LOCKE, John, (2004), *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, (Çev. Vehbi Hacıkadiroğlu), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- ROSSİ, Jean-Gérard, (2001), *Analitik Felsefe*, (Çev. Atakan Altınörs), İstanbul: Paradigma Yayınları.
- SEARLE, John Rogers, (2000), *Söz Edimleri*, (Çev. R. Levent Aysever), Ankara: Ayraç Yayınevi.
- SOYKAN, Ömer, Naci, (1995), *Felsefe ve Dil Wittgenstein Üstüne Bir Araştırma*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- UYGUR, Nermi, (2008), *Dilin Gücü*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- WITTGENSTEIN, Ludwig, (2007), *Felsefi Soruşturmalar*, (Çev. Haluk Barışcan), İstanbul: Metis Yayınları.
- WITTGENSTEIN, Ludwig, (2008), *Tractatus Logico-Philosophicus*, (Çev. Oruç Aruoba), İstanbul: Metis Yayınları.

Sığınmacı ve Mültecilerin Galler'e Yerleşme Sürecinde Dil İle İlgili Yaşadıkları Zorlukların İncelenmesi*

Dr. Filiz Çelik & Prof. Dr. Tom Cheesman

Özet

Bu makalenin konusu sığınmacı ve mültecilerin dile dair tecrübeleridir. Bu konuyu özel olarak Birleşik Krallık'ta Galler ülkesinin Swansea kentinde sığınmacıların ve mültecilerin yerel nüfus ile hizmet sağlanması ve toplum örgütleri ile olan ilişkileri üzerinden inceler. Yerinden edilmiş nüfusun hareketliliği gerek geçtiğimiz yüzyılın gerekse bu yüzyılın belli başlı olaylarındandır. Bununla bağlantılı olarak yerinden edilmiş insanların coğrafik ve lisanın hakim olduğu sınırları aşması ile dile dair sorunlar temel unsur olarak ortaya çıkmıştır. Göçmenlerin ait oldukları etnik, dini, kültürel ve dil gruplarının çeşitliliği arttıkça geldikleri ülkelerde hükümetlerin onların ihtiyaçlarına cevap verecek kaynakları daha da yetersizleşmiştir. Birleşik Krallık'ta 1999 Göçmenlik Yasasının uygulamaya sokulmasıyla daha önceleri nüfus yoğunlukları homojen özellikler taşıyan bölgeler farklı kimliklerde göçmenlerin buralara yerleştirilmesi ile daha kozmopolit bir yapıya bürünmüşlerdir. Böylece kırsal bölgelerdeki küçük kentler kültürel olarak zenginleşmeye başlamış olsa da yeni gelen göçmenlerin, özellikle geldikleri ülkelerden göçmenlerin yerleşik nüfusa dahil olmaması nedeni ile, yerleştirilmesi ve entegre olmaları ile ilgili sorunlar da beraberinde gelişmiştir. En büyük zorluklardan birisi dil farklılıklarının nasıl yönetileceğine dairdir. Bu makalenin bir amacı öncelikle yerel toplum ile göçmen toplum arasındaki dil farklılığının hangi alanlarda sorun olduğunu tespit etmektir. Diğer bir amacı da profesyonel olmayan tercümanların sığınmacı ve göçmen toplulukları ile yerel topluluk ve diğer göçmen toplulukları arasındaki dil farklılıklarının çözülmesinde ücretli veya gönüllü çalışanların oynadıkları rolü anlamaktır.

Anahtar kelimeler: Dil, sığınmacı, mülteci, tercümanlar, adaptasyon.

"Exploration of Linguistic Issues in the Process of Asylum Seekers' and Refugees' Experiences of Resettlement in Wales "

Abstract

This article focuses on the linguistic experiences of the asylum seeking and refugee population as they encounter the local population in the city of Swansea in Wales, mainly in contexts of service provision and community organisations. The mobility of displaced people is a major phenomenon of the past and the current century. Associated with this phenomenon is the issue of language as displaced people cross linguistic borders in entering new countries. The diversity of migrant populations is increasing in many countries and ethnically, religiously, culturally and linguistically diverse new populations stretch government resources. In the UK, previously non-diverse regions and cities are starting to welcome

* Bu çalışma için fon Open World Research Initiative (OWRI) projesi altında Arts and Humanities Research Council, UK(AHRC) tarafından sağlanmıştır.

diverse migrant populations as they receive asylum seekers and refugees ‘dispersed’ out of London following the 1999 Immigration Act. Small cities in largely rural regions are becoming culturally enriched, but there are challenges in accommodating and integrating new migrant populations, particularly where there is no previously established group from the country of origin. One major difficulty arises from navigating language gaps. The aim of this article is to determine, firstly, in which areas of life the gaps between the language(s) of the local host community and those of migrant communities are problematic, and secondly, how non-professional interpreters from within migrant communities are successfully bridging the communication gap between local and migrant communities in their paid work and voluntary work with community organisations.

Keywords: Language, asylum seekers, refugees, adaptation.

Giriş

Bu makalenin amacı günümüzün en yaygın ve en sorunlu unsurlarından olan sığınmacı ve mültecilerin göçmenlik ve yeniden yerleşme ile ilgili tecrübelerini dil bağlamında örneklendirmektir. Jacquemet (2016) globalleşmenin sonucu olarak değerlendirdiği çok dillileşme sürecini iki etkene bağlıyor; ilki insanların sınır ötesi hareketliliğinden kaynaklı mevcut dillerine ek olarak yeni dillere maruz kalması ve ikincisi ise materyal ve bilgi gibi soyut kaynakların global sirkülasyonun insanlar üzerinde oluşturduğu çok dillileşme baskısıdır. Bu makale çok dillileşme ve etkileri üzerinde dururken referans verilen çok dillilik genel olarak Jacquemet’in ilk önerisi olan sınırlar ötesi göç olgusundan kaynaklı çok dilliliktir. Göç edilen ülkenin dilini konuşamamak gerek gönüllü göç gerekse zorunlu göç durumlarında gittikleri ülkelerdeki hizmetlere erişmeye çalışan ve bu hizmetleri sunmakla yükümlü kurumlar için ciddi bir sorundur. Gerek göç öncesi yaşadıkları travmatik olaylar gerekse göç sürecinin önceden planlanmamış ve ani yapısı gereği ile yeni ülkelere hazırlıksız biçimde göç etmiş ve dolayısı gittikleri ülkenin dilini bilme konusunda daha dezavantajlı olan sığınmacılar ve mültecilerin tecrübeleri üzerine yoğunlaşacaktır. Birleşik Krallık’ta Galler ülkesinin Swansea kentinde gerçekleştirilen bu çalışma yerlerinden edilen ve başka ülkelere yerleşerek hayatlarını yeniden inşa çabasında olan birey ve ailelerin gittikleri ülkede konuşulan egemen dile hakim olmamanın yarattığı engelleri ve bu engellerin nasıl aşılabildiğini açıklamayı hedeflemektedir.

UNHCR verilerine göre dünya genelinde 2017 yılında 65,6 milyon yerinden edilmiş insan vardır. Bunlardan 10 milyonu vatansız olarak kategorize edilmiştir. 22,5 milyonu mülteci statüsüne sahiptir. Birleşmiş Milletler’in (UNHCR, t.y.) tarifine göre mülteci:

Irkı, dini, milliyeti, politik görüşü veya belli bir sosyal gruba aidiyeti nedeni ile zulme uğrayacağından haklı nedenlerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu mevcut korkular yüzünden vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu nedenler ile yararlanmak istemeyen, ya da vatandaşlığı olmadığı için ve daha önce yaşadığı ülkenin sınırları dışında olan ve söz konusu korku nedeni ile daha önce yaşadığı ülkenin korumasından yararlanamayan veya yaralanmak istemeyen kişidir. (Birleşmiş Milletler'in Mültecilerin Statüsüne dair 1951 Sözleşmesi -1967 Protokolünün değiştirilmiş şekli).

Vatandaşı oldukları ülkelerde yaşayamaz hale geldikleri için göç edenler ve gittikleri ülkelerde otomatikman mülteci statüsü edinemezler. UNCHR her yıl ortalama bir milyon insanın sığınma talebinde bulunduğunu rapor etmiştir. Sığınma talebinde bulunanlar gittikleri ülkelere a) kimlik ve/veya seyahat belgeleri olmadan kaçak olarak; b) sahte seyahat belgeleri ve vizelerle; c) yasa dışı yollarla ve/veya yanlış beyanlarla vize edinerek yolculuk ederler. Bu yollarla seyahat eden mültecilerin her üç durumda da mülteci statüsü alabilmeleri için gittikleri ülkelerdeki Göçmenlik Dairelerine başvurmaları ve BM'in mülteci tanımında ki kriterler nedeni ile ülkelerine ya da geldikleri ülkelere dönemeyecekleri konusunda Göçmenlik Dairelerini ikna etmeleri gerekir. Bu süreçteki bireylerin yasal statüleri sığınmacıdır. Sığınmacılar çoğunlukla eğitim, sağlık ve çalışma haklarına sahip olmadan yada bu haklardan kısmen yararlanarak buldukları ülkelerde bu yasal sürecin tamamlanmasını beklerler.

Düşünülenin aksine batılı ülkeler dünya da ki sığınmacı ve mülteci nüfusun çok küçük bir bölümünün ev sahibidirler. Bugün en büyük sığınmacı nüfus Türkiye, Lübnan ve Pakistan'da yaşamaktadır (UNHCR, 2017, 27 Şubat). Örneğin, Suriye'de yaşanan savaş nedeni ile Türkiye 2014 yılından itibaren çoğunluğu Suriye'den göç eden 3 milyon civarında sığınmacı ile dünyadaki en yüksek sığınmacı sayısına sahip ülke konumundadır (Çağatay, 2014; Busso ve Czuczka, 2017). Irak'tan kaçan 20.603 Ezidi sığınmacıda Türkiye'de barınmaktadır (Arslan, 2016:33).

Sığınmacılara Destek Kaynağı Olarak Mülteci Toplum Örgütleri

Mülteci Toplum Örgütleri (Refugee Community Organisations- ROC) çoğunlukla aynı ülkeden gelen, aynı etnik, dini ve kültürel gruplara ait kişiler tarafından kurulan ve amacı geldikleri ülkelerde alışık oldukları sosyal yaşam aktivitelerini devam ettirmek ve buldukları

ülkelerdeki hayatlarını sürdürmekte yardımcı olmayı hedefleyen toplumsal örgütlenme biçimleridir. Zetter, Griffiths ve Sigona (2005, 170) Mülteci Topluluk Örgütlerini (Refugee Community Organisations-RCOs-) tanımlarken bu alanda yapılmış birçok sosyolojik çalışmayı referans gösterirken daha çok Putnam'ın (1993) sosyal kapital (social capital) konsepti ile şu açıklamayı yaparlar:

[1] mültecilerin entegrasyonu için gerekli, fakat çoğunlukla ihmal edilmiş; (...) [2] mülteci toplumlar için işlevsellik; (...) [3] sürgün edilmekten kaynaklanan kaybedilen kolektif kimlik ve bağlılığın kurulmasında özel bir rol oynayan; (...) [4] mülteciler ve ev sahibi toplum arasında arabulucu bir kurum rolü oynayan; (...) [5] kaynaşma ve hizipleşme arasında ki gerilimi telafi eden [ve] [6] zayıf bir kurumsal araç.

Swansea'deki Mülteci Topluluk Örgütleri bu özelliklerin çoğunu taşırlar: [1] entegrasyonu sağlamaya yönelik sosyal ve kültürel kapital sağlama (İngilizce kursları, Britanya vatandaşları ile tanışma ve arkadaşlık kurma imkanları, diğer sosyal bağlantılar, pratik öneriler ve kriz durumlarında doğrudan müdahale), ve [2] diğer bir çok işlevsel fonksiyon sağlama ve [4] yeni gelenler (sığınmacılar ve mülteciler) ile yerliler (varılan ülke vatandaşları) arasında köprü kurma ve [6] küçük çaplı vakıf kurumlar olarak zayıfta olsa kurumsal bir araç işlevi görme gibi. Fakat Swansea'de ki bu kurumların tek etnik gruba değil daha kozmopolit bir yapıya sahip olması nedeni ile fakat [3] sürgünden kaynaklı kaybedilmekte olan kolektif kimlik ve bağlılığın kurulmasında özel bir rolleri yoktur.

Mülteci Toplumsal Örgütlerinin Swansea'de bu bağlamdaki eksikliği göçmen nüfusun Britanya'daki yerleşim şablonlarının yakın tarihte nasıl değiştiği irdelenerek anlaşılabilir. 1999 yılına kadar Britanya'ya gelen sığınmacılar ve mülteciler geldikleri coğrafyalardaki yerel yönetim mercilerine başvurarak barınma ve temel giderleri için ödeme taleplerinde bulunurlardı. Bu nedenle sığınmacılar ve mülteciler özellikle İngilizce dil becerileri olmaması ve geldikleri ülkedeki işleyişi anlamakta zorlandıkları için hali hazırda kendi ülkelerinden göç edenlerin yoğunlukta yaşadıkları bölgelere yerleşmeyi tercih etmişlerdir.

Örneğin 1980 yılı itibarı ile sayısı artan Türkiye'den gelen göçmenler başkent Londra'da yoğunlaşmış ve burada Türkiyeli etnik grupları bir araya getiren Alevi Kültür Merkezi ve Cemevi veya sayısı artmakta olan Dersim Derneği, Maraşlılar Derneği gibi yöre dernekleri kurarak gerek geldikleri ülkelerdeki kültürlerini yaşamak ve yaşatmak gerekse İngiltere'ye

entegre olmaktadır engelleri aşmak için kurumsal yapılanmaya gitmişlerdir. Ancak 1999 yılındaki Göçmenlik ve Sığınmacı Yasası (1999) (Immigration and Asylum Act (1999) sığınmacılar ve Britanya'ya mülteci statüsünde getirilenler ülkenin farklı bölgelerine yerleştirilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda Galler'de de dört dağıtım bölgesi belirlenmiştir, bunlardan birisi Kuzey Galler'ki Wrexham kenti, diğerleri kentsel alanı daha yoğun olan Güney Galler'de ki başkent Cadiff, Newport ve Swansea şehirleridir.

Özellikle Suriye'de başlayan iç savaştan sonra Galler'deki sığınmacı ve mülteci sayısında artış yaşanmaya başlamıştır. 2017 verilerine göre Galler'de Suriye ve diğer ülkelerden toplam 2,782 kişi sığınmacı statüsü ile yaşamaktadır (Inquiry into refugees and asylum seekers in Wales, 2017). Birleşik Krallık'a hükümet tarafından mülteci statüsü verilerek yerleştirilenler dışındaki mültecilerin rakamlarını belirten bir nüfus sayımı ya da başka istatistiksel bilgi yoktur. Bunun bir nedeni, sığınmacılara yönelik sosyal hizmetlerin Göçmenlik Bölümü tarafından sağlanmasıdır. Sığınmacıların yasal statüleri belli olmadığı, yani sığınma taleplerinin reddedilmesi durumunda ülkelerine geri gönderilme durumları olduğu için, onlar hakkında sayıları, hangi ülkelerden geldikleri ve diğer demografik bilgiler belgelidir ve istatistikleri mevcuttur. Sığınma talebinde bulunanlar yasal olarak mülteci statüsü aldıklarında onların barınma, çalışma, eğitim gibi ihtiyaçları doğrudan yaşadıkları yerel yönetimlerin güdümüne girdiğinden ve kısa bir süre sonra vatandaşlık hakkı kazanarak vatandaş olduklarından mültecilerin sayıları ile ilgili bilgi mevcut değildir (Inquiry into refugees and asylum seekers in Wales, 2017). Ancak, Eylül 2015'te o zamanki Birleşik Krallık Başbakanı David Cameron 2015-2020 yılları arasında Türkiye, Ürdün ve Lübnan'daki mülteci kamplarına sığınmış 20.000 Suriyeli mülteciyi Birleşik Krallık'a getireceklerini açıkladı (Wintour, 2015). Bu kapsamda bugün Galler'e son iki yılda 112 Suriyeli mülteci olarak yerleştirilmiş bulunmaktadır.

Sığınmacı ve mültecilerin belli bölgelerde toplanmaları onları farklı bölgelere dağıtılması ile ortadan kaldırılmıştır. Bu durum yeni gelen göçmenlerin Mülteci Toplum Örgütlerinin olduğu bölgelere uzak yerlere yerleşmiş olmaları nedeniyle ihtiyaç duydukları psiko-sosyal destekten de faydalanmalarına yol açmıştır. Swansea kentinde bu açık, yerel halkın kurulmasına öncülük ettiği gönüllü (voluntary) yada kanunen varlığı zorunlu olmayan (non-statutory) örgütler tarafından giderilmeye çalışılmaktadır. Bu yeni Mülteci Toplum Örgütleri 2000 yılları öncesinde kurulanlardan farklı olarak ve göçmen nüfusun sayıca az olmasından kaynaklı henüz tek etnik gruplu örgütlenme haline dönüşmemiştir.

Swansea’de mevcut başlıca Mülteci Topluluk Örgütleri şunlardır: Afrika Toplum Merkez (African Community Centre-ACC- <http://africancommunitycentre.org.uk>), Swanea Körfezi Sığınmacı Destek Grubu (Swanea Bay Asylum Seeker Support Group -SBASSG- <https://sbassg.wordpress.com>), Etnik Gençlik Destek Takımı (Ethnic Youth Support Team - EYST- <http://eyst.org.uk>), Çoğullukta Birleşenler Unity in Diversity - UID - <https://uidswansea.com>) ve Swanea Kenti Sığınağı (Swansea City of Sanctuary - <https://swansea.cityofsanctuary.org>).

Sayıdığımız bu kurumlarda bir çok ülkeden bir çok dili konuşan insan bir araya gelmektedir. İngilizce diline hiç hakim olamamak yada yeterince hakim olamamak ve tercüman sağlanması konusundaki olanaksızlıklar gerek sığınmacı ve mülteciler gerekse onlara hizmet sağlamaya çalışan kurum ve çalışanları için büyük bir sorundur. Birçok yabancı dil Swansea’nın çok kültürlü yüzüne renk katmaktadır. Fakat bu renklilik Swansea’ye özellikle yeni yerleşenler için bu süreçte ayrı bir mücadele alanı yaratmıştır.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı genel olarak çok dillilik ile ilgili etkileşimleri anlamak ve özel olarak İngilizce dili bilmeyen ve yetersiz olan kişilerin geldikleri ülkelerdeki kişi ve kurumlarla iletişimini sağlarken dil engelini nasıl aştıkları yada aşamadıklarını incelemektir.

Örneklem

Birçok dili konuşan insanların bir araya geldiği bu örgütlerde sığınmacı ve mültecilerle yapılan gözlemlere, mülakatlara bu örgütler dışında da sığınmacı ve göçmenler ile ilgilenen kişiler ile de görüşmelere ve mülakatlar yapılmıştır, örneğin Swansea Belediyesi’nin eğitimle ilgili kurumlarından politika sorumluları ve eğitim alanında çalışan/çalışmış tercümanlar, Galler Parlamentosu Swansea temsilcileri, sağlık merkezleri personelleri gibi.

Çalışmanın örnekleme amaçlı örneklemdir (purposive sampling). Dil ile ilgili etkileşim ve gerilimleri anlayabilmek için örneklemin seçildiği nüfus;

- Ana dili İngilizce olmayan ve herhangi bir seviye de İngilizce konuşabilen ya da konuşamayan sığınmacılar ve mülteciler,
- Hem İngilizce hem de azınlıkların konuştuğu dillerden en az birini konuşabilen eğitilmiş veya eğitimsiz tercümanlar,
- Sığınmacı ve mültecilerin dilini konuşamadığı için kurumsal hizmet sunmak ve/veya kişisel olarak etkileşim kurabilmek için tercümana ihtiyaç duyan kişiler.

Metot

Bu makalenin bulgularını konu ettiği araştırma Mart 2017 ile Ekim 2017 arasında Birleşik Krallık'taki Galler ülkesinin Swansea kentinde sığınmacı ve mültecilerin dil ile ilgili etkileşimlerini inceleyen çok alanlı bir etnografik (*multi-sited ethnography*) çalışmadır. Etnografik çalışma seçilen herhangi bir alanda en az birkaç ay geçirecek o alanda ki sosyal fenomeni ve bağlantılı ilişkileri gözlemlemek, anlamak ve analiz etmek için kullanılan bir yöntemdir. Literatür'de boşluklar olduğu durumlarda hipotez geliştirmek yerine alanda bulunarak sosyolojik fenomeni analiz etmeye izin vermesi ve pozitivist paradigmadan uzak olması nedeni ile araştırmamız için uygun bir yöntemdir (LeCompte ve Goetz, 1982). Elde edilen bulgular araştırma konusu olan fenomeni genel olarak açıklamak veya bir saha da yapılan çalışmanın diğer sahalardaki ile kıyaslanması için kullanılabilir (Marcus, 2005). Fakat sosyal bir fenomeni anlamak doğrusal (linear) bir yöntem yerine doğrusal olmayan (non-linear) bir uygulama ile o fenomenin tecrübe edildiği veya oluştuğu daha çok ilişkiyi gözlemlemek mümkündür (Falzon, 2016). Genel olarak çok alanlı etnografi birden çok coğrafik bölge olarak düşünülse de Swansea gibi küçük bir coğrafyada konu edilen olgunun-burada çok dilliliğin etkileri ve etkileşimleri – sığınmacı ve mültecilerin dil ile ilgilerini farklı ortamlarda takip ederek ve dolayısıyla birçok anlayış ve dünya görüşünü dahil edilmesi ile de (örneğin Hannerz, 2003; Gustavson ve Cytrynbaum, 2003) etnografik çalışmayı çok alanlı kılar.

Araştırmaya Etik Yaklaşım ve Etik İzinler

Bu araştırma ile ilgili etik izinler iki aşamalı olarak ele alınmıştır; öncelikle araştırmayı yapan kurum olan Swansea Üniversitesinin İnsanlarla İlgili Çalışmalarla İlgilenen Etik Onay Komitesinden (Swansea University Human Ethics Committee) alınmıştır ve sonra bünyesinde gönüllü olarak çalışılan Mülteci Topluluk Örgütleri'nin kendi içlerinde organizasyon olarak benimsedikleri ve uyguladıkları etik kuralların uyulacağı ve uygulanacağı her organizasyon için ayrı ayrı teyit edilmiştir. İkinci aşama için araştırmacı Mülteci Topluluk Örgütlerinin organizasyon içi eğitim programlarına katılarak onlar tarafında belirlenen etik kuralları araştırmaya entegre etmiştir. Taggs, Lyons ve Rock (2016) sosyal bilimler araştırmaları kapsamında etik konusuna araştırma öncesi belirlenen bir grup kural oluşturmak yerine yenilenerek alınan kararlarla oluşması gereken bir süreç olarak yaklaşmayı öneriyorlar. Bu araştırmadaki etik yaklaşım bu öneriyi ilke edinerek süreç içerisinde katılımcıların değişen koşul ve görüşlerine adapte edilmek üzere ihtiyaç duyuldukça farklı sahalarda ayrı ayrı olmak üzere belli aralıklarla ve gerekli görüldüğünde yeniden gözden geçirilerek değerlendirildi.

Araştırma için toplanan verilerde katılımcının isteği doğrultusunda ismi ve kim olduğunu ortaya koyacak veriler değiştirilerek gizlenmiştir.

Veri Toplama

Araştırma için karma nicel (quantitative) ve nitel (qualitative) araştırma yöntemleri kullanıldı.

Nicel;

- **Anket:** Profesyonel olmayan veya profesyonel olan (eğitimli) 50 tercümana 20 soruluk bir anket ile kaç dil bildikleri, hangi dillerde, nerede ve ne zaman tercümanlık yaptıkları ve onları tercümanlık yapma konusunda neyin motive ettiği gibi konuları kapsayan sorular soruldu.

Nitel:

- **Gözlem ve Katılım:** Birçok dilin bir araya geldiği ortamlara araştırmacı gözlemci olarak ve gönüllü çalışan İngilizce öğretmeni ve psikoterapist olarak katılmıştır. Gözlemler öncelikle ses kaydı ve yazılı olarak kayıt altına alınmıştır ve sonra transkript haline getirilmiştir. 6 aylık süreçte 210 saat alanda gözlem yaparak geçirilmiştir. Toplam 34,5000 kelimelik not kişi isimleri anonim hale getirilerek analiz etmek üzere hazırlanmıştır.
- **Yarı yapılandırılmış derinlikli 45 mülakat:** Mülakatlar tercümanlık yapanlar ve tercümanlık ihtiyacı duyanlar -sığınmacılar, mülteciler ve onlara hizmet sağlamak ile mükellef gönüllü ve kamu kuruluşlarından kişiler ile yapılmıştır. En kısa mülakat 4 dakika en uzun 3 saat sürmüştür, ortalama mülakat uzunluğu 42 dakikadır. Mülakatlar kişi isimleri anonim hale getirilerek analiz edilmiştir.
- **Profesyonel Olamayan Tercüman ile Fokus Gruplar:** 15 Haziran 2017 ve 14 Ağustos 2017 tarihlerinde toplamda 20 profesyonel olmayan ve 5 profesyonel tercümanın katıldığı fokus gruplar. Grup tartışmaları kişi isimleri anonim hale getirilerek analiz edilmiştir.

Veri Analizi

Veriler tercihleri doğrultusunda kişilerin kimlik bilgilerini ortaya koyacak ayrıntılar silindikten ve/veya değiştirildikten sonra transkript haline getirildi. Önce Tematik Analiz -TA (Thematic Analiz) yöntemi ile kodlanarak ana temalar ve bağlantılı yardımcı temalar tespit edildi. Bu makale için verilere geri dönülerek Teorik Tematik Analiz- TTA (Theoretical Thematic Analysis) yapılmıştır. TTA araştırmacının teorik ve/veya analitik tercihleri doğrultusunda analiz yapmasına izin verildi ve verilerin spesifik sorulara yanıt verecek

doğrultuda analizini mümkün kılar (Braun ve Clark, 2006). Bu bağlamda bu makale için iki temel tema üzerinde yoğunlaşmıştır, bu temalar ve yanıtladıkları sorular;

Tema 1- Hâkim Dili Bilememenin İletişime Engel Olduğu ve Tercümanların İhtiyaç Duyulduğu

Alanlar: Başta sığınmacı ve mülteciler olmak üzere göçmenlerin yeterince dil bilmemelerinden kaynaklı zorluklar yaşadıkları alanlar.

Tema 2- Dil Engelini Aş(ama)mak Sürecinde Profesyonel Olmayan Tercümanlar: Dil engelini aşmada profesyonel olmayan tercümanların rolü.

Bulgular ve Tartışma

Tema 1- Hâkim Dili Bilememenin İletişime Engel Olduğu ve Tercümanların İhtiyaç Duyulduğu Alanlar:

Çok dillilik bugün Swansea kentinin çok bilinmeyen, farkında olunmayan bir yanıdır. Bugün bir kısmı geçici bir kısmı yerleşik farklı göçmen toplulukları -sığınmacılar, mülteciler, birçok ülkeden Avrupa Birliği vatandaşları, diğer ülkelerden kalifiye melek sahibi işçiler ve öğrenciler- Swansea'nin etnik, dini, kültürel ve dilsel dokusunu zenginleştirmektedir. Sosyolog Stephen Vertovec daha öncesine kadar” olarak açıklar ve bu yeni olguyu süper çeşitlilik “super diversity” olarak tanımlar (2007, 1024). Bu tanım Swansea gibi küçük ve homojen kültürlü küçük yerleşim yerlerinin dahi kısa bir süre içerisinde nasıl bir heterojen yapıya dönüştüğünü açıklamaktadır. Bu dönüşüm beraberinde birçok yeni dilin var olması ve bu dilleri konuşan insanların birbirleri ile ve hakim dili konuşan yerli toplum ile iletişim ve etkileşimleri ile ilgili yeni kaygılar, yeni sorunlar ve yeni fırsatları kültürel olarak homojen bir durağanlık içerisinde iken yeni heterojen yapıya dönüşmeyi “...artık daha çok insan daha çok yerden, daha çok yeri geçerek, daha çok yere hareket etmesi da beraberinde getirmektedir. Swansea’de 2000 yılında 25 dil konuşulurken 2017 yılı sonunda konuşulan dil sayısı 150’nin üzerindedir.** Biz altı aylık bu araştırma sırasında 40 ayrı dilin konuşulduğunu doğrudan gözlemledik. Aşağıdaki tablo bu dilleri ve bu dilleri konuşanların geldikleri ülkeleri göstermektedir. Bu tablodan da gözlemlenebileceği gibi diller ve ülkeler arasında doğrudan

** Bu bilgi Swansea Belediye’sinin Sığınmacılar ve Mülteciler’in Entegrasyonu ile İlgili Birim ile yapılan mülakatta edinilmiştir ve rakamlar 2017 yılını yansıtır. 2011 nüfus sayımı verilerine göre ise Birleşik Krallık nüfusunun %8,1’i kendini beyaz olmayan etnik azınlık olarak tanımlamıştır. Beyaz olma/olmama durumu öznel bir değerlendirme olduğu için bütün göçmenler kendilerini bu kategoriye dâhil edip etmediği çelişkili bir durumdur. Fakat bu rakamlar İngiltere ve Galler’de 3 yaş ve üzeri kişilerin %92,3’nün ana dilini İngilizce ve Galce olarak tanımladığı dil çeşitliliği verileri ile uyumludur. Nüfusun geri kalanı ana dilini İngilizce ve Galce dışında bir dil olarak belirtmiştir. İlk 10 sırada yer alan diller Polonyaca, Puncabi, Urdu, Bengali, Gujarati, Arapça, Fransızca, Çince, Portekizce ve İspanyolcadır(Office for Natinal Statistics,<https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/culturalidentity/language/articles/languageine nglandandwales/2013-03-04>)

(lineal) değil döngüseldir (circular) ve dolayısıyla bir dil birden çok ülkede anadillerden birisi olabilmektedir.

Tablo 1: Swansea´de alan çalışması süresince karşılaşılan diller tablosu.

LANGUAGES	COUNTRIES
Afrikaans	Namibia
Albanian	Albania and Kosovo
Arabic	Algeria, Iraq, Kuwait, Lebanon, Syria, Sudan, Somalia
Aruba	Caribbean
Azerbaijani	Azerbaijan, Iran
Bulgarian	Bulgaria
Cantonese	China
Chechen	Chechnya
Dari	Afghanistan
Edo	Nigeria
Farsi	Iran
French	Congo, Cameroon
Georgian	Georgia
Gorani	Iran- Iraq
Hausa	Nigeria
Herero	Nigeria
Hewramani	Iran
Hindi	India
Igbo	Equatorial Guinea
Kalhor	Iran
Kurmanci	Turkey and Iraq

Mandarin	China
Otji	Nigeria
Ozbek	Afghanistan
Pashtu	Afghanistan
Poland	Poland
Punjabi	Pakistan, India
Romanian	Romania
Russian	Russia, Poland, Chechnya
Sinhalese	Sri Lanka
Somali	Somalia
Sorani	Iraq
Tigre	Eritrea
Tigrinya	Eritrea
Turkish	Turkey, Iran
Urdu	Pakistan, India
Uzbek	Afghanistan, Uzbekistan
Yoruba	Nigeria
Zazaki	Turkey
Zulu	Mozambique

Bu dilleri Galler'e getiren göçmenlerin, sığınmacıların ve mültecilerin hâkim dil^{***} olan İngilizce bilgileri, geldikleri ülkeler, göç öncesi sosyo-ekonomik durumları, eğitim durumları,

^{***} Bu makaleyi bilgilendiren çalışma Galler ülkesinde yürütülmüştür fakat hâkim dil olarak referans verilen dil Galce değil İngilizcedir. Bu konuda oluşabilecek kafa karışıklıklarını engellemek için Galcenin neden hâkim dil olmadığı ile ilgili kısa bir bilgilendirme gerekli görünmektedir. Galce Galler ülkesinde 14. yüzyılda Kral 8. Henry'nin kamu ve yasal işlerde kullanımını engelleyene kadar hem günlük dil hem de kurumsal dil olarak kullanılmıştır. Bundan sonraki süreçte Galce dili ilkel ve gelişmemiş bir dil olarak tanımlanmış ve kullanımı baskı ve yasakla engellenmeye çalışılmıştır. Örneğin 1847'de Kraliyet Komisyonunca hazırlanan bir raporda Galce Galler'de yaşayan halk için bir sorun olarak değerlendirilmiş ve kullanımı Galler'de düşük eğitim seviyesi için sebep olarak gösterilmiştir. Galce dilinin yeniden canlandırılması ancak 1922 yılında Urdd Gobaith Cymru'nun (Galler Umut Ligi anlamına gelen bu isim daha çok Galler Gençlik Ligi olarak anılmaktadır) kurulması ile başlamıştır ve Galce eğitim veren ilk okul kurulmuştur. 1967'de Galce Dil Aktı ile Galce konuşanlara mahkemelerde kendi dillerinde ifade verme hakkı tanınmıştır. 1993 yılında bu Akit ile Galce ve

yaş ve cinsiyetleri gibi faktörlere bağlı olarak değişmektedir. Örneğin, koloni oldukları dönemde İngilizce'nin resmi dil olarak benimsendiği, fakat 500'ün üzerinde dilin konuşulduğu Nijerya'dan gelen göçmenler, İngilizce dilinde konuşan okur-yazar kişiler olmalarına rağmen aksan ile ilgili sorunlardan dolayı İngilizce iletişimde zorluk yaşarken; Suriyeli bir sığınmacı İngilizce ile ilgili hiçbir bilgiye sahip olmayıp ancak tercüman desteği ile kurumlar ve kişiler ile iletişim kurabilmektedir. Fakat göç alan ülkeler maddi ve lojistik kaynak yetersizliğinden ve gerekli olan dillerde eğitilmiş tercüman bulunamamasından kaynaklı olarak dil engelini aşma konusunda göçmenlere gerekli kaynakları sağlamakta zorlanmaktadır. Bu aşamada göçmen gruplar kendi sorunlarını çözmek için arayışlara girerek en yakınlarındaki kişilerden kendilerine tercümanlık etmesini isteyebilir.

Bu araştırma süresince sığınmacı ve mültecilerin hiç ya da yeterince İngilizce bilmedikleri için tercüman desteğine ihtiyaç duydukları alanlar 6 temel kategoride belirlenmiştir. Bunlar;

- 1- Sağlık hizmetlerinden yararlanırken:** Aile doktorları, özel sağlık üniteleri, hastaneler, diş klinikleri, ebeler, cinsel dağlık klinikleri, tahlil laboratuvarları vs.
- 2- Eğitim hizmetlerinden yararlanırken:** Çocukların okullara kaydı ve devamlılığı, aileler ile okul arasında ki iletişimin sağlanması, yetişkinlerin yetişkinler için İngilizce dil kurslarına kaydı ve devam etmesi vs.
- 3- Barınma ve çalışma ile ilgili sorunlar ile ilgili durumlarda:** Örneğin aile ferdi sayısına uygun ev bulunması, faturaların isme göre ayarlanması, iş ve işçi bulma kurumunda ki iletişimin sağlanması, işveren ve iş arkadaşları ile iletişimlerinin sağlanması vs.
- 4- Mahkemelerde, yasal danışmanlık ve diğer avukatlık hizmetleri alırken ve polis istasyonlarında:** Sığınmacıların göçmenlik mahkemelerinde ve gerek sığınmacıların gerekse diğer göçmenlerin aile mahkemelerinde ve suç isledikleri veya işledikleri düşünüldüğü durumlarda polis mukavemeti altında iken ve mahkeme süreçlerinde
- 5- Resmi evrakların okunması ve yanıtlanması durumlarında:** Göçmenlik dairelerinden, sağlık, eğitim, iş ve işveren ile ilgili kurum ve yerlerden ve diğer resmi

İngilizce eğitim veren okullar eşit statüde kabul edilmiştir. 2003 yılında Galler Milli Meclisi iki dilli Galler yaratmak için çok partili destek verilerek Galler Milli Meclisi'nin Milli Planını yayınlamış ve yürürlüğe sokmuştur. Bu plan der ki: "Galler Milli Meclisi ilkesi gerçek anlamda iki dilli bir Galler yaratmak için Galler dili ile ilgili vizyonumuzu desteklemeye ve geliştirmeye bağlıdır. Gerçek anlamda iki dilli Galler'in anlamı insanların hayatlarını İngilizce ya da Galce ya da her iki dili de kullanarak devam ettirebilecekleri ve her iki dilin de milli gurur ve güç kaynağı olduğu bir ülke olmaktır" (Llywodraeth Cymru, 2009, 2 Şubat)

ve gayri resmi kurum ve kuruluşlardan gelen mektupların okunması ve formların doldurulması.

- 6- Günlük işler ve sosyalleşmek için:** Toplu taşıma araçlarını kullanmak, alışveriş yapmak, komşular ve diğer yerli toplumdan diğer insanlarla iletişim kurmak için.

Tema 2- Dil Engelini Aş(ama)mak Sürecinde Profesyonel Olmayan Tercümanlar:

İletişimin sağlanmasında dil engelini aşmak için ilk akla gelen her iki dili bilen kişilerin tercüman olarak iletişime dahil edilmesidir. Fakat gerek göç alınan ülkelerdeki kurumların maddi ve lojistik kaynak yaratmasından gerekse de ihtiyaç duyulan dilde tercümanlık yapacak kimselerin bulunamamasından kaynaklı olarak iletişim sorunu gerektiği şekilde çözülememektedir. Altı aylık alan çalışması sürecince profesyonel tercüman eksikliğinden kaynaklı boşluğun şu şekillerde giderilmeye çalışıldığını gözlemledik:

- 1- Profesyonel Olmayan Tercümanlar:** Tercüman hizmetinin sağlanamadığı durumlarda aynı dili konuşan toplum üyeleri birbirleri için tercümanlık yapmamasını sabit bir olgu olarak gözlemledik. Bu süreçte hakim dili konuşan kişilerle iletişim kurmak durumunda olanlar aile bireylerinden, arkadaşlarından ve tanımadıkları kişilerden kendilerine yardımcı olmalarını isteyebilirler. İletişimi sağlayan profesyonel olmayan tercümanlar bu görevi maddi bir karşılığı olmadan yerine getiriler. Pozitif olarak bu aynı dili konuşan azınlık toplumun kendi içinde kaynaklarını mobilize etmesinin ve kendi içerisinde kaynak üreterek direngen olmasının işareti olsa da beraberinde göz ardı edilemeyecek birçok kaygıyı da yüzeye taşır. Bunlar literatür de tespit edilmiş olan çevirinin kalitesi gibi tercümanlık eğitimi ve gizliliğin korunması ve tarafların kişilik haklarının ihlal ve ihmal edilmesi bağlamında tercümanlık etiği ile alakalı sorunlar olmakla beraber (Pochhacker, 2004; Berman ve Tyyska, 2011; Lyons, Hu ve Rock, 2016) aynı toplumdan gelen kişiler arasında eşit olmayan güç dengeleri yaratacak bir ortam hazırlar.

Örneğin Swansea Galler Meclis üyesi ile yaptığımız görüşmede (AM Julie James, 25.06.2017 tarihli mülakat), kendilerine yardım ve /veya şikayet için başvuranların 5 yaşa inecek kadar küçük yaştaki çocuklarını tercüman olarak getirdiğini ve/veya erkek egemen toplumdan gelen kadınların sorun şikayetleri eğitilmiş tercümanların yapacağı şekilde dinlenmek ve çevrili yapılmak yerine onlar tercümanlık yapan erkek

akrabaları tarafından dillendirildiğini ve kadınların sesinin dil engeli aşılamadığı için tamamen kaybolduğundan duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir.

Bir diğer problemde daha feodal toplumlardan gelen kişilerin otoritelerini kabul ettikleri kişileri anlamamalarına rağmen bunu saygısızlık olarak algılanmasın diye ifade etmedikleri durumlarıdır. Örneğin anadili Arapça olan Sudanlı bir mülteci aile doktorunu ziyaretinde yaşadıklarını şöyle anlattı;

“I go to see my GP and I write in Google Translate what I want to say to him, yes, I do that and then GP reads it in English and then tell me something. I don't understand what is going on; I don't know what he says. Yes, I don't understand anything and then I just say yes to the doctor because it is rude not to...”

“Ben GP'mi (aile doktoru) görmeye gittiğimde ne söylemek istediğimi Google Çeviri kullanarak yazıyorum ve sonra benim doktorum bunu okuyor ama o bana İngilizce konuşuyor ve sonra ben onun söylediklerini anlamıyorum, ne oluyor anlamıyorum fakat yine de evet diyorum çünkü öyle dememek kabalık olur”

2- **Dijital Olanaklardan Yararlanmak:** Bugün transnasyonel dinamiklerin en belirleyici özelliği hem kültürlerarası ilişkileri sağlamakta hem de sınır ötesi toplulaşmalarda dijital teknolojilere olan ihtiyaç ve bağımlılıktır (Nedelcu, 2012). Dijital teknolojinin yaygın olarak kullanıldığı global dünya da çok dilli toplumsal çeşitlilik iletişim engelini dijital teknolojileri de kullanarak çözmeye çalışır (Bacigalupe ve Camara, 2012; Cronin, 2013). Dijital teknoloji ile iletişimin kurulmaya çalışılması çok yaygın olarak kullanılan, birçok durumda iletişim boşluğunu doldurmakta işlevselliği olan fakat güvenebilir bir yöntem olarak tedbirle yaklaşılması gereken bir araçtır. Google Çeviri gibi teknolojiler henüz bütün dillerde karşılığı olmayan, cümle olarak anlamaları kavramakta zorlanan ve internet erişimi sağlanması nedeni ile maliyeti olan bir araçtır.

3- **Lisansız (Dilsiz) İletişim:** Farklı dillere çeşitli seviyelerde bilgisi olanlar iletişim kurmak için mevcut olan birçok kaynağı bir araya getirildiklerini gözlemlendi. Çok dilli ortamlarda çeşitli sosyal ve kognitif kaynağı kullanarak dil engelini aşmaya ve iletişim ve etkileşimin ve etkileşimin devamını sağlamayı Garcia “translanguaging - diler ötesi iletişim yada konuşma “olarak adlandırır ve şu tanımı önerir: “Diller ötesi iletişim iki dili konuşabilen kişilerin farklı dil özelliklerini kullanarak yada özerk dil

olarak tanımlanabilecek dile dair özelliklere başvurarak iletişim potansiyelini arttırmasıdır” (2009:140). Anadilleri İngilizce olmayan ve Garcia'nın önerdiği gibi iki dil veya daha fazla dil konuşan veya konuşma çabasında olan sığınmacı ve mülteciler var olan dile, sosyal ve diğer kognitif kaynaklara başvurarak iletişim potansiyelini arttırma yönünde çaba gösterirler. Bu sürecin ortak özellikleri şunlar olarak gözlemlenmiştir: a) bildikleri dillerde ki ortak kelimeleri arayarak, b) İngilizce kelimeleri diyaloglara dahil ederek, c) konuşulan dile veya dillere hâkim olduklarını düşündükleri diğer kişileri etkileşime dahil ederek ve d) dijital araçlardan faydalanarak iletişimin devamlılığını ve sürekliliğini sağlıyorlardı.

Sonuç, Değerlendirme ve Öneriler

Çevirinin her iki dilin parçası olduğu gömülü politik ilişkilerin tarihinden kopuk olarak, sadece bir dil sisteminden diğerine mesajın aktarılması olarak algılanması mümkün olmaz (Maranhao, 2003, 64). Bir dilin diğerine çevrilebileceği varsayımı gerçekten uzaktır (Tribe, 1999). Bu nedenle çevirmenlerin yaşadığı sorunların çözümleri çoğunlukla sözlüklerde değil, daha çok dilin yerel gerçeklere, edebi formatlara ve değişen kimliklere nasıl bağlı olduğunu anlamakta saklıdır. Bu nedenle çevirmenler, dilin ne tür kültürel imalar taşıdığı konusunda sürekli kararlar vermek ve bunu da tanıdığı oldukları iki dünyanın ne zaman “aynı” olduğu ile ilgili değerlendirmeler üzerinden belirlemeye çalışmak durumundadırlar (Simon, 1996, 137).

Her iki dili konuşabilen kişilerin otomatikmen çeviri yapabilecek yetenekleri oluşur mu? Bir görüş her iki dile hâkim kişilerin otomatikman tercümanlık yeteneğine de sahip olduğunu savunurken (Harris, 1973; Harris ve Sherwood, 1978), diğer görüş tercümanlığın çok dilliliğe özgü bir yetenek değil, eğitim ile edinilen bir beceri olduğunu öne sürer (Pérez-González ve Susam-Saraeva, 2012). Profesyonel tercümanlık, iki veya daha çok dil bilen herhangi bir kişinin değil, ancak 1980’li yıllar ile yaygın hale gelen, kısa süreli sertifika programlarından üniversite programlarına kadar çeşitli seviyelerde tercümanlık eğitimlerini tamamlamış, dolayısıyla nasıl çeviri yapılması gerektiği konusunda yasa ile denetlenebilir etik kodlara bağlı, diplomalı veya eğitim almış kişilerin tekeline bırakılmıştır.

Tercümanlık hizmetlerinin ancak çok küçük bir bölümü profesyonel tercümanlar tarafından sağlanıyor olmasına rağmen tercüman ile kurulan iletişimin kalitesinin tercümanın profesyonelliği ile doğrudan bağlantılı olduğu yönünde genel bir kanı vardır (Pérez-González ve Susam-Saraeva, 2012). Profesyonel olan ve olmayan tercümanlık konusundaki karşılaştırma tartışılmaya devam edilmelidir. Fakat milyonların savaşlardan ve diğer insan

hakları ihlallerine sebebiyet veren sorunlardan kaçtığı günümüz global karmaşası içerisinde, hâkim dil ile göçmenin dili arasındaki engeller çoğu gönüllülük ilkesi ile çalışan tercümanlar aracılığı ile aşılacak durumdadır. Çeviri, ister eğitilmiş ister eğitimsiz olsun, kişilerin duygularına, fikirlerine ve dünya görüşlerine tanıklık etmeyi gerektiren zor bir iştir.

Sığınmacı ve mültecilerin özellikle psikolojik destek türünde sağlık hizmeti aldığı durumlarda konuşulan sözcükler ile çevrilen sözcükler arasında bireyin geldiği kültürün izlerini taşıyan anlamları kaybetmemek için her iki dile olduğu kadar her iki kültüre de aşina çevirmenlerle çalışmak çok önemlidir (Pano ve Malatt, 2008). Bizim Swansea gibi küçük bir kentte yaptığımız altı aylık kısa alan çalışmasından sonra şekillenen gözlem ve izlenimlerimiz, göç fenomeni ile çeşitliliğin büyüyen ve göçmenlerin beraberlerinde getirdikleri kültürel kapital ile çok küçük şehirlerin dahi zenginleştiği yönünde olmuştur. Bu süreçte hizmet sunulurken, bu ülkelerden daha önce göç etmiş, hâkim dili öğrenecek kadar yeni ülkelerinde vakit geçirmiş ve benzer tecrübeler yaşadığı için dil bilmeyenlere tercümanlık ederken sadece kelimeleri değil, o kelimelerde barınan kültürel anlamları da aktarabilecek kişilerin kısa süreli yoğun eğitimlerle tercüman olarak istihdam edilmesinin toplumlar için faydalı olacağı yönünde olmuştur.

Bu araştırma çevirinin kalitesinin neye bağlı olduğu ve çevrilen içeriğin mülkiyet hakkının kime ait olduğu, çeviri hizmetinden yararlanan kişilerin mahremiyetlerinin nasıl korunacağı, çevirinin içeriğinden dolayı psikolojik stres ve rahatsızlıklar yaşama riski ile karşı karşıya kalan çevirmen için destek sağlanması gibi (Tribe, 1999, Splevins vd., 2010; Berman ve Tyyska, 2011) konularda soru üretmeye devam ederken profesyonel olmayan tercümanların yeni gelen göçmenlerin yerleşim sürecindeki çok önemli ve etkili rollerini ortaya koymuştur. Bizim gözlemimiz profesyonel olmayan tercümanlığın artık çokkültürlü dünyanın bir uzantısı haline gelmiş olduğudur. İngilizce dil hâkimiyeti olmayan veya sınırlı olan herkes, kendisinden daha iyi İngilizce dil seviyesi olan kişilerden – eş, aile bireyi, akraba, tanıdık ve hatta tanımadık – kendilerine tercümanlık etmelerini isteyebiliyor. Mülteci Toplum Örgütlerinin yaygın olduğu büyük kentlerde gerek profesyonel olan gerek olmayan tercümanların sağlanması daha mümkündür Swansea gibi göç alma tarihi yakın olan kentlerde profesyonel olmayan tercümanlar yeni gelen göçmenlerin yerleşim sürecinde olumlu katkılarının yanı sıra, çok etkili ve önemlidirler.

Kaynakça

Arslan, Y. (2016) Türkiye'de Ezidi Sığınmacı Kadınların Sorunları Üzerine Sosyolojik Bir

- Araştırma: Batman ve Diyarbakır Kamp Örnekleri. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 19(2), 31-63.
- Bauer, A. M., & Alegria, M. (2010). Impact of patient language proficiency and interpreter service use on the quality of psychiatric care: A systemic review . *Psychiatric Services*, 765-773.
- Berman, C. R., & Tyyska, V. (2011). A Critical Reflection on the Use of Translators/Interpreters in a Qualitative Cross-Language Research Project. *International Journal of Qualitative Methods*, 178-190.
- Bhugra, D., Craig, T., & Bhui, K. (2010). *Mental Health of Refugees and Asylum Seekers*. Oxford: Oxford University Press.
- Bracken, P., Giller, J. E., & Summerfield, D. (1997). Rethinking mental health work with the survivors of wartime violence and refugees. *Journal of Refugee Studies*, 431-442.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 77-101.
- Burnett, A., & Peel, M. (2001). Asylum seekers and refugees in Britain: Health needs of asylum seekers and refugees. *British Medical Journal*, 544.
- Busso, M., & Czuczka, T. (2017, July 6). *Turkey, Pakistan, Lebanon Host the Highest Number of Refugees*. Bloomberg: <https://www.bloomberg.com/graphics/2017-countries-of-asylum-for-migrants/> adresinden alındı
- Çağaptay, S. (2014, July). The impact of Syria's refugees on Southern Turkey. *Policy Focus*, 130, revised and updated. The Washington Institute for Near East Policy. October 2, 2017 tarihinde http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus130_Cagaptay_Revised3s.pdf adresinden alındı
- Carswell, K., Balckburn, P., & Barker, C. (2011). The relationship between trauma, post-migration problems and the psychological well-being of refugees and asylum seekers. *International Journal of Social Psychiatry*, 107-119.
- Century, G., Leavey, G., & Payne, H. (2007). The experience of working with refugees: counsellors in primary care. *British Journal of Guidance and Counselling*, 23-40.
- Di Tomasso, L. (2010). Approaches to counsellign resettled refugee and asylum seeker survivors of organised violence. *International Journal of Child, Youth and Family Studies* , 244-264.
- Falzon, M.-A. (2016). Introduction: Multi-sited ethnography: Theory, Praxis and Locality in Contemporary Research. M.-A. Falzon (Dü.) içinde, *Multi-sited ethnography: Theory, Praxis and Locality in Contemporary Research* (s. 1-24). London: Routledge.
- Fazel, M., Wheeler, J., & Danesh, J. (2005). Prevalance of serious mental disorders in 7000 refugees resettled in Western countries: a systematic review. *International Journal of Culture and Mental Health*, 1309-1314.

- Feldman, R. (2006). Primary health care for refugees and asylum seekers: A review of the literature and a framework for service. *Journal of the Royal Institute of Public Health*, 809-816.
- Gorst-Unsworth, C., & Goldenberg, E. (1998). Psychological sequelae of torture and organised violence suffered by refugees from Iraq. *The British Journal of Psychiatry*, 90-94.
- Guruge, S., Berman, R., Tyyska, R., Kilbride, K. M., Woungang, I., Edwards, S., & Clune, L. (2009). *Implications of English proficiency on immigrant women's access to & utilization of health services*. TSpace, University of Toronto. adresinden alındı
- Gustavson, L. C., & Cytrynbaum, J. D. (2003). Illuminating spaces: Relational spaces, complicity, and multi-sited ethnography. *Field Methods*, 252-270.
- Hannerz, U. (2003). Being there...and there...and there...! Reflections on multi-site ethnography. *Ethnography*, 201-16.
- Harris, B. (1973). The importance of natural translation. *working papers on Bilingualism*, 96-114.
- Harris, B., & Sherwood, B. (1978). Translating as an innate skill. Language interpretation and communication.
- Jones, D., & Gill, P. (1998). Breaking down language barriers. *British Medical Journal*, 1476-1480.
- Kirmayer, L. J., Narasiah, L., Munoz, M., Rashid, M., Ryder, G. A., Guzder, J., . . . Pottie, K. (2011). Common mental health problems in immigrants and refugees: General approach in primary care. *Canadian Medical Association Journal (CMAJ)*, 959-967.
- Laban, C. J., Gernaat, H. B., Komproe, I. H., Schreuders, B. A., & DeJong, J. T. (2004). Impact of a long asylum procedure on the prevalence of psychiatric disorders in Iraqi asylum seekers in The Netherlands. *Journal of Nervous and Mental Diseases*, 843-851.
- LeCompte, M. D., & Goetz, J. P. (1982). Problems of reliability and validity in ethnographic research. *Review of Educational Research*, 31-60.
- Panoe, T. R., & Malott, K. M. (2008). Using interpreters in mental health counselling: A literature review and recommendations. *Journal of Multicultural counselling and development*, 130-142.
- Pérez-González, L., & Susam-Saraeva, Ş. (2012). Non-professionals translating and interpreting: Participatory and engaged perspectives. *The Translator*, 149-165.
- Raval, H., & Smith, J. A. (2003). Therapists' experiences of working with language interpreters. *International Journal of Mental Health*, 6-31.
- Silove, D., Sinnerbrink, I., Field, A., Manicavasagar, V., & Steel, Z. (1997). Anxiety, depression and PTSD in asylum-seekers: associations with pre-migration trauma and post-migration stressors. *British Journal of Psychiatry*, 351-357.

- Silove, D., Steel, Z., McGorry, P., & Mohan, P. (1998). Trauma exposure, postmigration stressors, and symptoms of anxiety, depression and post-traumatic stress in Tamil asylum-seekers: comparison with refugees and immigrants. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 175-181.
- Simon, S. (1996). *Gender in translation: Cultural identity and the politics of transmission*. London: Routledge.
- Splevins, K. A., Cohen, K., Joseph, S., Murray, C., & Bowley, J. (2010). Vicarious posttraumatic growth among interpreters. *Qualitative Health Research*, 1705-1716.
- Tagg, C., Lyons, A., Hu, R., & Rock, F. (2017). The ethics of digital ethnography in a team project. *Applied Linguistics Review*, 271-292.
- Taylor-East, R., Rossi, A., Caruana, J., & Grech, A. (2016). The mental health services for detained asylum seekers in Malta. *BJPsych International*, 32-35.
- Tribe, R., & Morrisseys, J. (2003). The refugee context and the role of interpreters. R. Tribe, & H. Raval (Dü) içinde, *Working with interpreters in mental health*. London: Routledge.
- Tribe, R. (1999). Bridging the gap or damning the flow? Using interpreters/bicultural workers when working with refugee clients, many of whom have been tortured. *British Journal Medical Psychology*, 597-576.
- UNHCR. (2017, Ekim 20). UN Refugee Agency: <http://www.unhcr.org/uk/> adresinden alındı
- Welsh Language: History, Facts and Figures*. (2017, September 17). Llywodraeth Cymru Welsh Government: <http://gov.wales/topics/welshlanguage/publications/historyfactsfigures/?lang=en> adresinden alındı
- Wilson, J. P., & Drozdek, B. (2004). *Broken Spirits: The treatment of traumatized asylum seekers and refugees, and war and torture victims*. New York: Brunner-Routledge.
- Wintour, P. (2015, September 7). UK to take up to 20,000 Syrian refugees over five years, David Cameron confirms. Guardian Newspaper. October 2017, 15 tarihinde <https://www.theguardian.com/world/2015/sep/07/uk-will-accept-up-to-20000-syrian-refugees-david-cameron-confirms> adresinden alındı
- Zetter, R., Griffiths, D., & Sigona, N. (2005"169-181). Social capital or social exclusion? The impact of asylum-seeker dispersal on UK refugee community organizations. *Community Development Journal*.